

► EDITORIAL

Lavinia Stan, Diane Vancea

► 2008 ALEGERI ȘI
SCHIMBARE POLITICĂ

Alexandru Radu

Dan Pavel

Adrian Cioroianu

Daniel Buti

Irina Bujder

Ioana Paverman

Adrian Spirchez

► SEMN DE ÎNTREBARE

Interviu cu
Catherine Durandin

Interviu cu Michael Shafir

► ARHIVA

Stelian Tănase

► ESEU

Cecilia Tohăneanu

Amanda Bosovcki

► POLITICĂ EXTERNĂ

Irina Zamfirescu

Iulia Serafimescu,
Octavian Manea

► RECENZII

Adrian Grama

Virgil Iordache

Nicolae Drăgușin

George Vișan

NUMĂRUL 131-132
ANUL XVII
2009

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE ȘI DE TEORIE POLITICĂ
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

2008
Alegeri și schimbare politică

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

Apare lunar

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Daniel Chirot

Dennis Deletant

Anneli Ute Gabanyi

Gail Kligman

Vladimir Tismăneanu

G. M. Tamas

DIRECTOR

Stelian Tănase

REDACTOR ȘEF

Romulus Brâncoveanu

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Șerban Drăgulin

REDACȚIE

Alexandru Radu

Cecilia Tohăneanu

Ana Bulai

Daniel Buti

Ioana Paverman

Nicolae Dragușin

Marius Brașoveanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

Sfera Politicii

NUMĂRUL 131-132, ANUL XVII, ianuarie-februarie 2009

Editorial

Alegerile parlamentare din 2008: Vin vechi în sticle noi..... 3
Lavinia Stan, Diane Vancea

2008 Alegeri și schimbare politică

Reformă sau experiment electoral?..... 14
Alexandru Radu

Noul Sistem. Cercetare asupra noilor tendințe din sistemul de partide și sistemul politic din România postcomunistă..... 22
Dan Pavel

Un guvern improbabil, imposibil și ultra-majoritar 29
Adrian Cioroianu

Alegerile parlamentare 2008 36
Daniel Buti

Schimbarea politică și schimbarea administrativă 42
Irina Bujder

Noua guvernare și repersonalizarea puterii..... 48
Ioana Paverman

Trădarea generoșilor – note despre social democrația românească..... 55
Adrian Spîrchez

Semn de întrebare 60

Arhiva

Arhivele „Sfera Politicii” 63
Stelian Tănase

Eseu

Lege și moralitate..... 71
Cecilia Tohăneanu

Administrația publică din România între europenizare și rezistență la schimbare 76
Amanda Bosovcki

Politică externă

Schimbarea strict nominală a mandatului prezidențial rus..... 89
Irina Zamfirescu

Schimbarea numită Obama 103
Iulia Serafimescu, Octavian Manea

Recenzii

Ce fel de stat este Uniunea Europeană?..... 111
Adrian Grama

Pentru un decizionism altruist..... 114
Virgil Iordache

Despre imigrație, islamism și relevanța politică a confuziei semantice..... 118
Nicolae Drăgușin

Problema puterii americane la începutul secolului 21 123
George Vișan

Index de autori 127

Alegerile parlamentare din 2008: Vin vechi în sticle noi

■ LAVINIA STAN și DIANE VANCEA

In the 2008 parliamentary elections, Romania for the first time used a variant of the majoritarian system to translate votes into seats. Despite hopes that the new electoral system will facilitate significant elite changes and correct for the shortcomings of the previously-used proportional representation, the majoritarian system („uninominal”, as it is called in Romania) proved to have more disadvantages than advantages. This article discusses the changes brought about by the new electoral system, the election results for the Chamber of Deputies and the Senate, and the formation of the new coalition cabinet.

Keywords:

2008 Romanian parliamentary elections, majoritarian system, proportional representation, elite change

La 30 noiembrie 2008, România a organizat cel de-al șaselea scrutin general după căderea regimului comunist. Deși debaterile din campania electorală nu au privit provocările majore ale acestei țări și, asemeni alegerilor anterioare, președintele în exercițiu a dominat toți candidații electorali, aceste alegeri au fost importante din alte puncte de vedere. Dacă până în 2004 alegerile parlamentare au fost organizate împreună cu cele prezidențiale, acum, pentru prima dată, electoratul a votat doar candidații pentru Parlament, alegerile prezidențiale fiind programate pentru 2009. Dacă până în 2004 România a folosit reprezentarea proporțională, acum, pentru prima dată, a pus în practică sistemul „uninominal”¹. Dacă alegerile din 1996, 2000 și 2004 au permis alternarea puterii, acum s-a anticipat că învingătorii alegerilor anterioare, Partidul Democrat Liberal (PD-L) și Partidul Național Liberal (PNL) din defuncta Alianță pentru Dreptate și Adevăr (DA), vor păstra puterea. Dacă până în 2004 regula nescrisă a fost ca președintele să-l numeas-

1 Pentru simplitate vom denumi noul sistem electoral românesc „uninominal”, deși nu se comportă ca uninominalele altor țări și este foarte similar reprezentării proporționale anterioare. El a mai introdus un nivel de calcul matematic și a permis electoratului să voteze persoane, nu partide. Însă așa cum demonstrăm, partidele încă determină votul într-o mai mare măsură decât persoanele.

că ca premier pe liderul partidului/coaliției câștigătoare, acum, pentru prima dată, președintele a anunțat că va desemna persoana pe care o va dori, indiferent de rezultatul voturilor (desigur, dacă nici un partid nu va obține o majoritate absolută). În plus, acestea au fost primele alegeri generale organizate după aderarea României la Uniunea Europeană (UE) și în care numeroasa diasporă românească a desemnat doi senatori și patru deputați.

Schimbările electorale

Constituția din 1991 identifică România drept o republică semi-prezidențială în care președintele este ales direct de către electorat pentru maximum două mandate de câte patru ani¹. Membrii Parlamentului bicameral au fost aleși printr-un sistem electoral de reprezentare proporțională cu liste de partid închise și prag electoral național de 5%. Pentru minoritățile etnice care nu puteau obține reprezentare parlamentară au fost rezervate mandate de deputați (la început 15, apoi 18), excepție făcând comunitatea maghiară, care a putut trece pragul național în toate scrutinurile post-comuniste.

Acest sistem electoral îi făcea pe candidații aleși dependenți de conducerea partidului, de voința și capriciul căreia depindea includerea lor pe listele electorale, mai mult decât de circumscripția electorală. Deputații și senatorii au promovat mai des problemele naționale decât problemele comunităților locale, susținând propuneri legislative în virtutea disciplinei de partid, chiar și atunci când acestea nu erau benefice circumscripțiilor lor. Sistemul a permis unor personaje dubioase (oameni de afaceri implicați în privatizări la limita legii, politicieni corupți și foști securiști) să câștige imunitate parlamentară. Liderii de partide, la rândul lor, au format clientele extinse controlând includerile pe liste, în timp ce „persoane care meritau să se afle pe liste au fost adesea înlocuite cu rudele, prietenii și clienții liderilor de partid”². Cum accentul cădea pe partidele politice, adesea electorii nu știau numele candidaților incluși pe liste în poziții eligibile. Acest lucru a dus la apatie electorală generală și lipsă de încredere în Parlament.

După 2004, puterea liberală și democrată a lansat reforme electorale pentru reînnoirea elitei politice. Primii 15 ani de tranziție au evidențiat deficitul democratic al României: elite politice preocupate de interesele lor personale mai mult decât de binele comun; politicieni care au migrat fără jenă de la un partid la altul, traversând linii ideologice și politice numai pentru a-și prelungi carierele politice; corupție și clientelism afectând întreaga viață publică; un electorat descurajat, neîncrezător și dezinteresat, nostalgic al perioadei comuniste; puternici „baroni” locali abuzând de procesul politic pentru a folosi resursele statului în interesul clientelei lor; o administrație publică supradimensionată și ineficientă; o legislație alambicată, sufocantă și mereu în schimbare; un aparat judiciar aservit politic; și o intelectualitate elitistă și lacomă³.

Dacă după 1989 alte țări est-europene și-au reînnoit elita politică, opoziția anticomunistă succedându-se conducerii comuniste, în România elita comunistă s-a reprodus, deoarece în 1989 nu au existat elite din afara Partidului Comunist capabile să preia puterea politică. În Cehoslovacia puterea a trecut de la comuniști la opoziție (de la Gustav Husak la Vaclav Havel), însă în România transferul s-a făcut de la primul la cel de-al doilea eșalon al aceluiași Partid Comunist (de la Ceaușescu la Ilies-

¹ În 2004, mandatul prezidențial a fost extins la cinci ani.

² Lavinia Stan și Răzvan Zaharia, „Romania”, *European Journal of Political Research*, vol. 47, nr. 8 (2008), p. 1123.

³ Tom Gallagher, *Theft of a Nation: Romania since Communism* (London: C. Hurst, 2005).

cu). Prin urmare, diferența dintre elitele românești comuniste și post-comuniste a vizat doar gradul diferit în care acestea au profitat de dictatură. Nu este surprinzător deci că, după 2004, s-a susținut că orice reformă serioasă trebuia să vizeze chiar inima procesului politic românesc: sistemul electoral.

Atât faptul că inițial Basescu și democrații s-au opus introducerii uninominalului, cât și animozitatea personală dintre Președintele Traian Băsescu și Premierul Călin Popescu Tăriceanu și opțiunile lor politice divergente au determinat PNL și PD-L să sprijine reforme diferite. Băsescu a susținut sistemul francez uninominal în două tururi, împărțind țara în circumscripții egale cu numărul de mandate din Parlament. În fiecare district, candidatul care întrunea o majoritate de voturi ar fi câștigat mandatul. Dacă nici un candidat nu câștiga din primul tur, un al doilea tur s-ar fi organizat între cei doi candidați care-au obținut cele mai multe voturi. Anticipând rezistență din partea PNL și a Partidului Social Democrat (PSD), Președintele a prezentat propunerea electoratului la 25 noiembrie 2007 într-un referendum organizat împreună cu primele alegeri din România pentru Parlamentul European. Prezența insuficientă la vot (26.5%) a invalidat referendumul, dar acest lucru nu l-a oprit pe Băsescu să pretindă victoria, insistând că 80% dintre voturi susțineau schimbările electorale propuse de el¹.

Conform susținătorilor săi, acest sistem i-ar fi făcut pe candidați mai responsabili față de electorat, ar fi redus numărul partidelor din Parlament și ar fi încurajat atragerea candidaților cu reputație pe plan local. Guvernele monocolor rezultate dintr-un Parlament mai puțin divizat le-ar fi permis votanților să identifice mai ușor partidul care trebuia să fie aplaudat pentru politicile bune și blamat pentru cele dăunătoare. Criticii au subliniat însă că sistemul dezavantaja partidele mici și noi și grupurile etnice mici, organizarea unei a doua runde era prea costisitoare pentru o țară săracă precum România și sistemul era aplicat în 19 țări nedemocrate, inclusiv Belarus². Nu s-au dezbătut dezavantajele uninominalului recunoscute în țări care-l practică de mulți ani, precum SUA, Canada sau Anglia: „voturile risipite”, soarta partidelor cu electorat dispersat geografic sau decalajul potențial mare dintre votul popular și alocarea mandatelor.

Parlamentul român a aprobat însă un complicat sistem uninominal, susținut de guvernul liberal și opoziția social-democrată. Conform Legii 35/2008³, candidații au concurat în colegii uninominale. Țara a fost împărțită în 43 de circumscripții electorale, incluzând una pentru diaspora (Art. 10), în care numărul colegiilor uninominale a fost stabilit prin împărțirea numărului de locuitori la cota de reprezentare de 70 000 de electori pentru un mandat de deputat și 160 000 de electori pentru unul de senator, numărul minim al colegiilor pe circumscripție fiind de cel puțin patru pentru deputați și doi pentru senatori (Art. 5). Într-un colegiu, un partid a putut susține un singur candidat, candidatul putând reprezenta doar un partid.

Propunerile partidelor pentru candidați au fost înaintate Birourilor Electorale înainte de scrutin. Pentru a candida, independenții au avut nevoie de susținerea a cel puțin 4% dintre electorii colegiilor lor sau cel puțin 2000 pentru Cameră și 4000 pentru Senat (Art. 30). Mandatele au fost repartizate în trei etape. În prima etapă, candidații independenți sau afiliați partidelor care au întrunit majoritatea voturilor în colegiul lor au câștigat mandatul. Candidații partidelor au primit mandat doar dacă partidul lor a trecut pragul electoral. Colegiile unde nici un candidat nu a în-

1 Stan și Zaharia, „Romania”, p. 1125.

2 Dan Tapalagă, „19 țări merg pe uninominalul lui Băsescu - jumătate sunt dictaturi. Uninominalul lui Tăriceanu menține parțial dictatura celor 322”, *Hotnews*, 19 noiembrie 2007.

3 „Legea pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrațiilor publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind statului aleșilor locali”, *Monitorul Oficial*, nr. 136 (13 martie 2008).

trunit o majoritate de voturi au fost redistribuite (Art. 48). Mai întâi, numărul total de voturi obținute într-o circumscripție electorală de către toți candidații unui partid care a trecut pragul electoral a fost împărțit la cota de reprezentare. Câtul rotunjit a reprezentat numărul de mandate pe care partidul a fost îndreptățit să-l obțină în circumscripție. Repartizarea mandatelor a început cu candidații care-au obținut cele mai multe voturi în circumscripție, dacă mandatul colegiului lor era încă nealocat. Pe urmă, toate voturile neutilizate au fost însumate la nivel național, separat pentru Camera Deputaților și Senat, și împărțite la cota de reprezentare. Câtul rotunjit a reprezentat numărul mandatelor pe care un partid le putea avea la nivel național. Repartizarea locurilor disponibile s-a făcut ca în etapa a doua.

Această variantă a fost și ea criticată. Cea mai mare provocare, venită din partea Partidului România Mare (PRM), a vizat fraudarea alegerilor. Liberalii au trasat granițele anumitor colegii fără a se consulta cu alte partide și au acceptat colegii care erau foarte diferite în ceea ce privește totalul populației lor¹. În noiembrie 2008, Curtea Supremă a respins plângerea formulată de PRM cum că ordonanța în-calcă Legea 35/2008. La aflarea verdictului, Corneliu Vadim Tudor a declarat că hotărârea „demonstrează încă o dată că justiția din România este putred de coruptă”, i-a compătimit „pe români, terorizați de o bandă de infractori care se numesc politicieni și slujitori ai justiției” și a avertizat că trasarea frauduloasă a granițelor colegiilor „este o uvertură a marii fraude ce se pune la cale”². După cum vom vedea, Tudor a avut dreptate să se teamă de consecințele noului sistem electoral.

Uninominalul a fost criticat și pentru că nu permite electorilor să voteze între candidații aceluiași partid. Votantii pot alege între candidații diferitelor partide, dar, ca și reprezentarea proporțională, nu le permite să influențeze alegerea candidaților în interiorul partidului. Este adevărat că partidele ar fi trebuit să susțină candidați cunoscuți pe plan local, dar în practică această cerință a fost ignorată atunci când candidații doriți cu adevărat de populație au fost respinși pe motive neînsemnate, în timp ce prietenii sau partenerii de afaceri ai liderilor de partid au fost susținuți. În plus, cerința de a susține figuri publice cunoscute îi privilegia pe baronii locali care dispun de rețele clientelare extinse și pe vedetele pop al căror discernământ politic era îndoielnic. Pe scurt, atât noul, cât și vechiul sistem electoral erau incapabile să aducă o schimbare reală a elitei politice.

Campania electorală

Campania electorală a început la 31 octombrie într-un climat de neliniște socială, populism febril și apatie publică. În 2004 Președintele Băsescu a numit guvernul DA condus de Călin Popescu-Tăriceanu, dar în 2006 liberalii și democrații s-au separat, cei dintâi continuând să conducă guvernul, ceilalți alăturându-se opoziției. Des-trămarea alianței a dus la un nesfârșit război al cuvintelor între Premier și Președinte. Apropierea de opoziția social-democrată i-a permis guvernului liberal minoritar să-și atingă unele obiective (precum mărirea salariilor și a pensiilor, etc.), nu și să promulge legile necesare întăririi independenței justiției și intensificării luptei anti-corupție. În ciuda criticilor venite din partea lui Băsescu și a Partidului Democrat (ulterior redenumit Partidul Democrat-Liberal, PD-L), calamităților naturale ce au afectat țara și obiecțiilor UE privind stagnarea procesului de integrare, liberalii au devenit prima formațiune care a înregistrat o creștere a susținerii lor populare în timpul mandatului lor de guvernare.

1 Conform Legii nr. 35/2008, diferența privind numărul total al populației în colegii nu trebuia să depășească 30%, dar această cerință nu a fost respectată. Unele colegii includ numai 40 000 de persoane, altele peste 88 000.

2 Tatian Iorga, „Verdict final: parlamentarele pe 30 noiembrie”, *Telegraful*, 12 noiembrie 2008.

Atât puterea, cât și opoziția s-au lansat în măsuri populiste, care au făcut din România „cel mai prost guvernat” membru al UE, după *The Economist*¹. De exemplu, în septembrie 2008 Parlamentul a aprobat o creștere salarială de 50% pentru profesori pe care bugetul național nu avea cum s-o susțină. Convinși că merită remunerații crescânde și ignorând posibila spirală inflaționistă, sindicatele au amenințat cu greva generală, cedând însă în cele din urmă.

Nemulțumirea socială și primele semne ale puternicei recesiuni economice internaționale au marcat începutul campaniei electorale. Însă campania nu s-a centrat asupra nici unei teme de importanță națională, nu pentru că numeroșii candidați au accentuat problemele comunităților locale, ci pentru că nu au dorit să-și pericliteze șansa de a fi aleși. Nesiguri de modul în care uninominalul urma să se traducă în practică, candidații nu au prezentat programe îndrăznețe și nu și-au asumat riscuri, preferând să adopte poziții precaute pentru a strânge cât mai multe voturi cu putință. De remarcat angajamentele nerealiste făcute de candidații care fie au promis prea mult (construirea a 1000 km de autostradă într-o țară unde s-au finalizat doar 300 km în ultimii 20 de ani), fie au stabilit obiective ce depășeau prerogativele mandatelor parlamentare (distribuirea gratuită de tractoare echipate cu sisteme GPS).

Campania electorală a ignorat teme precum naționalismul, corupția și decommunizarea. Dacă în 2000 Vadim Tudor era să câștige Președinția, în 2008 apelurile sale șovine nu și-au mai găsit ascultători. Nu s-au mai auzit voci ridicate împotriva pretenției ungarilor la autonomie colectivă sau pentru situația românilor din Republica Moldova, „sacrificiile” pe care românii le-au făcut pentru apărarea unui Occident ingrat sau contribuțiile extraordinare ale României la cultura, știința și literatura universală. Afluxul masiv de români către Europa de Vest după 2007 probabil că a diminuat sentimentul naționalist.

La fel de importantă a fost absența decommunizării, temă abordată în toate campaniile anterioare. Eliminarea subiectului din prim-plan nu a reflectat însă un progres neașteptat în decommunizare. Mai degrabă compromiterea procesului de identificare publică a agenților secreți, sentimentul că toți politicienii post-comuniști au un trecut pătat și preocuparea pentru prezentul și viitorul țării au contribuit la uitarea și iertarea crimelor comuniste². Deși după 2004 Președintele Băsescu a ordonat transferul arhivelor Securității către Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, au fost create un Institut de Investigare a Crimelor Comunismului din România și o Comisie Prezidențială Consultativă de Analiză a Dictaturii Comuniste din România și guvernul a înființat Fondul Proprietatea pentru despăgubirea foștilor proprietari, în această perioadă Parlamentul a blocat mai multe propuneri de lustrare și Consiliul a fost depozat de dreptul de a face publice numele foștilor securiști.

Încă din 1989 corupția a cuprins ca o plagă România, înrădăcinându-se în sectorul public și fiind practică atât de cetățeni cât și de politicieni. Deși corupția rămâne un punct nevralgic pentru UE, elita politică românească a rezistat campaniei anticorupție și sistemul judiciar românesc a refuzat să condamne stelele politicii românești. Aproape toți politicienii importanți ai țării au fost implicați în scandaluri de corupție. Deși s-a spus că uninominalul va adresa și problema corupției, aceasta nu a fost o temă a campaniei electorale, încercările mass-mediei de a arăta implicarea candidaților în fapte reprobabile fiind descurajate. Apatia publică față de acest subiect a permis multor politicieni corupți să intre în lupta electorală.

În cursa electorală s-au angajat 2960 de candidați în 452 de colegii uninominale pentru 137 mandate de senatori și 334 de deputați. Dintre aceștia, 31 au fost

1 Romulus Cristea, „România poate ateriza dur în 2009”, *România Liberă*, 29 noiembrie 2008.

2 Lavinia Stan, coord., *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union* (London: Routledge, 2008).

candidați independenți, în mare parte politicieni care-au pierdut susținerea partidelor lor. Alianța PSD-Partidul Conservator, PNL, PD-L, PRM și micul Partid Noua Generație neparlamentar au trimis candidați în toate colegiile. Mai puțin de 14% dintre toți candidații au fost femei.

Printre candidați s-au numărat politicieni experimentați, foști și actuali consilieri locali și județeni, primari, miniștri, deputați sau senatori (foștii premieri Adrian Năstase și Petre Roman; foștii miniștri Tudor Chiuariu, Bogdan Niculescu-Duvăz, Ștefana Barbu, Victor Ponta și Laszlo Borbely ș.a.). Alții s-au bucurat de notorietate în show business, fără a avea experiență politică (actorii Mircea Diaconu și Florin Călinescu; cântăreții Dida Drgan, Nicolae Furdui Iancu, Victor Socaciu; comentatorul sportiv Cristian Țopescu; fotbalistul Helmut Duckadam). Un alt grup i-a inclus pe „baronii locali”, care și-au lansat carierele sub și cu ajutorul regimului comunist, au ocupat funcții în administrația publică după 1989 și au reușit să controleze strâns viața politică și economică locală (Nicolae Mischie, Dan Morega și Culiță Tărăță). Datorită popularității lor, baroni locali ca Victor Mocanu sau Radu Mazăre și-au putut propulsa rudele în Parlament.

La 17 noiembrie, Coaliția pentru o Românie Curată a făcut publice numele candidaților care au picat „testul de integritate” pentru că fuseseră acuzați sau cercetați de instanțe, votaseră împotriva recomandărilor UE, se opuseseră campaniei anticorupție ori identificării foștilor securiști. Dintre cei 244 de candidați numiți, 127 erau social-democrați sau conservatori, 66 liberali și 12 democrat-liberali, 19 reprezentau UDMR, 19 PRM și unul Partidul Noua Generație. Lista a inclus 83 de candidați care și-au schimbat afilierea politică o dată, 63 de două ori și alți 146 care au subminat statul de drept. Dintre cei 19 candidați acuzați de instanțe, peste jumătate (11) au fost social democrați¹.

Rezultatele alegerilor

Deși românii au clamat dorința lor de a vota oameni, nu liste, numai 39,2% dintre votanți s-au prezentat la vot. Cinci partide au câștigat reprezentare parlamentară: social democrații, conservatorii, democrat liberalii, liberalii și UDMR (Tabelele 1 și 2). Alianța cu PSD le-a permis conservatorilor să intre în Parlament. Ca urmare a schimbărilor electorale, pentru prima dată ordinea partidelor în ceea ce privește voturile obținute a fost diferită de cea bazată pe mandatele obținute. PD-L, care a ieșit pe locul doi, a primit cu trei locuri mai mult decât coaliția care a câștigat cele mai multe voturi (PSD-Partidul Conservator).

Câștigătorii alegerilor, PD-L și PSD, sunt fostele facțiuni ale Frontului Salvării Naționale. Cu excepția liderilor comuniști condamnați pentru înăbușirea Revoluției, demnitarilor comuniști, activiștii de partid și directorii întreprinderilor de stat s-au refugiat în Front. În 1993 acesta s-a scindat între PDSR-ul lui Iliescu și PD-ul lui Roman, formațiuni care reflectau vechea diviziune dintre membrii PCR și ai UTC, cei dintâi fiind mai în vârstă, conservatori, mânăjiți de colaborare și corupție, dar cu mai multă experiență administrativă, cei din urmă fiind mai tineri, bine pregătiți profesional, reformiști, dar la fel de mânăjiți de colaborare. Dacă social-democrații au rămas fideli politicilor de stânga, democrații au adoptat un stil pragmatic de a face politică, participând la guvernare în 1996 și 2004. De fiecare dată, democrații și-au criticat partenerii de guvernare mai mult decât au criticat opoziția. Cu timpul, ei și-au schimbat poziția ideologică, trecând de la stânga la dreapta eșichierului politic. În timp ce PSD a moștenit structura organizațională extinsă a Partidului Comunist, PD-L a valorificat popularitatea lui Băsescu, beneficiind de „un transfer de încredere” de la Președinte.

¹ Coaliția pentru o Românie Curată, „Votează cu ochii pe listele negre”, 17 noiembrie 2008.

Ambele partide sunt conduse de către lideri relativ tineri, dar cu experiență politică. În 2004 Emil Boc a devenit primar al Clujului și și-a reînnoit mandatul patru ani mai târziu. Deși a stat departe de scandaluri, Boc a fost criticat pentru că a condus aripa Cluj a Asociației Studenților Comuniști în anii 80. În 1989, el a câștigat concursul studențesc de Materialism Dialectic și Științific organizat de către Secția de Propagandă a PCR. Mircea Geoană a devenit liderul PSD în 2005, după ce a ocupat funcțiile de Ambasador la Washington, DC, Ministru al Afacerilor Externe și Președinte al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. Opinia publică consideră că cele două partide sunt în mod neoficial conduse de Președintele Băsescu, care a favorizat în mod deschis PD-L-ul în campania din 2008, și respectiv de Iliescu.

O analiză a profilului noilor parlamentari arată că dorita reînnoire a elitei politicii nu s-a realizat. Este adevărat că majoritatea noilor parlamentari nu au ocupat locuri între 2004 și 2008 (187 deputați și 104 senatori), însă un număr semnificativ de deputați și senatori au fost membri ai Parlamentului înainte de 2008 (147 deputați și 33 senatori). 16 persoane au fost deputați chiar din 1990. Rezultatul nu a adus schimbări semnificative nici în ceea ce privește calitatea noului legislativ. O treime dintre noii parlamentari au picat „testul de integritate”, iar numărul femeilor este încă scăzut. 41 dintre cei 137 de noi senatori și 101 dintre cei 334 de deputați (30% în fiecare cameră) se află pe lista neagră a Coaliției pentru o Românie Curată. Mai mult de jumătate dintre ei sunt social-democrați și conservatori (79 din 142), o pătrime sunt liberali (34 din 142), 15 reprezintă UDMR și 14 PD-L. Sunt numai 38 de femei deputat și 8 femei senator.

Semnificația alegerilor

Alegerile au arătat că deficiențele noului sistem electoral sunt mai numeroase decât avantajele sale. Spre ușurarea tuturor, sistemul nu a favorizat vedetele fără experiență politică sau populiștii prosperi mai mult decât politicienii experimentați, dar au existat anomalii. A existat o mare diferență între candidații câștigători din punct de vedere al numărului de voturi obținut (un candidat a strâns numai 34 de voturi, altul a fost susținut de peste 43.000). În unele colegii, partidele și-au putut anticipa victoria în baza rezultatelor alegerilor pentru primari din vara anului 2008, permițându-le astfel candidaților lor preferați să se înscrie în curse sigure cu victorie garantată. Politicienii importanți au preferat să candideze împotriva unor concurenți necunoscuți și neexperimentați, mișcare care-a urmărit creșterea șanselor de obținere a unui mandat, deși acest obiectiv nu a putut fi întotdeauna atins de politicienii controversați.

Uninominalul i-a defavorizat pe candidații independenți, nici unul dintre ei neintrând în Parlament. Dacă independenții au trebuit să strângă o majoritate de voturi în colegiile electorale pentru a-și obține mandatele, candidații partidelor s-au calificat prin redistribuirea voturilor. Redistribuirea a restabilit partidele ca principalii jucători electorali, deoarece colegiile unde nici un candidat independent nu a obținut o majoritate de voturi au mers la candidații partidelor, chiar și când aceștia au obținut mult mai puține voturi. Uninominalul a privilegiat partidele mari și pe cele cu o bază de susținere concentrată în teritoriu, nu partidele noi și mici, cu susținere dispersată. Uneori candidatul care a câștigat cele mai multe voturi în colegiu a reprezentat un alt partid politic decât candidatul care a obținut mandatul, dacă acesta din urmă a reprezentat un partid mai puternic la nivel național sau județean. 120 de candidați care au adunat o pluralitate de voturi în colegii nu au intrat în Parlament deoarece mandatele lor au fost redistribuite candidaților unor partide mai puternice¹.

¹ Dan Badea, „Patru milioane de români au votat degeaba”, *Gardianul*, 4 decembrie 2008.

O analiză comparativă a numărului de mandate obținute direct de către candidați și a celor obținute indirect prin redistribuirea voturilor este instructivă (Tabelul 3). S-a spus că uninominalul, spre deosebire de reprezentarea proporțională, va permite ca mesajul și calitatea candidaților, nu ale partidelor, să influențeze votul, însă trei-patrimi dintre toate mandatele au fost distribuite conform performanțelor partidului, nu ale candidatului. Numai în cazul UDMR majoritatea candidaților a adunat majoritatea de voturi necesară câștigării mandatelor. Mai toți candidații altor formațiuni politice au câștigat la redistribuire, neputând obține majoritate la nivel de colegiu. Dacă PSD-Conservatorii și PD-L au obținut cam același număr de voturi, PD-L a beneficiat mai mult de redistribuire (deoarece trei din patru candidați PD-L au câștigat mandat în baza redistribuirii, comparativ cu doi din trei candidați PSD-Conservatori). Dintre partidele câștigătoare, PNL a beneficiat cel mai mult de redistribuire.

Alegerile au consolidat sistemul românesc de partide prin reducerea numărului acestora în Parlament (PRM rămânând în afară). Pentru prima dată, PSD a fost egalat ca susținere populară și depășit ca număr de mandate de un alt partid: PD-L. Această realizare a reflectat mai puțin meritele PD-L-ului, care cu o lună înainte de campanie a forțat o nefericită alianță cu PRM și a fost zguduit de lupte interne care i-au tot schimbat candidații pentru Parlament, ci mai mult personalitatea covârșitoare a Președintelui Bănescu, considerat adevăratul lui lider, și slăbirea PSD după ce Iliescu a renunțat la conducerea partidului. Faptul că la 20 de ani de la prăbușirea comunismului, social-democrații au fost depășiți de către foștii lor aliați, democrat-liberalii, nu de o formațiune politică constituită în afara fostului PCR, ar trebui să ne dea de gândit. Această dezvoltare reflectă atât slăbirea continuă a taberei anticomuniste, cât și o schimbare de generații de la foștii seniori comuniști la juniorii uteciști.

Este mai greu de interpretat rezultatul alegerilor în termeni ideologici deoarece, în ultimele două decenii, pentru a strânge cât mai multe voturi posibile, toate partidele, cu excepția UDMR-ului, s-au comportat ca partide *catch-all*, adoptând politici contrare angajamentelor lor ideologice. După 2004, Parlamentul a fost divizat ideologic și național: principalii rivali au fost coalițiile de centru-stânga și centru-dreapta, în timp ce PRM s-a opus UDMR. În 2008, clivajul național a dispărut, cel ideologic estompându-se. Unii analiști au luat 2004 ca punct de referință pentru a sugera că alegerile recente au arătat preferințele de dreapta ale electoratului deoarece, dacă s-ar aduna voturile obținute de către partenerii Alianței DA, centru-dreapta ar depăși centru-stânga¹. Alții au luat 1990 ca punct de referință, susținând că rezultatele alegerilor recente reprezintă semnalul renașterii fostului FSN, a aparatului comunist și a agenților secreți². Formarea noului guvern, au susținut aceștia, le-a validat punctul de vedere.

Formarea noului guvern

Rezultatul alegerilor părea că va aduce PD-L la guvernare și PSD în opoziție, împlinind astfel visul Președintelui Bănescu. Dacă UDMR și-a exprimat disponibilitatea de a susține o guvernare PD-L, liberalii au spus clar că nu vor coopera cât timp cerințele lor nu vor fi întocmai îndeplinite. Pentru a se revanșa pentru critica constantă, jocurile de culise și batjocura de care au avut parte în 2004-2008 de la Președintele Bănescu și PD-L, liberalii au avansat cereri nerealiste care, în loc să le netezeasca calea spre guvernare, au avut în cele din urmă un efect invers.

¹ Iosif Klein Medeașan, „Țineți dreapta!”, *România liberă*, 5 decembrie 2008, și Armand Goșu, „Un electorat echilibrat și rezonabil”, 22, 2-8 decembrie 2008.

² Gabriel Klimowicz, „Soluția imorală, gata de guvernare”, *Gardianul*, 4 decembrie 2008, și Andrei Luca Popescu, „Revine la putere partidul unic?”, *România liberă*, 15 decembrie 2008.

Spre consternarea întregii țări, democrat-liberalii au fost de acord să formeze guvernul cu rivalii lor de altădată, PSD și Partidul Conservator, sub conducerea celui mai apropiat aliat al lui Băsescu, Theodor Stolojan. Mișcarea a fost neașteptată deoarece până la sfârșitul anului 2007 statutul PD-L a interzis colaborarea cu PSD, în 2008 partidul a exclus lideri locali în Vrancea, Buzău și Constanța pentru presupusă colaborare cu PSD, iar Voiculescu a orchestrat revocarea lui Băsescu din funcția de Președinte în 2007. În plus, PD-L și PSD s-au criticat puternic înainte și în timpul campaniei electorale din 2008, când Boc a catalogat alianța dintre PSD și PNL drept „axa răului”¹. Căzând, a fost rândul lui Băsescu să fie surprins de hotărârea neașteptată a lui Stolojan de a renunța la funcția de premier. Decizia lui Stolojan l-a obligat pe Băsescu să accepte ca miniștri politicieni PD-L pe care îi criticase cu doar câteva zile mai înainte și să renunțe la unele condiții importante pe care le impusese în vederea formării cabinetului. Băsescu avertizase că nu va accepta ca miniștrii politicieni care serveau ca primari în urma alegerilor locale din 2008 sau ocupaseră demnități înalte fără să fi obținut rezultate concrete (ca Radu Berceanu, Adrian Videanu, Vasile Blaga). În cele din urmă, toți trei au intrat în cabinet. În plus, Băsescu l-a nominalizat pe Boc pentru funcția de prim ministru deși tocmai redevenise primar al orașului Cluj-Napoca.

Motivele pentru care cele două partide și-au unit forțele, semnificația parteneriatului și șansele noului cabinet de a supraviețui au fost dezbătute pe larg în presă. Unele cotidiane și-au arătat neîncrederea față de noul guvern, altele l-au susținut. Gabriel Klimowicz a calificat noua alianță drept o „soluție imorală” detrimentală țării, dar profitabilă politicienilor lacomi și lipsiți de scrupule. Cornel Ivanciuc l-a identificat pe Băsescu drept „mama tuturor lichelelor”, iar Mircea Marian a avertizat că cele două partide „au ieșit împreună la furat”². Pentru Silviu Sergiu, alegerile au divizat România în două. O parte aparține celor scârbiți de politică, cealaltă noii alianțe PSD-PD-L, care „au împărțit județele, orașele, satele, străzile, aerul, Soarele, Luna, funcțiile din Parlament, călcând în picioare cutumele democrației”, „corupții sunt luați la scărmanat de procurori doar pentru ca alți corupți să preia funcții de conducere”, „tinerii sunt promovați în politică deoarece sunt mai ușor de manevrat” și „nimeni nu-și mai aduce aminte de morții Revoluției care nu a învins niciodată cu adevărat”³. Analistii pro-Băsescu au creditat noul guvern. Conform Alinei Mungiu-Pippidi, ceea ce ar conta cu adevărat ar fi eficiența guvernului în a adresa actuala recesiune economică⁴.

Protocolul de colaborare PSD-PD-L a detaliat distribuția posturilor din administrația locală și națională în funcție de afilierea la partid mai mult decât de competență. Aproape 3000 de poziții au fost scoase la mezat. La nivel național au fost anunțate 20 de portofolii de miniștri, 80 de secretari de stat și sute de posturi de consilieri, directori și directori adjuncți. La nivel local, în fiecare județ s-a prevăzut alocarea a 40-50 de posturi de prefecți și directori de direcții, departamente descentralizate și agenții de stat. Numărul total poate să atingă 10 000 de posturi, deși depolitizarea administrației a fost una dintre promisiunile României în vederea aderării la UE. În județele în care unul dintre partidele de guvernământ a deținut președinția Consiliului Județean, prefectul a fost numit de către acel partid, posturile de prefect în județele unde președintele CJ aparținea altui partid politic fiind împărțite în mod egal de către PSD și PD-L⁵.

1 Alexandra-Livia Dordea și Cristina Botezatu, „Tăriceanu: PD-L și PRM coaliția rușinii”, *Evenimentul Zilei*, 22 septembrie 2008.

2 Cornel Ivanciuc, „Cel de-al treilea apel către lichele”, *Gardianul*, 24 decembrie 2008 și Mircea Marian, „Patriciu intră în guvernul Boc”, *Evenimentul Zilei*, 23 decembrie 2008.

3 Silviu Sergiu, „România celor cu 70% susținere în Parlament”, *Evenimentul Zilei*, 22 decembrie 2008.

4 Alina Mungiu-Pippidi, „Cât de eficientă e soluția imorală?”, *România liberă*, 11 decembrie 2008.

5 Florin Ciornei și Anca Simina, „PSD și PDL s-au înțeles: baronii își aleg prefecții”, *Evenimentul Zilei*, 13 decembrie 2008.

Jurnaliștii au pus la îndoială integritatea cabinetului: 12 dintre cei 20 de membri ai săi au figurat pe lista neagră a societății civile, inclusiv vicepremierul Dan Nica, Miniștrii Internelor Gabriel Oprea, Transporturilor Radu Berceanu, Dezvoltării Regionale Vasile Blaga, Comerțului Constantin Niță, Sănătății Ion Bazac și Agriculturii Ilie Sârbu¹. Ministrul Justiției Cătălin Predoiu ar fi oprit anticorupția din drum, al Educației Ecaterina Andronescu ar fi fost „retrograd”, iar cel al Turismului Elena Udrea ar fi reprezentat „icoana ȋopeniei de partid și de stat”². Presa a dezvăluit că Ministrul Finanțelor Gheorghe Pogea a fost Secretar al Partidului Comunist; prosperul Ministru al Economiei Adriean Videanu ar fi favorizat firma sa ca primar al Bucureștilui; Ministrul Apărării Mihai Stănișoară ar fi fost acuzat de trafic de influență; iar Miniștrii Afacerilor Externe Cristian Diaconescu și Agriculturii Sârbu ar fi avut legături cu Securitatea³. Pozițiile de secretar de stat și șefi de agenții guvernamentale au fost acordate unor indivizi cu o imagine politică pătată sau perdanților alegerilor care tocmai avuseseră loc. Renumiții „baroni” Gheorghe Nechita, Marian Oprișan și Marian Vanghelie și-au putut nominaliza clienții ca șefi de agenții guvernamentale⁴.

La 22 decembrie, Președintele Băsescu a prezentat noul guvern ca pe „un rezultat al unui compromis politic care nu compromite”, un cabinet transparent, gata să lucreze 100% în interesul României, nu al „oligarhilor” rapaci. Boc a sprijinit deschis un parteneriat cu Băsescu, a precizat că guvernul său va lucra în interesul publicului și a promis că vor fi aplicate politicile sociale sperate de populație⁵. Cum cele două partide controlează 70% din Parlament, guvernul își poate atinge obiectivele. Este la fel de adevărat că majoritatea parlamentară și-ar putea impune agenda politică în beneficiul clienților săi fără a întâmpina vreo opoziție semnificativă. De fapt, noua alianță pare unită doar de dorința de a împărți posturile, partenerii săi având opinii diferite în ceea ce privește politicile publice. Aceste două partide au adoptat poziții diferite privind retrocedarea caselor naționalizate (PD-L susținând restituirea în natură, PSD despăgubirea) și ridicarea imunității și urmărirea penală pentru fapte de corupție a liderilor social-democrați Năstase și Mitrea. PD-L susține sistemul prezidențial de guvernare, în timp ce PSD dorește un sistem parlamentar care să nu-i permită Președintelui să intervină în numirea miniștrilor⁶.

Noul guvern și-a început mandatul cu cel mai cronic deficit de încredere cu care s-a confruntat vreun cabinet român post-comunist, primind critici din absolut toate colțurile. Cea mai importantă amenințare pentru noua coaliție guvernamentală nu vine din exteriorul acesteia, de la opoziție, ci din interiorul său, de la obiectivele, agende și bazele de susținere divergente ale celor doi parteneri ai săi. S-ar putea ca guvernul să fie în stare să modifice sistemul uninominal nou introdus, dar este puțin probabil că el se va pune de acord în vederea susținerii luptei anticorupție, retrocedării proprietăților și lustrației. Până acum, PD-L a fost cel mai afectat de apropierea de foștii lui dușmani de moarte, în ciuda faptului că aceasta i-a permis formarea guvernului fără sprijinul „oligarhilor” liberali, împlinind astfel unul dintre visurile dragi Președintelui Băsescu. Așteptând să fie reales în 2009, Băsescu ar putea constata că lipsa sa de neutralitate în ultimele alegeri, atitudinea sa partinică față de PD-L și manevrele sale de culise i-au înstrăinat suporterii cei mai ardenti.

1 Irina Chiroiu, „Pătații de la Guvernare”, *Ziua*, 12 ianuarie 2009.

2 Cristian Ghinea, „Săracul domn Boc”, *România liberă*, 24 decembrie 2008.

3 Anca Rascutoi, „Guvernul Emil Boc în alb și negru”, 22, 23 decembrie 2008.

4 Cristian Sutut și Adriana Duțulescu, „Secretarii de stat, aleși din lotul refuzat de DNA și de alegători”, *Cotidianul*, 12 ianuarie 2009.

5 Petru Clej, „Băsescu: Guvernul este rezultatul unui compromis politic care nu compromite”, *România liberă*, 22 decembrie 2008.

6 Răul Balogh, „Se anunță lupte grele între PDL și PSD în Parlament”, *Cotidianul*, 4 ianuarie 2009.

Tabelul 1: Rezultatele pentru Camera Deputaților 2004 și 2008

Partid sau alianță electorală	Voturi		Locuri	
	2004	2008	2004	2008
Partidul Social Democrat-Partidul Conservator(PSD-PC)	3.730.352	2.279.449	132	114
Partidul Democrat-Liberal (PD-L)		2.228.860		115
Partidul Național Liberal (PNL)	3.191.546	1.279.063	112	65
Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR)	628.125	425.008	22	22
Partidul România Mare (PRM)	1.316.751	N/A	48	0
Minorități etnice			18	18
Total locuri			332	334

În 2004, PD-L și PNL au candidat împreună ca Alianța pentru Dreptate și Adevăr.

Sursa: Lavinia Stan și Răzvan Zaharia „ Romania”, *European Journal of Political Research*, vol. 46, nr. 8 (2007), p. 1083 și Biroul Electoral Central.

Tabelul 2: Rezultatele pentru Senat, 2004 și 2008

Partid sau alianță electorală	Voturi		Locuri	
	2004	2008	2004	2008
Partidul Social Democrat-Partidul Conservator(PSD-PC)	3.798.607	2.352.968 ¹	57	49
Partidul Democrat-Liberal (PD-L)		2.312.358		51
Partidul Național Liberal (PNL)	3.250.663	1.219.029	49	28
Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR)	637.109	440.449	10	9
Partidul România Mare (PRM)	1.394.698	N/A	21	0
Total locuri			137	137

În 2004, PD-L și PNL au candidat împreună ca Alianța pentru Dreptate și Adevăr.

Sursa: Lavinia Stan și Răzvan Zaharia „ Romania”, *European Journal of Political Research*, vol. 46, nr. 8 (2007), p. 1084 și Biroul Electoral Central.

Tabel 3: Candidații care au obținut o majoritate simplă de voturi în colegiile lor electorale

Partid	Camera Deputaților		Senat	
	Numărul candidaților care au câștigat o majoritate simplă de voturi (%)	Total nr. locuri ocupate	Numărul candidaților care au câștigat o majoritate simplă de voturi (%)	Total nr. locuri ocupate
Partidul Social Democrat-Partidul Conservator	40(35)	114	12 (24.4)	49
Partidul Democrat-Liberal	27(23.4)	115	10(19.6)	51
Partidul Național Liberal	4(6.1)	65	1(3.5)	28
Uniunea Democrată a Maghiarilor din România	14(63.6)	22	7(77.7)	9
Total	85(26.8)	316*	30(21.8)	137

*Nu include cele 18 locuri rezervate minorităților etnice.

Sursa: Biroul Electoral Central.

Reformă sau experiment electoral?

■ ALEXANDRU RADU

Designed within the boundaries of the electoral reform, the modifications done to the senator and deputy election law boils down to replacing the plurinominal procedure with that of the uninominal vote (wrongly equated to the rule of majority). The association between uninominal vote and electoral proportionality on the occasion of the parliamentary scrutiny on the 30th of November 2008 generated criticism regarding the electoral mechanisms employed, mainly facing accusations of electoral inequity. But in reality, since it is of the PR type, the system was engaged in correcting the drift from the electoral proportionality generated by the "uninominal vote". The main argument in this case is provided by the analysis of the G indicator, the 2008 elections being the least disproportional of the entire post-communist period. This performance is not tributary to the "electoral reform", but to the principle of the conservation of electoral proportionality. In fact, the so called electoral reform was an experiment, with one must end.

Keywords:

Electoral reform, majoritarian system, plurinominal procedure, electoral proportionality, electoral inequity

Scrutinul din 30 noiembrie 2008, cea de a șasea ediție a alegerilor parlamentare din România postcomunistă, s-a desfășurat în baza unei noi codificări juridice a sistemului electoral. Fără a reprezenta totuși o premieră în domeniu – practic, fiecare ediție a beneficiat de modificări ale legislației electorale¹ – redesenarea cadrului juridic al alegerilor parlamentare din 2008 a fost proiectată, în schimb, ca o reformă electorală și, în termenii consecințelor sale, ca o reformă politică. Soluția adoptată de decidenții politici a fost cea a introducerii votului uninominal, prezentat publicului ca panaceul însănătoșirii mediului politic românesc și transformat în instrumentul popular al legitimării reformismului politic.

Și-a atins ținta sa excepțională noul mecanism electoral? Sau, dintr-o perspectivă preponderent tehnică, a prezentat soluția votului uninominal acea reformare dorită a scrutinului parlamentar? Înainte însă de a formula argumente pentru un răspuns, discuția trebuie să debuteze cu o scurtă incursiune în istoria adoptării legii electorale, ca și cu necesare precizări teoretice privind sistemele electorale. Vom începe cu acestea din urmă.

¹ Avem în vedere atât cele trei legi electorale anterioare (*Decretul-lege nr. 92/1990, Legea nr. 68/1992 și Legea nr. 373/2004*), cât și numeroasele ordonanțe de urgență pentru modificarea acestor legi adoptate în anii electorali.

Să spunem întâi că reforma electorală a preocupat clasa politică îndeosebi după alegerile din 1996, perioadă în când au fost lansate și diferite proiecte de acest fel. Ulterior, tema a fost reluată apăsător de reprezentanții Alianței „Dreptate și Adeveră PNL-PD”, în special de Traian Băsescu, sub forma introducerii votului uninominal. Dar ce este, de fapt, votul uninominal? Simplu și clar, este o procedură electorală, în dependență de configurația circumscripției electorale. În general, în cadrul alegerilor pentru desemnarea compoziției unei adunări reprezentative, partidele politice își pot prezenta candidații în două formule: fie sub forma unei liste, în situația în care circumscripțiile electorale au mai mult de două mandate fiecare, fie sub forma candidaturilor individuale, atunci când în circumscripția respectivă este pus în joc un singur loc. În primul caz, alegătorii au la dispoziție votul plurinominal, celui de al doilea caz fiindu-i propriu votul uninominal. Așadar, votul practicat ține de modul în care sunt configurate circumscripțiile electorale, și nimic mai mult.

Pe de altă parte, în lumea largă unde există practica alegerilor democratice, se utilizează diferite varietăți ale celor trei tipuri de scrutin cunoscute. Orice manual universitar specializat ne poate lămuri care sunt acestea, și anume: scrutinul de tip majoritar, scrutinul de tip proporțional și scrutinul de tip mixt¹. Pe scurt, scrutinul majoritar, primul în ordine istorică, dezvoltat în perioada anterioară universalizării dreptului la vot, se bazează pe regula simplă și, am putea spune, naturală a alegerii unui reprezentant politic: candidatul care obține cele mai multe voturi este cel declarat câștigător. Pe lângă simplitatea sa, orice mod de scrutin majoritar se definește prin capacitatea sporită de a genera guvernări puternice și stabile. Scrutinul proporțional, a cărui răspândire trebuie corelată cu procesul de democratizare a vieții politice, este apreciat în special pentru justetea sa, adică pentru capacitatea de a asigura o mai bună corespondență între numărul de locuri obținute și numărul de voturi primite de fiecare partid. În fine, așa cum le spune și numele, scrutinele mixte sunt cele care combină, în formule diferite, scrutine majoritare cu scrutine proporționale pentru alegerea aceleiași adunări. Oricare din cele trei tipuri majore de scrutin, ca modalitate de transformare a voturilor în mandate, poate fi asociat cu diferite proceduri electorale, precum cea a votului uninominal. În practica electorală mondială, votul uninominal este asociat, de regulă, cu un scrutin majoritar, dar aceasta nu înseamnă că toate scrutinele majoritare sunt în mod necesar și uninominale. Bunăoară, SUA utilizează, pentru alegerea președintelui federației, un scrutin majoritar plurinominal într-un singur tur. „Alegătorii nu votează direct candidații pentru președinte, ci aleg marii electori care desemnează președintele. În acest sistem cu două grade, desemnarea marilor electori în cadrul fiecărui stat se face cu un sistem de liste blocate cu un tur: candidatul prezidențial sosit în frunte, are de partea sa toți marii electori ai aceluia stat.”²

Cât privește influența modurilor de scrutin asupra vieții politice, în mod deosebit asupra sistemului partizan, aceasta a fost deseori supraestimată, în special sub forma tezei că schimbarea sistemului electoral generează o anume schimbare, numită cel mai adesea reformă, a sistemului politic. „Modurile de scrutin pot fabrica majorități parlamentare, dar nu sisteme partizane, contrar apărătorilor scrutinelor majoritare. Această slabă influență a modurilor de scrutin asupra repartiției voturilor între forțele politice a fost confirmată de recente studii făcute de Arend Li-

1 Recomandăm tuturor celor interesați, în mod deosebit pentru calitățile ei didactice, excelenta lucrare a lui Pierre Martin (1999), *Sistemele electorale și modurile de scrutin* (trad. din limba franceză de Marta Nora Singer), București: Monitorul Oficial. Recomandăm, de asemenea, Arend Lijphart (1994), *Electoral systems and party systems*, Oxford University Press, ca și Pippa Norris (2004), *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge University Press. Vezi și Alexandru Radu (2007), *Sistemele electorale, tipologie și funcționare*, București: ProUniversitaria.

2 Pierre Martin, *op. cit.*, p. 54.

jphart (*Electoral systems and party systems*, 1994, p.141). Decât să vorbim de condiționarea sistemelor partizane de către modurile de scrutin, pare mai exact să vorbim de corespondență.¹ Aceeași poziție teoretică este împărtășită și de Giovanni Sartori, cel care propune o reformulare a legilor lui Duverger în sensul relaxării relației de determinare dintre modurile de scrutin și sistemele politice (sistemele partizane)².

În România, toate aceste considerații teoretice și experiențe practice păreau a fi necunoscute partizanilor votului uninominal ori, poate, ignorate cu bună știință, din moment ce votul uninominal era echivalat cu scrutinul majoritar iar adoptarea unei proceduri electorale cu reformarea sistemului electoral.

În baza unei asemenea ideologii politice a fost revizuit cadrul legal al alegerilor parlamentare din 2008. Odișea adoptării noii legi electorale și-a avut începutul în confruntarea de la sfârșitul lui 2007 dintre președintele Băsescu, cu al său referendum eșuat pentru introducerea scrutinului majoritar absolut uninominal³, și premierul Tăriceanu, a cărui variantă de scrutin mixt a fost adoptată prin angajarea răspunderii guvernului⁴. Dar chiar dacă suferise o înfrângere, Președintele a perseverat și, la limita termenului de promulgare a legii guvernului, a contestat-o la Curtea Constituțională, obținând o decizie de neconstituționalitate în cazul celor trei articole incriminate. Urma ca Parlamentul, reîntors din vacanța de iarnă, să ia în discuție legea pentru a o pune de acord cu decizia Curții Constituționale. Pe 29 ianuarie 2008, cu o zi înainte de reuniunea celor două Comisii juridice parlamentare, Traian Băsescu a cerut, în scris, partidelor parlamentare să adopte sistemul electoral pe care îl supusese votului populației. Cerința șefului statului nu a fost acceptată, dar, pe de altă parte, parlamentarii nici nu au putut să se pună de acord asupra unei anume mod de scrutin: majoritar, proporțional sau mixt. Abia după două luni de negocieri politice, pe 11 martie, Camera Deputaților, cameră decidentă în această materie, a aprobat, cu 231 voturi contra 11 și 18 abțineri, legea „votului uninominal”⁵. Imediat, președintele Băsescu a salutat decizia parlamentarilor, chiar dacă a catalogat-o, din perspectiva sa majoritaristă, ca fiind doar o jumătate de pas. În fapt, președintele chiar avea dreptate. În același timp, PC și PRM au contestat legea la Curtea Constituțională, unul dintre articolele vizate fiind cel cu privire la pragul electoral alternativ, însă fără succes, astfel că șeful statului a promulgat-o imediat după decizia Curții. Timp de câteva luni, perioadă ocupată mai ales cu pregătirea și desfășurarea alegerilor locale, noua lege nu a mai preocupat pe nimeni. Nici măcar comisia electorală a Parlamentului însărcinată cu trasarea colegiilor uninominale. Abia la limita termenului legal, comisia a convenit, pe 16 iulie 2008, asupra decupării colegiilor uninominale din 39 de circumscripții electorale, rămânând în sarcina guvernului să împartă celelalte patru circumscripții, printre care Bucureștiul și circumscripția pentru românii stabiliți în străinătate. Odată adoptată hotărârea de trasare a colegiilor uninominale, guvernul a comunicat, conform legii, pe 27 august, data desfășurării alegerilor parlamentare: 30

1 Pierre Martin, *op. cit.*, p. 140.

2 Vezi Giovanni Sartori (2002), *Ingineria constituțională comparată* (trad. din lb. italiană de Gheorghe Lencan Stoica și Gabriela Tănăsescu), București: Mediterana 2000.

3 La referendumul din 25 noiembrie erau așteptați să voteze 18.296.459 de români. La vot s-au prezentat numai 4.851.470, adică 26,51%, dintre aceștia, astfel că, în conformitate cu legea, care cerea o prezență minimă de jumătate plus unul din cei 18.296.497 înscriși în listele electorale, referendumul a fost invalidat. Să consemnăm totuși că 3.947.212 de români, adică 81,36% din cei care au votat, și-au dat acordul pentru schimbarea propusă de președintele Băsescu, în timp ce 784.640, respectiv 16,17%, s-au opus, dar aceste cifre nu aveau decât valoare statistică, căci, încă o dată spus, participarea scăzută la vot a făcut imposibilă validarea rezultatului.

4 Procedura s-a desfășurat pe 29 octombrie 2007.

5 Vezi *Legea nr. 35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 196 din 13 martie 2008.

noiembrie 2008. La acel moment însă, legea adoptată în primăvara anului suferise deja modificări majore, prin intermediul unor ordonanțe de urgență¹.

Având acum conturate circumstanțele în care s-a născut noul mecanism electoral – confuzia teoretică și conflictul din politica românească –, vom putea puncta principalele caracteristici ale formei sale juridice adoptate de legiuitor. Pe de-o parte, fără a intra acum în detaliile ei tehnice, legea a introdus o serie de elemente noi, unele cu un anume impact asupra comportamentului competitorilor, al alegătorilor și, chiar asupra rezultatelor propriu-zise. Astfel de prevederi sunt cele care reglementează exercitarea votului (spre deosebire de scrutinele parlamentare precedente, acum alegătorii votează numai la secția de votare la care este arondată strada sau localitatea unde își au domiciliul), pragul electoral (prin introducerea unui alternativ care constă în „îndeplinirea cumulativă a obținerii a 6 colegii uninominale pentru Camera Deputaților și a 3 colegii uninominale pentru Senat, în care candidații partidelor politice, alianțelor politice sau electorale și organizațiilor aparținând minorităților naționale, se situează pe primul loc...”²) sau consemnarea rezultatelor votării (menționarea separată a votului alb). De asemenea, în cazul apariției unui mandat vacant, ca urmare a decesului sau demisiei unui deputat sau senator ales, ocuparea acestuia se face în baza organizării unor alegeri parțiale³.

Dar, desigur, cea mai importantă noutate adusă de Legea nr. 35/2008 a reprezentat-o înlocuirea procedurii votului plurinomial (a listei de partid) cu cea a votului uninominal, conform art. 5, alin. (1), prevedere care poate considerată ca reprezentând substanța uninominală a noului mecanism electoral. Tehnic, aceasta a însemnat redesenarea unităților electorale prin împărțirea (dar nu și desființarea) circumscripțiilor electorale plurinomiale în colegii uninominale, în funcție de numărul de mandate rezultat al aplicării normei de reprezentare. În urma acestei operațiuni s-a obținut un total de 137 de colegii uninominale pentru Senat și 315 colegii uninominale pentru Camera Deputaților, incluzând și mandatele, două senatoriale și patru de deputați, din circumscripția nr. 43, nou înființată, pentru cetățenii români rezidenți în afara granițelor țării. În schimb, colegiile au fost inegal delimitate sub aspectul demografic, fără respectarea principiului egalității de desemnare a votului.

Pe de altă parte, desfășurarea alegerilor în colegii uninominale a fost asociată cu principiul reprezentării proporționale, cum o spune chiar articolul din lege ce introduce procedura votului uninominal. Astfel, „Deputații și senatorii se aleg în colegii uninominale constituite potrivit prevederilor art.11, prin scrutin uninominal, **potrivit principiului reprezentării proporționale** (s.n.)”⁴. Fără a insista acum asupra inadvertenței de definire a modului de scrutin⁵, vom preciza că, pentru repartizarea mandatelor pe competitori (formațiuni politice), legea a reținut, în fapt, aceleași metode proporționale cu care ne-am obișnuit deja: metoda coeficientului electoral simplu, la nivelul circumscripției electorale, și metoda d'Hondt, la nivel național, de altfel cele mai practicate în țările cu sisteme de tip RP⁶. Cât privește atribuirea de mandate candidaților, legea a prevăzut o procedură, din nou, cu două etape. Astfel, în prima etapă se atribuie câte un mandat acelor candidați care, reprezentând com-

1 Vezi în acest sens, *OUG nr. 66 din 28.05.2008* și *OUG nr. 97 din 27.08.2008*.

2 Art. 47, alin. (2), lit. c), *Legea nr. 35/2008*.

3 Trebuie menționat faptul că alegerile parțiale se desfășoară după regulile unui alt tip de sistem electoral – cel al majorității relative – decât cel practicat la scrutinul ținut la termen, cu consecința virtuală a inegalității de desemnare a parlamentarilor.

4 Art. 5, alin. (1), *Legea nr. 35/2008*.

5 Semnalat totuși faptul că definirea modului de scrutin printr-o procedură electorală, și nu prin regula lui de bază, este specifică nu doar actualei legi, ci și celor anterioare, apărând, deci, ca o caracteristică a legislației electorale din România.

6 Spre exemplu, dintr-un eșantion de 9 țări este-europene cu alegeri parlamentare de tip RP, 7 utilizează aceste două metode. Pentru detalii, vezi Alexandru Radu (2007), *op. cit.*

petitori ce au întrunit pragul electoral, au obținut majoritatea absolută a voturilor în colegiile uninominale în care au candidat. În a doua etapă, alocarea mandatelor se face în baza unei liste care cuprinde ceilalți candidați clasati în ordinea descrescătoare a voturilor primite. Este foarte important de precizat că, pentru respectarea principiului proporționalității electorale, numărul mandatelor câștigate majoritar se scade din numărul total de mandate la care are dreptul un competitor electoral. Singura excepție permisă este cea a cazului în care numărul de mandate câștigate majoritar de candidații unui partid este mai mare decât numărul de mandate ce revine proporțional acelui competitor, caz care conduce la suplimentarea mandatelor parlamentare.

În concluzie, Legea 35/2008 codifică un mod de scrutin în care alegerea parlamentarilor se desfășoară în circumscripții uninominale iar repartizarea mandatelor se face după regula proporționalității. Comparativ cu vechiul mecanism electoral, se modifică procedura votului, dar nu și regula după care se repartizează mandatele parlamentare, cea care constituie criteriul fundamental pentru tipologizarea sistemelor electorale. Așadar, modul de scrutin pentru alegerea parlamentarilor din România rămâne unul care aparține categoriei RP. Din această perspectivă, trebuie precizat că, în ciuda definirii sale paradoxale din lege și a intenției factorilor politici decidenți, reforma electorală nu își are corespondent în codificarea juridică a alegerilor.

Dar dacă încadrarea tipologică a „noului” mecanism electoral ar putea, deși nu ar trebui, să stârnească unele controverse, lucrurile sunt foarte clare atunci când analizăm efectele (tehnice) produse de acesta. Să reamintim, mai întâi, datele alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2008.

Cele 470 de locuri parlamentare stabilite de lege au fost disputate de 2.960 candidați reprezentând 11 formațiuni politice (din care 5 parlamentare), 18 organizații ale minorităților naționale și 31 de independenți¹. Față de 2004, când media a fost de 32 de competitori pentru un loc de deputat, respectiv 26 pentru un loc de senator, în 2008 concurența s-a redus simțitor, un mandat parlamentar fiind disputat de numai 6 pretendenți. Din cele 11 formațiuni politice, doar 3 – alianța PSD+PC, PNL și PNG-CD – au depus numărul maxim de candidaturi: 315 pentru Camera Deputaților și 137 pentru Senat, ceea ce însemna câte un candidat pentru fiecare din colegiile uninominale prevăzute de lege, adică un total de 452².

La alegeri erau așteptați să participe 18.464.274 cetățeni cu drept de vot, însă numai 7.238.871 dintre aceștia și-au exprimat opțiunile electorale, respectiv 39,20%, astfel că prezența la urne s-a situat la cel mai scăzut nivel din întreaga istorie post-comunistă a alegerilor parlamentare. Probabil și pentru că, spre deosebire de scutiunile trecute, votul s-a putut exercita numai în secția de votare arondată domiciliului. Pe de altă parte, chiar dacă acuzele de fraudă electorală n-au mai avut notorietatea din urmă cu patru ani, neregulile nu au lipsit din desfășurarea scrutinului – de la modul defectuos al organizării unora dintre secțiile de votare până la încălcări ale legislației privind exercitarea votului și chiar necorelări între datele oficiale ale alegerilor comunicate de BEC³.

După ce, inițial, rezultatele parțiale comunicate de BEC au răsturnat previziunile *exit-poll*-urilor, numărarea tuturor voturilor a reconfirmat victoria alianței

1 Cf. comunicatului BEC din 21 septembrie 2008 privind *Numărul de candidaturi rămase definitive la nivel național pentru alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2008*.

2 Deși și PD-L a depus numărul maxim de candidaturi prevăzute de lege, candidaturile rămase definitive ale acestui partid au fost de 451.

3 Bunăoară, conform *Procesului verbal privind rezultatele finale ale alegerilor pentru Camera Deputaților din 30 noiembrie 2008*, încheiat de BEC, suma dintre voturile valabil exprimate, voturile nule și voturile albe nu dă, cum ar fi fost normal, numărul voturilor exprimate; lipsesc, astfel, 1.944 de voturi a căror soartă este total necunoscută. Situația este similară la Senat.

PSD+PC în fața PD-L, chiar dacă la o diferență minoră. Astfel, în favoarea PSD+PC au votat 2.279.449 de români (33,10%) pentru Camera Deputaților, respectiv 2.352.968 (34,16%) pentru Senat, în timp ce PD-L a atras 2.228.860 de voturi (32,36%) în cazul Camerei Deputaților și 2.312.358 (33,57%) pentru Senat. Totuși, ierarhia din fruntea clasamentului s-a inversat odată cu distribuirea mandatelor. Pe prima poziție a trecut PD-L cu 115 (34,43%) mandate de deputat și 51 (37,23%) de senator, față de cei 114 deputați (34,13%) și 49 senatori (35,77%) ai alianței PSD+PC. În ce privește PNL, acesta și-a menținut poziția a treia atât ca vot popular, cât și ca vot politic. Astfel, liberali au primit 1.279.063 voturi pentru Camera Deputaților (18,57%), respectiv 1.291.029 voturi pentru Senat (18,74%), adică 65 de deputați (%) și 28 de senatori (%). În fine, ultima poziție parlamentară a revenit UDMR, care a adunat 452.508 voturi (6,17%) pentru prima cameră și 440.449 (6,39%) pentru cea de-a doua, fiind reprezentat de 22 deputați (6,59%) și 9 senatori (6,60%).

Răsturnarea ierarhiei electorale din fruntea clasamentului și, mai ales, algoritmul de alocare a mandatelor au determinat o reacție critică cvasi-generală la adresa practicii practicatului sistem electoral, fiind acuzat de inechitate electorală. La o primă vedere, o asemenea opinie, favorizată de supralicitarea consecințelor introducerii votului uninominal, poate apărea justificată de statistica electorală. Astfel, în alocarea a 115 din cele 453 de mandate parlamentare, adică în 25% din cazuri, locurile din forul legislativ nu au fost ocupate de candidații plasați pe primele locuri în colegiile uninominal în care au candidat.

Pentru mai multă claritate, să analizăm, pe scurt, un astfel de caz: alegerile pentru Senat din circumscripția electorală Argeș. Aici, locurile din cele 4 colegii uninominale, în care a fost împărțită circumscripția senatorială, au revenit alianței PSD+PC (două), PD-L și PNL (câte unul), în acord cu ponderea electorală a fiecărei formațiuni politice, respectându-se, deci, principiul proporționalității, cel pe care chiar legea electorală îl invocă. Conform criteriilor legale de alocare a mandatelor¹, în prima etapă au fost reținute acele mandate adjudecate de candidații care au obținut peste 50% din voturile exprimate în fiecare colegiu, adică de Șerban Constantin Valeca și Constantin Tămagă, ambii de la PSD, în colegiile uninominale nr. 2 și nr. 3. Cum, astfel, alianța PSD+PC și-a epuizat mandatele ce le reveana conform proporționalității electorale, candidații ei plasați pe primele poziții în celelalte colegii, nr. 4 și nr. 1, respectiv Octavian Știreanu și Costache Florea, au fost eliminați din cursă, locurile fiind ocupate, în etapa a doua, de următorii candidați din partea celorlalte două partide care aveau dreptul la mandate: liberalul Mircea Cintează (care a obținut cu 8.603 voturi mai puține decât Știreanu) și democrat-liberalul Mircea Diaconu (cu 7.851 mai puține voturi decât Florea). Așadar, din cele patru mandate puse în joc, două au revenit primilor doi clasați, iar celelalte două au fost atribuite unor candidații clasați pe locurile secundare, cu raportare la colegiile uninominale în care fiecare a candidat².

Astfel de situații, considerate incorecte mai ales de cei care au pierdut competiția electorală, au stat la baza reacției mai sus amintite. Numai că vinovatul este greșit identificat. Legea în sine, ca mecanism, a funcționat corect și coerent, situațiile precum cea exemplificată fiind rezultatul logic al corectării abaterilor de la proporționalitatea sistemului, generate de „votul uninominal”, adică de obținerea mandatului prin aplicarea regulii majorității. Tehnic, corecția a intervenit prin scăderea locurilor câștigate majoritar din totalul celor la care avea dreptul un partid, în acord cu ponderea voturilor primite de acel partid. Ca atare, nu modul de scrutin

1 Vezi prevederile art. 48, alin (8) – (15), *Legea nr. 35/2008*.

2 Pe lista ordonată descrescător a competitorilor din circumscripția senatorială Argeș, întocmită conform dispozițiilor art. 49, alin. (12) din *Legea nr. 35/2008*, Știreanu s-a plasat primul (26.004 voturi), Florea al doilea (18.370 voturi), Cintează al treilea (17.401 voturi), iar Diaconu al șaptelea (10.519 voturi).

trebuie acuzat, ci ideologia politica a reformei electorale, care a echivalat votul uninominal cu regula majorității și a generat așteptări pe măsură. Dacă alegerile din 30 noiembrie s-ar fi desfășurat pe baza acestei reguli, atunci, într-adevăr, ar fi fost inechitabil ca mandatul să nu revină candidatului clasat pe prima poziție. Numai că, încă o dată spus, alegerile nu au fost majoritare, ci proporționale, în ciuda mitului reformei electorale propagat de politicieni. Desigur, rămâne în sarcina acestora să explice electorilor și chiar membrilor propriilor partide nemulțumiți de rezultatele alegerilor de ce au preferat o soluție electorală complicată și paradoxală, precum cea a introducerii votului uninominal.

Totuși, mecanismul de corectare a abaterilor de la proporționalitatea electorală codificat de Legea nr. 35/2008 și-a arătat limitele. Pe de-o parte, nu a putut împiedica suplimentarea numărului de parlamentari peste cel dat de aplicarea normei de reprezentare. E drept, am avut un singur caz – în circumscripția electorală Arad, colegiul uninominal nr. 1, unde au fost aleși doi (!) deputați, numărul total al mandatelor ajungând la 8, față de cel 7 prevăzute de lege.¹ Tehnic vorbind, situația s-a datorat faptului că în această circumscripție electorală, un partid, respectiv PD-L, a câștigat prin vot majoritar un loc în plus peste cele patru la care avea dreptul ca urmare a aplicării principiului proporționalității. Cum, tocmai în numele echității electorale, acest loc în plus nu putea fi nici pierdut, și nici scăzut din contul altei formațiuni politice, PD-L a primit un mandat suplimentar, localizat în colegiul uninominal nr. 1, unde și UDMR avea dreptul la un mandat. Reținem însă că această situație s-a datorat tocmai combinării „votului uninominal” (citește vot majoritar) cu principiul proporționalității, fiind totuși surprinzător că o astfel de situație nu s-a multiplicat. Pe de altă parte, același mecanism poate fi făcut responsabil, parțial, și de inversarea pozițiilor primelor două partide după repartizarea mandatelor, în condițiile în care acestea au fost despărțite de mai puțin de un procent. Astfel, chiar dacă a câștigat cele mai multe mandate cu majoritatea absolută a voturilor valabil exprimate, PSD a fost penalizat pentru lipsa de eficacitate a voturilor pe care le-a primit². Practic, voturile sale, deși peste cele adunate de PD-L, s-au transformat în mai puține mandate parlamentare. E drept, aici pot fi invocați și alți factori, precum cel amintit deja, al cvasi-egalității electorale a celor două formațiuni politice, sau distribuția geografică a voturilor în relație cu magnitudinea circumscripțiilor electorale.

Știm însă că mecanismele proporționalității electorale nu realizează nicio dată proporționalitatea matematică, altfel spus, că orice sistem generează într-o anumită măsură efecte disproporționale. Din fericire, știința politică ne oferă instrumente de măsurare matematică a abaterii de la proporționalitate, precum indicele G, al disproporționalității electorale, a cărei determinare pornește de la valoarea individuală a primei electorale, în corelație cu voturile irosite. Dinamica valorilor acestor indicatori în perioada 1990-2008, calculate pentru Senat, sunt redate în tabelul de mai jos³.

1 În acest fel, în loc de 315 deputați, număr calculate pe baza normei de reprezentare stabilită de lege, au rezultat în urma alegerilor 316 deputați, la care s-au adăugat cei 18 reprezentanți ai minorităților naționale, ajungându-se astfel la 334 de locuri în Camera Deputaților. Aditionând numărul senatorilor – 137, ca și în legislatura precedentă –, actualul parlament are 471 de membri în total.

2 Din cele 115 mandate parlamentare câștigate prin regula majorității, PSD și-a adjudecat 51 (39 deputați și 12 senatori), PD-L – 30 (28 deputați și 10 senatori), UDMR – 21 (14 deputați și 7 senatori), iar PNL – 5 (4 deputați și un senator).

3 Prima electorală a fost calculată ca medie a diferențelor dintre voturi și mandate, în expresie procentuală, pentru partidele parlamentare, voturile irosite ca sumă a voturilor obținute de partidele care nu au primit mandate, iar indicele G după formula $G = \sqrt{1/2 \sum (v_i - l_i)^2}$, unde v este procentul voturilor obținute de un partid iar l ponderea mandatelor aceluiași partid.

	Prima electorală (%)	Voturi irosite (nr. abs.)	G (%)
1990	6,58	1.394.770	7,33
1992	15,06	1.656.541	5,34
1996	17,47	2.147.444	6,42
2000	19,95	2.172.087	7,92
2004	11,25	1.150.399	4,48
2008	7,18	491.251	3,08
Media	-	-	5,76

Se remarcă, desigur, nu numai că parametrii sistemului din 2008 s-au încadrat în tendința pozitivă materializată după alegerile din 2000, când pragul electoral legal s-a stabilizat la 5%, dar și faptul că valorile atât pentru prima electorală și pentru voturile irosite, cât și pentru indicele G sunt cele mai mici din întreaga perioadă. Cu o disproportionalitate electorală redusă la circa 3%¹, comparabilă cu valorile specifice unor sisteme RP din democrațiile consolidate², alegerile din 2008 se dovedesc a fi fost cele mai proporționale de până acum, aceasta în condițiile în care valoarea procentuală a pragului legal a rămas neschimbată iar magnitudinea medie a circumscriptiei electorale nu a suferit modificări majore³. Cei care acuză modul de scrutin că a fost generator de inechitate electorală au un inamic redutabil în cifrele tocmai prezentate. Ca și cei care, anterior, îl criticau pentru efectele sale majoritariste, considerate chiar cele mai pregnante din întreaga zonă a țărilor cu RP⁴.

Așadar, privit din perspectiva tehnică, sistemul evoluează în direcția cea bună dar, deloc paradoxal, aceasta nu se datorează „reformei electorale”. Fundamental, pentru că o astfel de reformă nici nu a existat. O repetăm, înlocuirea votului plurinomial cu cel uninomial nu echivalează cu reformarea sistemului electoral, acesta continuând să aparțină tipului RP. În fapt, e foarte bine că politicienii au eșuat în încercarea lor de a substitui modul de scrutin proporțional cu cel majoritar, neinterferând astfel în consolidarea experienței proporționaliste a sistemului electoral. Experimentul introducerii votului uninomial, deși fără urmări maligne sistematice, trebuie însă încheiat, fie și pentru a evita pe viitor confuzia și, ca atare, neîncrederea în mecanismul electoral astfel generate.

În fine, chestiunea aduce în discuție o altă problemă, pe care doar o vom semnaliza acum: aceea a capacității decidenților politici de a proiecta și implementa o strategie de schimbare instituțională. Probabil că, având drept exemplu eșecul în reformarea sistemului electoral, va trebui să nu ne putem speraște prea mari nici în reușita preconizatei redesenări a arhitecturii constituționale a României.

¹ Pentru cei interesați, valoarea indicelui G pentru Camera Deputaților este de 1,78%, astfel că media disproportionalității alegerilor parlamentare ajunge la 2,43%.

² Vezi Arend Lijphart (2000), *Modele ale democrației. Forme de guvernare în treizeci și șase de țări* (trad. din lb. engleză de Cătălin Constantinescu), Iași: Polirom.

³ În 2004, magnitudinea medie (M) a avut valorile de 3,26 pentru Senat și 7,48 pentru Camera Deputaților, în timp ce în 2008 aceste valori au fost: 3,19, respectiv 7,33.

⁴ Vezi Cristian Preda (2005), *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989-2005*, București: Nemira.

Noul Sistem

Cercetare asupra noilor tendințe din sistemul de partide și
sistemul politic din România postcomunistă

■ DAN PAVEL

The article explores the outcomes and progress of the parliamentary elections from 2008 looked at as a turning point in the political history of the Romanian post-communism. According to this view, the elections confirmed and strengthened new political, social and electoral tendencies that led towards the adjustment of the party systems and political scheme. The appearance of these tendencies made manifest few years ago but no that obvious as in 2007 on the occasion of the first elections for the European Parliament. On that day, the outcome had been unambiguous. Therefore, the elections from the last year represented a provisory proof of the above mentioned drives. Following this elections, it could be said to have nowadays a new party system and, furthermore, a new Romanian political system.

Keywords:

2008 Romanian parliamentary elections, political conflict, political parties system

Alegerile parlamentare din 2008 reprezintă un punct de cotitură în istoria politică a postcomunismului românesc. După aceste alegeri, se poate vorbi despre **un nou sistem de partide** și despre **un nou sistem politic**. Explicarea transformărilor care au dus la noua configurație politică implică o abordare complexă. Din această abordare nu vor lipsi teoriile partidelor politice și coalițiilor de guvernare, teoria democrației, precum și dinamica specifice ale sistemului electoral, societății civile, integrării europene, alte concepte, metode și ipoteze din știința politică, pe care le voi semnală la timpul potrivit. O parte semnificativă a schimbărilor din sistem s-a datorat factorilor instituționali, însă factorii de natură subiectivă (de natură personală ori colectivă) s-au făcut simțiți în continuare, ceea ce ne arată cât de personalizată a rămas politica autohtonă. Considerînd sistemul de partide și sistemul politic drept variabile dependente, în studiul care urmează mă voi concentra asupra scoaterii în evidență a variabilelor independente și a celor intermediare care au produs schimbările celor două sisteme. Pentru a nu lungi excesiv textul care urmează, voi include anumite concluzii ale unor cercetări anterioare.

Alegerile parlamentare din 2008 au confirmat și întărit noi tendințe politice, sociale și electorale, care au condus către schimbarea sistemului de partide și a sistemului politic. Manifestarea re-

spectivelor tendințe a putut fi sesizată cu câțiva ani înainte, însă doar în 2007, cu ocazia primelor alegeri europarlamentare din România, ele s-au concretizat în rezultate electorale clare. Alegerile locale din 2008 au reprezentat o confirmare parțială a noilor tendințe, iar alegerile parlamentare le-au întărit.

Noua geometrie a conflictului politic

Maurice Duverger a fost primul care a pus în evidență variabilele independente care determină sistemul de partide din orice țară democratică, variabila dependentă. Pentru politologul francez, două erau variabilele independente cheie: natura conflictului dintr-o societate și tipul de sistem electoral¹. Teoria sa a fost și rămîne relevantă pentru ceea ce s-a petrecut în România postcomunistă. Modul specific în care s-a desfășurat conflictul politic autohton a influențat decisiv configurația sistemului de partide și a sistemului politic. Dar nu toate paradigmele occidentale din știința politică, în particular din teoria partidelor, se aplică în mod automat realităților politice din fostele țări comuniste. Astfel, teoria și tipologia clivajelor (care a stat la baza revoluțiilor și a formării sistemelor politice occidentale) nu au nici capacitate descriptivă, nici forță explicativă pentru realitatea politică autohtonă.

Clivajul definitoriu al politicii postcomuniste din România nu a fost nici urban-rural, nici proletari-proprietari ori vreunul postmaterialist, ci clivajul dintre formațiunea politică din jurul lui Ion Iliescu și celelalte partide, cele democratice. Coordonatele acestui clivaj au fost definite imediat după prăbușirea regimului comunist totalitar, pe 29 ianuarie 1990, și pînă după alegerile generale din 2004². Cu fiecare generație nouă de studenți care vin la științe politice constat că se știe tot mai puțin despre „punctul 0” al democrației românești, așa că recapitularea rezumativă a evenimentelor are și un obiectiv metodologic: în ciuda declarațiilor cu privire la faptul că Frontul Salvării Naționale, care era puterea legislativă și executivă temporară, nu va deveni partid politic și nu va participa la alegeri, FSN și-a contrazis propriile promisiuni, anunțînd participarea în alegeri. A urmat protestul partidelor istorice (PNTCD, PNL, PSDR) din Piața Victoriei, la care FSN a ripostat cu o „contramanifestație” și cu prima „mineriadă” din istoria modernă a țării noastre. În loc ca partidele aparținînd diferitelor familii doctrinare să se dezvolte în conformitate cu logica instituțională a partidelor, la noi ele s-au definit prin opoziția față de mentalitățile și acțiunile retrograde, antidemocratice, antiliberales și antireformiste ale FSN. În ciuda tuturor abuzurilor feseniste, cea mai mare parte a populației a sprijinit masiv fesenismul. În primele alegeri libere din mai 1990, Iliescu a obținut 85% din voturile populației, din primul tur de scrutin, iar FSN 65% din voturi. A urmat o perioadă de politică hegemonică, exact contrariul a ceea ce România avea nevoie după aproape o jumătate de deceniu de partid unic, partidul-stat.

FSN a fost multă vreme singurul **partid mare** din România. Dar să lămurim anumite afirmații și sintagme. În literatura de specialitate, sînt luate în considerare din punct de vedere analitic partidele care au intrat de cel puțin trei ori la rînd în parlament, în trei alegeri generale consecutive. Un partid mare este acela care, **de unul singur, nu pe listele unei coaliții**, obține în trei alegeri parlamentare consecutive mai mult de 15% din vot. Partidele mici sînt cele care obțin sub 15%. Între 1990 și

1 Maurice Duverger, *Les partis politiques* (Paris: A. Colin, 1951), p. 226. Una dintre cele mai sistematizate continuări ale cercetării relațiilor dintre sistemele electorale și sistemele de partide este volumul Arend Lijphart, *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990* (Oxford, New York: Oxford University Press, 1994).

2 Pentru explicarea pe larg a genezei și funcționării principalului clivaj din politica românească, vezi Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decît împreună.” *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000* (Iași: Polirom, 2003).

2004, singurul partid din România care a obținut în cel puțin trei alegeri parlamentare la rînd 15% din voturi a fost FSN. Cînd am vorbit despre formațiunea politică din jurul lui Iliescu, m-am referit la transformarea FSN în FDSN, apoi în PDSR, iar mai recent în PSD. FSN/PSD a fost singurul partid mare. Toate celelalte au fost partide mici. Pentru ca partidele celelalte să aibă vreo șansă în lupta împotriva partidului hegemonic, despre care se credea că va rămîne la guvernare o lungă perioadă, s-au experimentat mai multe formule de alianțe politico-electorale. În toată această perioadă, sistemul de partide a fost unul disproporționat și dezechilibrat.

Cea dintîi, cea mai durabilă și eficientă formulă de luptă antifesenistă a fost Convenția Democratică, formată în noiembrie 1991, care reunea la început 18 formațiuni civice și politice, de toate felurile: creștin-democrat (PNȚCD), liberal (PNL), social-democrat (PSDR), formațiunea reprezentînd interesele minorității maghiare (UDMR), etc. În 1992, CDR a cîștigat alegerile locale din marile centre urbane, pentru ca în 1996 să cîștige toate alegerile (locale, parlamentare, prezidențiale). Apoi a făcut o coaliție executivă cu PD, formațiune desprinsă în 1992 din FSN, precum și cu PSDR și UDMR, care se desprinseseră de Convenție. A doua formulă de luptă împotriva FSN/PSD a fost Alianța DA (Dreptate și Adevăr), creată în 2003, formată doar din două partide: singurul partid istoric care a mai reușit să intre în Parlament (PNL) și un partid care se desprinsese din FSN (PD). Cu toate că PSD a cîștigat alegerile din 2004, guvernul a fost format de către Alianța DA. Traian Băsescu, președintele PD, candidatul la președinție al Alianței DA a cîștigat turul al doilea al alegerilor prezidențiale. El l-a numit ca prim-ministru pe Călin Popescu Tăriceanu, președintele PNL. S-a format o coaliție guvernamentală dintre Alianța DA și UDMR. Nu mai intru în toate amănuntele permanentului scandal de la guvernare de după 2004, ci voi sări direct la consecințele acestui scandal, care au marcat atît sistemul politic, cît și sistemul de partide.

Ruptura dintre PNL și PD, dintre Tăriceanu și Băsescu, a condus la destrămarea *de facto* a Alianței DA. PD a fost forțat să iasă de la guvernare, a trecut în opoziție, iar apoi a fuzionat cu un partid schismatic, desprins din PNL, PLD, formînd PD-L. Pentru ca guvernul minoritar PNL-UDMR să reziste, s-a format alianța legislativă informală dintre cele două partide și PSD.

După ce partidele mici din România au luptat 15 ani împotriva formațiunii lui Iliescu, datorită certurilor interne ale Alianței DA, s-a ajuns la **o situație care a pus capăt clivajului dintre PSD și celelalte forțe politice**. Disparația clivajului definitoriu a avut mai multe tipuri de consecințe. După alegerile din 2008, a fost posibilă discutarea oricărei coaliții de guvernare dintre forțele politice altădată antagonice. S-a ajuns chiar la o coaliție dintre PSD și PD-L, formațiunea care ani de zile avusese înscris în statut tabuul de a nu forma coaliție cu PSD.

Metamorfoza sistemului de partide

Alegerile parlamentare din 2008 au marcat mai multe mutații cruciale:

- sfîrșitul hegemoniei unui singur partid mare;
- competiția politică nu mai este una între singurul partid mare și celelalte partide mici, ci între trei partide mari;
- eliminarea partidelor mici din parlament și administrația locală;
- trecerea de la pluralismul extrem la pluralismul moderat;
- trecerea de la multipartidism la tripartidism, bazat pe competiția politică și electorală dintre trei partide mari.

Sistemul de partide și sistemul politic au cunoscut mutații semnificative încă dinaintea schimbării sistemului electoral din 2008. Cele 5 runde de alegeri parlamentare din perioada 1990-2004, desfășurate pe baza sistemului electoral proporți-

onal, pe liste, la care treptat s-au adăugat diferite forme de prag electoral, a condus la următoarele sisteme de partide¹:

– în 1990, au intrat în Adunarea Deputaților 16 partide, iar în Senat 7 partide. Lipsa pragului electoral la primele alegeri libere a permis intrarea în parlament a nenumărate formațiuni. Sistemul de partide rezultat era multipartidismul atomizat, cu un singur partid mare, dominant (FSN, cu 65%), restul fiind partide mici (la vremea respectivă, pe locul II se afla, iar pe locul III). A fost sistemul de partide cel mai disproporționat din istoria noastră postcomunistă. Sistemul de partide era unul al pluralismului extrem, polarizat, cu o tendință către multipolaritate. Era vorba doar despre o tendință, deoarece potențialii poli multipli – liberal, creștin-democrat, social-democrat, ecologic – aveau încă de pe atunci intenția de a se uni, pentru a lupta împotriva dominației feseniste. Sartori socotește pluralismul extrem „o fază în dezvoltarea sistemelor de partide, care precede consolidarea sa structurală.” În sistemul autohton al partidelor, pluralismul extrem s-a dovedit a nu fi doar o fază trecătoare. Este și una dintre explicațiile pentru întârzierea consolidării sistemului de partide.

– în 1992, formal au intrat în Camera Deputaților 7 partide, iar în Senat 8 partide. 1992. Înjumătățirea numărului de partide de la Camera Deputaților s-a datorat introducerii în premieră a pragului electoral de 3%, atît pentru partide, cît și pentru coaliții, prin „Legea 68 din 15 iulie 1992,” art. 66, par.1. Deoarece tocmai se produsese ruptura între cele două ramuri ale FSN – între FDSR/PDSR și PD – dominația fesenistă s-a diminuat, deși FDSN s-a clasat tot pe primul loc, iar Iliescu a cîștigat din nou alegerile prezidențiale. Am folosit termenul de „formal”, deoarece Convenția Democratică (fără membrul fondator UDMR, care a participat pe liste separate) includea mai multe partide (PNȚCD, PSDR, PAC, PER, PNL-AT, PNL-CD, Partidul Unității Democratice și Uniunea Democrat Creștină), ceea ce dă un total de 14/15 partide. Reiese că influența introducerii pragului electoral a fost în mare parte compensată prin înghesuirea mai multor formațiuni sub aceeași generoasă pălărie. Sistemul de partid a rămas pluralismul extrem, însă fără un partid dominant, un sistem bipolar, cu doi poli concentrați în jurul FDSN (care includea de asemeni PUNR, PRM, PSM, PDAR) și CDR (incluzînd UDMR și PD. În ciuda echilibrării forțelor și a scindării feseniste, FDSN a rămas singurul partid mare;

– în 1996, formal au intrat cite 6 partide, atît în Camera Deputaților, cît și în Senat, conducînd la o aparentă diminuare a numărului de partide. Însă CDR includea 6 partide – PNȚCD, PNL, PAR, PER, MER, PNL-CD – iar USD alte 2 partide, PD and PSDR. Pragul electoral a rămas tot de 3%, dar noua lege a partidelor („Legea nr. 27/1996, art. 17, par.1) prevedea minimum 10.000 de membri drept condiție pentru (re)înregistrarea unui partid. Din nou a rezultat un sistem multipartidist atomizat, extrem, tot bipolar², numai că între cei doi poli s-a produs o inversare de locuri, pentru că forțele opoziției au venit la putere, iar forțele de la putere și aliații lor au trecut în opoziție. A fost prima alternanță guvernamentală. Chiar și așa, tot un singur partid mare a rămas în parlament, PDSR;

– în 2000, tot în mod formal, pentru prima dată, numărul partidelor a scăzut la doar 5, atît în Camera Deputaților, cît și în Senat. CDR și partidele aliate au pierdut

1 Ca și în alte analize, folosesc în acest text cea mai completă teorie și tipologie a sistemelor de partide, așa cum au fost ele definite de către Giovanni Sartori, în cartea sa de referință, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis* (London: Cambridge University Press, 1976).

2 Baza multipolarismului a apărut după 1995, cînd PRM a început să-și atace partenerul, PDSR și pe Iliescu. Începînd 1995, PRM a devenit în mod clar un partid antisistem și a fost evitat de fiecare coaliție guvernamentală sau parlamentară. Problema a fost că după venirea la putere a CDR și a aliaților săi, PRM a rămas aproape de PDSR, fiind în mod clar anti-CDR și anticoaliție, însă în 2000, cînd Președintele Emil Constantinescu a renunțat să mai candideze pentru un al doilea mandat, Corneliu Vadim Tudor și PRM și-au reluat atacurile atît împotriva polului reprezentat de CDR & aliații, cît și împotriva PDSR.

alegerile, iar la putere a revenit PDSR. Democrația românească a trecut „testul dublei alternanțe” (*the two-turnover test*). În mod sinucigaș, PNȚCD, forța principală din Convenția Democratică și din guvernul de coaliție, a ridicat pragul electoral de la 3% la 5% pentru partide politice, în vreme ce pragul electoral pentru coaliții se calcula după formula $5\% + 3\% + n\%$, n fiind numărul de partide incluse în respective coaliție. Folosind criteriile și terminologia lui Sartori, *pragul între pluralismul extrem și pluralismul moderat* este între 5 și 6 partide. Din nou însă trebuie precizat că ne raportăm tot formal la o realitate mult mai complicată, deoarece numai în „polul social-democrat” intraseră 3 partide (PDSR, PSD și PUR), ceea ce ne dă un total de 7 partide. În 2001, PDSR și PSDR au fuzionat, formînd PSD. Marea problemă a sistemului politic și a democrației autohtone era PRM, care devenise clar un partid antisistem. Cîtă vreme fusese un partid clientelar al PDSR, care avea tot o platformă anti-democratică, PRM nu fusese perceput ca antisistem, chiar dacă avea asemenea manifestări de la bun început (însă le avea într-o perioadă cînd mai multe partide foloseau o asemenea retorică), comportamentul său radical retoric fiind încurajat de către PDSR. Caracterul antisistem al PRM se manifestase în mod dramatic în timpul mineriadelor (nr. 5 și nr. 6), din 1999, cînd liderul Corneliu Vadim Tudor chemase în mod explicit la răsturnarea guvernului ales, a președintelui României, Parlamentului. Obscuritatea evenimentelor de atunci devine crește exponențial din pricina faptului că PDSR fusese și el implicat în pregătirea mineriadelor, dar a făcut pasul înapoi în penultimul ceas. PRM își schimbase însă și statutul, pentru că obținuse pentru prima dată peste 15% din voturi, fiind al doilea partid ca mărime din Parlament. Pentru prima dată sistemul de partide a făcut tranziția de la bipolarism la multipolarism (care înseamnă mai mult de doi poli; cel de-al treilea pol era reprezentat de către PRM). Or, multipolarismul este tipic pentru pluralismul extrem. În perioada respectivă, după prima sa experiență în opoziție, cînd nu a mai avut controlul integral al puterii¹, PDSR/PSD a cunoscut un proces de democratizare. Cînd a revenit la putere a evitat să mai facă o coaliție (guvernamentală sau parlamentară) cu PRM, preferînd soluția a două pacte politice cu partide care îi fuseseră pînă atunci adverse (UDMR și PNL), care au format baza unei coaliții parlamentare³. A fost primul pas către depășirea clivajului dominant al politicii românești. După trei luni însă, PNL a denunțat pactul politic cu PDSR). În continuarea, sistemul de partide rezultat a fost caracterizat prin multipolarism, tipic pentru pluralismul extrem, numai că de această dată, în afară de singurul partid mare confirmat prin voturi și procente, și partidul antisistem PRM depășise pragul de 15% (the same PDSR, and PRM).

– în 2004, formal, 4 organizații politice au intrat în Parlament, numai că tocmai configurația respectivelor organizații a amînat din nou trecerea de la pluralismul extrem către pluralismul moderat. Reamintesc că pragul electoral a rămas de 5% pentru partide, însă pragul electoral pentru coaliție s-a calculat după formula $5\% + 3\%$ pentru al doilea partid al alianței, $5\% + 3\% + 1\%$ pentru al treilea partid și pentru fiecare partid adițional, dar fără a depăși limita de 10% (Legea 373/2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului). Deși partidul aflat la guvernare, PSD, a cîștigat alegerile, fără a avea însă majoritatea simplă, el a fost silit să intre în opoziție, iar la putere a venit Alianța DA, astfel încît s-a produs cea de-a treia alternanță la guvernare. În mod concret, două dintre organizațiile care au trecut pragul electo-

1 Pentru „testul dublei alternanțe”, vezi Samuel Huntington, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century* (Norman and London: University of Oklahoma Press, 1993), pp. 266-267.

2 Pentru prima experiență a PDSR ca partid de opoziție și procesul democratizării acestui partid, vezi Dan Pavel, „PDSR în opoziție,” *Sfera Politicii*, nr. 81 și 82.

3 Pentru explicarea distincției dintre coaliția executivă (sau guvernamentală) și coaliția legislativă (sau parlamentară), vezi Michael Laver, Norman Schofield, *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe* (Oxford, New York: Oxford University Press, 1992).

ral cuprindeau partide politice ale căror interese și mize erau atât de diferite încât au complicat mult jocul politic. Astfel, deși PSD și PUR (PC) au intrat în Parlament împreună, foarte rapid, imediat după alegerea candidatului Alianței DA, Traian Băsescu, ca Președinte al României, el a convins PUR (PC), partidul condus de Dan Voiculescu, să formeze o majoritate care sprijinea Alianța DA (patru partide mici erau la putere – PNL, PD, UDMR, PUR – iar două în opoziție, PSD și PRM). A fost unul dintre cele mai elocvente exemple cu privire la importanța unui partid mic. De partea cealaltă, deși alte două partide mici, PNL și PD formau alianța politico-electorală numită Alianța DA, dezacordurile majore dintre aceste două partide, precum și dintre premierul Tăriceanu și președintele Băsescu, au condus la o criză politică majoră, care a provocat ieșirea democraților de la guvernare. Prin urmare, în realitate, în Parlament au intrat tot 6 partide, iar sistemul de partide rezultat a fost tot pluralismul extrem. Sistemul a rămas multipolar, cu trei poli, caracteristică tipică pentru pluralismul extrem. Deși în opoziție, PSD a rămas singurul partid mare, în vreme ce PRM s-a reîntors la statutul de partid mic.

Având premisele de mai sus în minte, înțelegem mai bine **importanța alegerilor din 2008**. Pentru prima dată în istoria postcomunismului românesc, după aproape două decenii de tranziție, s-a depășit ceea ce trebuie să fie faza inițială, tranzitorie, și s-a marcat formal trecerea de la pluralismul extrem la pluralismul moderat: în Parlament au intrat doar 5 partide, PSD și PC împreună, PD-L, PNL și UDMR. Conform explicațiilor lui Sartori, consolidarea sistemului de partide s-a produs abia acum. Pentru prima dată în istoria postcomunistă, există trei partide mari, cu peste 15%: PSD, PD-L și PNL. Față de sistemul disproporționat din 1990, față de existența pentru o vreme îndelungată a unui singur partid mare, în sistemul de partide a intervenit o echilibrare relativă între principalele partide. Desigur, este vorba doar despre o tendință, care trebuie confirmată de încă două runde de alegeri generale, pentru PD-L și PNL. După cum s-a văzut, aceeași tendință a avut-o și PRM, în alegerile din 2000, însă ea nu s-a mai confirmat.

Transformările din sistemul de partide s-au petrecut datorită schimbării ambelor variabile independente: sistemul electoral și tipul de conflicte din societate. În 2008, după mulți ani de controverse politice, alegerile parlamentare nu s-au mai desfășurat pe sistemul proporțional pe listă, ci în conformitate cu un sistem mixt: tot un sistem proporțional, dar cu candidaturi uninominale pe colegii. Deși alegerile „pe listă” deveniseră în imaginarul colectiv un fel de „țap ispășitor” al eșecurilor tranziției, după schimbarea sistemului electoral nu s-a produs pretinsa „reformă morală” a clasei politice. Se vorbește însă de un plus de responsabilitate al aleșilor uninominali. Cum primele evaluări adevărate vor urma abia la următoarele alegeri, dacă ele se vor desfășura tot în conformitate cu noile reguli, să revenim la chestiunile tehnice. De fapt, noul sistem electoral nu este la originea schimbărilor din sistemul de partide și sistemul politic. Aceste schimbări au precedat schimbarea sistemului electoral.

Faptul că - pentru prima dată de la înființarea sa - partidul antisistem PRM nu a mai trecut pragul electoral merită o mențiune specială. S-a revenit astfel la bipolarism. Regresul PRM începuse însă încă dinainte. În alegerile europarlamentare din 2007, care s-au ținut pentru prima dată în România, PRM nu a trecut pragul electoral, chiar dacă alegerile s-au desfășurat conform sistemului „pe liste”. În alegerile locale din 2008, unde alegerile pentru consiliile județene s-au făcut tot prin sistemul „pe listă”, s-au putut observa schimbări importante: fenomenul tripartitismului s-a manifestat pregnant. În 20 de județe din România, doar cele trei partide mari (PD-L, PSD, PNL) au obținut mandate în Consiliile județene (Alba, Argeș, Bistrița-Năsăud, Buzău, Caraș Severin, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Giurgiu, Iași, Ilfov, Mehedinți, Neamț, Olt, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vâlcea, Vrancea). În două regiuni (Dobrogea și Banat) nu mai există decât cele trei partide. Partidele mici (PRM, PNȚ-

CD, PNG-CD, PC, PNDC, PIN) fie că nu au mai trecut pragul electoral, fie că au obținut câteva mandate în județele unde cu patru ani înainte aveau un cuvânt greu de spus. Astfel, la un pas de tripartitism se află și regiunile Oltenia (unde în județul Gorj PRM a obținut 2 mandate), Moldova (Bacău – 3 mandate PC; Botoșani – 2 mandate PRM; Galați – 7 mandate PC; Vaslui – 4 mandate PRM), Muntenia (Brăila – 2 mandate PC; Călărași – 2 mandate PC, 2 mandate PNȚCD; Ialomița – 2 mandate PNG-CD; Prahova – 5 mandate PNDC, 3 mandate PNG-CD). Aproape de tripartitism se găsește și Bucureștiul.

O situație specială o au județele din Transilvania unde minoritatea maghiară este majoritară sau reprezintă o parte importantă a electoratului, iar UDMR a obținut rezultate notabile (Covasna, Harghita, Satu Mare, Mureș, Bihor, Sălaj, Cluj, Arad), reușind să învingă net Partidul Civic Maghiar (rivalul afirmat în ultima perioadă și care nu a reușit niciunde să treacă pragul electoral). Partid regional, care pînă acum a intrat de fiecare dată în Parlamentul României (în 1990 ocupa chiar locul II), UDMR nu a dispărut dintre partidele parlamentare, așa cum anticipau sau își doreau anumiți politicieni, ziariști sau comentatori. Dacă el își va păstra locul, alături de cele trei partide mari care s-au conturat, vom avea un sistem de „trei partide și jumătate”. Alegerile europarlamentare și cele locale au confirmat faptul că un partid precum PC (fostul PUR) nu poate să treacă de unul singur de pragul electoral. Concluzia este că transformările sistemului de partide au intervenit înaintea operării schimbării sistemului electoral. Respectivale schimbări au întărit de fapt noile tendințe, nu le-a provocat.

Mai importantă însă decît orice altceva a fost dispariția clivajului definitoriu al politicii postcomuniste, cel dintre PSD și celelalte forțe politice. După ce a fost forțat să iasă de la guvernare, PD-L s-a redefinit ca o forță politică a cărei misiune era să lupte nu doar împotriva dușmanului tradițional al CDR și Alianței DA, – PSD, – ci și împotriva fostului prieten și aliat, PNL, care acum era acuzat că intrase „în cîrdășie” cu PSD. De unde și sloganul electoral „Noi cu noi, ei cu ei.” Între 2003 și 2008, partidul condus de Traian Băsescu a crescut constant în sondajele de opinie și în rezultatele electorale, fiind mereu pe primul loc, la mare distanță de locul II, iar uneori cu peste 50% din opțiuni sau undeva pe aproape. Aceasta a încurajat anumite proiecte ori speculații cu privire la impunerea unui „partid prezidențial,” obținerea majorității în Parlament, formarea unui guvern monocolor (sau eventual cu participarea UDMR sau a unora dintre partidele mici, dacă acestea treceau pragul electoral). Alegerile au contrazis însă aceste așteptări. PSD a obținut cele mai multe voturi, PD-L a obținut mai multe mandate parlamentare. De fapt, cele două partide au devenit relativ egale. Pînă la urmă, cele două foste rivale și foste partide desprinse din FSN au format o coaliție de guvernare care a pus capăt conflictului politic principal al politicii autohtone. Cum vor evolua sistemul de partide și sistemul politic de acum încolo rămîne de văzut. Cert este că deja sînt clare o parte din noile tendințe.

Un guvern improbabil, imposibil și ultra-majoritar

■ ADRIAN CIOROIANU

Prior to the most recent elections held on the 30th of November 2008, Romanian politics was largely dominated by three major political parties: PDL – seen as the main enemy of the Left and consequently of PSD; PSD – seen, conversely, as the main enemy of the Right; and PNL – considered at the time as being no one's enemy, but still striving to be part in a future governmental coalition. Yet, soon after the elections, PDL and PSD ended up to form the majority in the Parliament (and the government coalition as well). Thus, it has been removed one of the oldest Romanian political clichés (the one speaking about the notorious discontent between Left and Right), fact which brings forth an open discussion regarding to what extent, both PDL and PSD are consonant to their publicly proclaimed ideologies. Hence, one last standpoint may therefore be: what are the chances for the Romanian Post-communist history (recalling at this point the moments when PSD and PDL were joint together in FSN) to be much forceful than nowadays' auto-legitimization?

Keywords:

2008 Romanian parliamentary elections, Romania post-communist history, ideologies, autolegitimization

Nimic nu-i mai puțin predictibil decât politica românească – aceasta ar putea fi lecția principală a anului electoral 2008. Deși surpriza a fost considerabilă, deși consecințele încă nu pot fi pe de-a-ntregul evaluate acum, cred că deznodământul alegerilor din 30 noiembrie trecut este în esență binevenit pentru maturizarea politică a electoratului românesc – măcar pentru faptul că s-a mai năruit un pilon al clișeeleor politice autohtone.

Un clișeu mai puțin

Deceniul trecut a mai văzut alianțe bizare: diverse combinații în care apăreau PSD, PSM, PRM și chiar PNL. După alegerile din 2000, Adrian Năstase și Valeriu Stoica (respectiv partidele conduse de ei atunci, PSD și PNL) au avut deasemenea un soi de *agreement* – suficient de vag încât primul să nu-l respecte, iar al doilea să-l rupă (la propriu) demonstrativ, în fața camerelor TV. În acel moment, făceam parte dintr-un grup informal de consultanți (Stelian Tănase, Dan Pavel, Sebastian Lăzăroiu ș.a.) care se întâlnea constant cu liderul Stoica și știu că gestul deșirării acelor foi de hârtie, bine primit de *media*, nu a afectat deloc PSD sau pe A. Năstase și nici nu a crescut șansele lui V. Stoica de a-și menține controlul asupra propriului partid.

Față de aceste grupări, actualul PDL avea – până în decembrie trecut – cel puțin o legendă diferită. În raport cu PNL, el era un competitor pe partea dreaptă¹ a spectrului și, printr-un pluton de ex-liberali (Th. Stolojan, Gh. Flutur ș.c.l.), el revendica și o anumită *ortodoxie* liberală pe care, potrivit lor, PNL ar fi pierdut-o. În raport cu PSD, PDL era, în mare parte, fiul rătăcitor² și dezmoștenit devenit cel mai aprig adversar (o adversitate nu numai politică, ci, adesea, la nivelul uman, al indivizilor). Motivul constant de atac al echipei dizidente Stolojan-Flutur (plecate din PNL, apoi cu un scor surprinzător de bun – sub siglă proprie, PLD – la alegerile europarlamentare din toamna lui 2007, în cele din urmă dizolvat în P. Democrat) la adresa partidului lui C. Popescu-Tăriceanu era alcătuit din variațiuni pe o temă aproape unică: maniera în care (se spunea) Dinu Patriciu îndreaptă PNL către PSD. Ca fost consilier, timp de doi ani, al ex-președintelui liberal Stolojan, știu că avea o imagine cu totul mecanică asupra orientărilor din interiorul PNL – inclusiv asupra implicării lui D. Patriciu în luarea deciziilor partidului, una exagerată în raport cu realitatea. Această temă a trecut cu ușurință de la PLD la viitorul PDL, a fost potențată de câteva intervenții ale președintelui Bănescu (vezi „scandalul bilețelilor” din 2007 etc.). Rezultatul: în noiembrie 2008, PDL se prezenta ca fiind i) adversarul suprem pentru PSD, cât și ii) adversar declarat al celui gen de alianță informală ce făcuse ca, vreme de aproape doi ani, un guvern minoritar PNL să reziste cu sprijinul tacit al unei majorități din PSD.

Echipa de campanie a PNL a contracaraat fixându-și adversarul tot în PSD și, totodată, invocând inedita alianță dintre PDL și PRM – o strategie care a funcționat nu spectaculos, dar bine, și care a dus la cel mai bun scor al partidului liberal din istoria sa recentă. Totuși, în favoarea PDL a funcționat și tendința pe care electoratul românesc o are din plin³, anume de a personaliza lupta politică. În acest sens, majoritatea sondajelor pe care PNL (și probabil și alte partide) le-a făcut în lunile premergătoare alegerilor arătau cuplul Traian Bănescu – Adrian Năstase ca fiind cuplul politic ireductibil, ireconciliabil și practic imposibil al politicii autohtone (cu mult în fața cuplului T. Bănescu – C. Popescu-Tăriceanu, căruia cei sondați încă îi mai dădeau ceva șanse!). La fel, și C.V. Tudor (aliatul de ultimă oră al PDL) era perceput ca fiind în relații de animozitate cu A. Năstase. De notat că nu reieșea, din nici un sondaj, că președintele Bănescu era un personaj politic echidistant. Potrivit aceluiași sondaje, electoratul l-a perceput mereu pe T. Bănescu ca fiind vârful de lance al PD(L) – ceea ce explică și faptul că poziția sa de lider informal al guvernului Boc actual nu contrazică majoritatea.

În rezumat: în noiembrie 2008, scena noastră politică avea trei jucători principali – PDL (perceput ca adversar principal al stângii și al PSD), PSD (perceput ca adversar principal al dreptei și al PDL, ca – parțial – complice al PNL în ultimii ani, dar și ca beneficiar al defectării *alianței portocalii* PNL-PD) și PNL (care, teoretic, nu era adversar principal al nimănui – și deci putea spera că, în viitorul apropiat, alcătuirea unei majorități valide l-ar putea face *atrăgător* pentru primele două partide). Această din urmă a fost o convingere care i-a autosugestionat pe mulți liberali.

Toate acestea mă fac să cred că surpriza configurării noii puteri, după alegerile din noiembrie, este binevenită pentru electoratul românesc: în ideea de a înțelege că în politica noastră nimic nu este imposibil și nici o variantă nu este aprioric respinsă. Un exemplu benign: cu câteva zile înainte de alegeri, realizatorul Mihai Tatulici, în cadrul unei emisiuni cu public de pe postul *Realitatea TV*, a cerut publi-

1 Nu discut aici cât de la stânga este PSD și cât de la dreapta este PDL sau PNL. Folosesc „stânga” și „dreapta” ca simple indicații cartografice pe harta politică a României, în funcție de cum se auto-legitimează fiecare partid.

2 În sensul de trecere fără regrete de la stânga la dreapta. Nu mă refera aici la clivajul generațiilor și nici la cariera fondatorului PD, Petre Roman, în legătură cu cea a efigiei tutelare a PSD, Ion Iliescu.

3 De notat că nu este singurul electorat european predispus la așa ceva.

cului să „voteze” prin aplauze combinațiile posibile de *câte două din trei*. Cele mai multe aplauze le-a obținut combinația virtuală PDL–PNL; iar când realizatorul a propus și formula PDL–PSD, abia dacă s-a mișcat vreo mână. Surpriza era mai mare decât calculul. Evident că acest truc media nu are o valoare sociologică, dar el arată *în nuce* așteptările existente la nivelul acestei categorii eterogene și fără partizanat manifest a celor plătiți să fie decor prin studiourile noastre TV. Cert este că în dimineața zilei de 30 noiembrie, foarte puțini alegători români și-ar fi imaginat un viitor guvern PDL–PSD. Nici măcar majoritatea membrilor acestor partide nu cutezau cu gândul până acolo. Și totuși, acest guvern, cel al combinației imposibile, s-a întrupat. Nu e acum momentul, evident, să discutăm viabilitatea sau valabilitatea sa.

Ceea ce s-a văzut la televizor

„Aceste alegeri au adus o victorie a dreptei!” – a declarat Emil Boc în primele minute de după anunțarea *exit-poll*-urilor și, în acel moment, acest mesaj a fost decriptat pe două niveluri de lectură. Prima interpretare era că PDL este câștigătorul relativ al alegerilor – ceea ce era credibil. A doua interpretare posibilă mergea un pas mai departe: neavând majoritatea absolută; PDL se va îndrepta totuși către PNL (celălalt partid al dreptei) în vederea alcătuirii majorității parlamentare și guvernului. Încă de aici fac precizarea – poate surprinzătoare pentru unii – că E. Boc era sincer. În acel moment, viitorul premier aflase de discuțiile pe care T. Băsescu le avusese cu anumiți lideri PSD încă din toamna lui 2007, dar nu știa și cât de serioase fuseseră ele. Boc, într-adevăr, era convins că primul partener potențial îl reprezintă liberalii. La fel credeau și alți lideri ai PD(L), precum V. Blaga sau A. Videanu – și nu-i deloc întâmplător că tocmai în preajma acestora a început încă din acele momente precoce să se propage ideea că șansele lui Theodor Stolojan de a conduce viitorul guvern sunt în scădere. Grație experienței, Boc, Blaga ș.a. au înțeles printre primii că un guvern alături de PNL dar condus de un „liberal” renegat (precum Stolojan) rămâne greu de imaginat.

Abia în seara zilei de 1 decembrie lui Emil Boc i s-a transmis ferm că președintele nu exclude deloc un guvern PDL – PSD și că-i invită pe toți să se gândească la el ca la o alternativă reală (*nota bene*: cel puțin atâta vreme cât PNL rămânea sub conducerea lui C. Popescu-Tăriceanu!).

Declarația inițială a lui Emil Boc din seara lui 30 noiembrie, în mod logic, a întărit convingerea celor mai mulți dintre liberali că un viitor guvern este foarte greu de făcut fără PNL. A fost o autoiluzionare pe care foarte puțini liberali au evitat-o¹, cu atât mai mult cu cât disponibilitatea președintelui Băsescu de a încuraja o formulă PDL–PSD nu era creditată cu mari șanse. Desigur, cea mai mare parte a militanților PNL dorea să păstreze puterea; în Biroul Politic Central al partidului, o minoritate restrânsă (printre care m-am numărat) a opinat că o perioadă de opoziție ar fi preferabilă. Dar în rândul celor care doreau ca PNL să rămână la putere este greu de spus dacă preferința unei viitoare alianțe mergea – la nivelul membrilor – către PDL sau către PSD. Un sondaj intern de acest gen nu s-a făcut (nu a existat nici timpul necesar, și nici rațiunea ca atare). Ce este cert: la nivelul conducerii (BPC) o netă majoritate (cu doar trei abțineri) a fost pentru o alinață cu PSD. Motivul principal, invocat practic la unison: implicarea factorului numit T. Băsescu în toată această ecuație.

Pe acest fond au început negocierile (voi reveni mai jos asupra lor). De fapt, e mult spus „negocieri” – în realitate, au fost simple tatonări impuse de un minim *fair play* politic (administrația prezidențială le-a numit „consultări” și cred că nu s-a înșelat deloc). Adevărul este altul: în felul în care se face politică în România, niciodată o eventuală soluție nu rezultă din aceste consultări cu presa la ușă. Adevăratele

¹ Fac precizarea că autorul nu a făcut excepție.

discuții, de substanță, au loc în medii restrânse, închise și relativ confidentiale (măcar în măsura în care la noi poate fi ceva confidențial în politică).

Pentru telespectatorul interesat, care urmărea evoluția „negocierilor” la televizor, toate acele zile de după 30 noiembrie în care o soluție întârzia să apară au părut a fi semne ale unui impas. De fapt, cel puțin patru planuri s-au suprapus în acel răstimp și nici unul nu era menit a aduce vreo clarificare: i) competiția între PSD și PDL: chiar și după terminarea numărării oficiale a voturilor, a fost greu de spus care partid dintre cele două a câștigat; ii) al doilea plan a fost cel al întâlnirilor între echipele de „negociatori”; acesta a fost un plan în care E. Boc a apărut ca fiind personajul cel mai activ – o inspirație (în parte încurajată de T. Băsescu) care avea să-și arate roadele după retragerea din postura de „premier desemnat” a lui Th. Stolojan; iii) al treilea plan a fost cel al *ofertelor* cu care venea fiecare partid. Din rațiuni de *rating*, televiziunile încurajaseră, în campania electorală, personificarea competiției sub forma celor trei potențiali premieri – o strategie de *media marketing* care, paradoxal, avea să-l avantajeze pe unul dintre cei nefolosiți, nesolicitați și nestresați de acest joc – nimeni altul decât viitorul premier, neanunțat de nimeni înainte, Emil Boc; în fine, iv) un alt palier era cel al poziției președintelui Băsescu; pentru PNL a fost de ajuns o singură întâlnire cu președintele țării (revin mai jos asupra ei) pentru a înțelege că acesta nu dorea, nici explicit și nici implicit, un guvern PDL–PNL și cu atât mai puțin unul PSD–PNL.

Lipsa negocierilor efective, altele decât piruetele tuturor celor implicați din fața presei, este ceea ce, în scurtă vreme, le-a dat de gândit liderilor liberali. În primul rând că niciunul dintre liderii celorlalte două partide nu i-a căutat pe liberali pentru o discuție *efectivă*. Dincolo de coregrafia întâlnirilor de ochii presei și dincolo de diverse căi de comunicație telefonice (pe care oricând, în toate partidele, se vor găsi oameni dispuși să le întrețină), liderul C. Popescu-Tăriceanu nu a fost căutat în mod propriu-zis de niciunul dintre ceilalți doi competitori majori. În prima discuție *tête à tête* pe care au avut-o C. Popescu-Tăriceanu și Mircea Geoană, acesta din urmă a declinat orice angajament ferm; la următoarele contacte, a fost și mai evaziv. Din motive evidente (în primul rând, adversitatea față de T. Băsescu), liderul socialist cel mai deschis unei colaborări cu liberalii era A. Năstase.

În fine, tot pe acest fond a venit, în primele zile ale lui decembrie, o declarație televizată a lui Dinu Patriciu, care a spus că, în nume propriu, nu vede pentru PNL decât două opțiuni: fie în opoziție, fie la guvernare cu PSD. Acestui mesaj i s-au dat proporții totemice de către cei care, în fapt, nu doreau apropierea PSD de PNL. În realitate, nu era vorba de nici o cabală. Cum am spus, cel puțin la nivelul BPC liberal, marea majoritate opta pentru o alianță *in extremis* cu socialiștii – și fiecare argumenta în felul său această opțiune, de la modelul din Parlamentul European (unde liberalii din grupul ALDE sunt mai apropiați de grupul socialist decât de cel popular) până la *factorul* Băsescu și necesitatea ca acesta să fie ținut *în șah* de o majoritate parlamentară fără PDL.

Ceea ce nu s-a văzut la televizor

Printre detaliile, multe, care nu au fost foarte vizibile în acele zile de joc la – teoretic – patru capete (adică trei partide plus un președinte) unul a fost importanța pe care a avut-o adversitatea remanentă a lui T. Băsescu față de C. Popescu-Tăriceanu. Am participat la întâlnirea dintre președintele țării și delegația PNL (președinte plus vice-președinți) și e de reținut prima întrebare¹ pe care T. Băsescu a pus-o (după

¹ Și de fapt singura, pentru că restul întâlnirii de 35 de minute a fost consumat mai curînd într-un schimb de replici pe marginea implicării președintelui țării în viața politică a partidelor.

ce presa a părăsit încăperea): în ce măsură dorința liberalilor ca șeful lor C.P. Tăriceanu să conducă un eventual guvern de alianță este ultimativă sau nu.

Ocazie cu care trebuie să punem lucrurile în coordonatele lor de atunci. În ciuda afirmațiilor ulterioare venite dinspre PDL și PSD (din rațiuni pe care le putem bănuî), oferta liberală față de aceste două partide nu a fost similară. Chiar și astăzi (și cu atât mai puțin atunci), nici măcar toți membrii sau simpatizanții liberali nu știu / nu știau că PNL era gata să accepte un prim-ministru socialist într-un guvern PSD–PNL. Pe scurt: PNL ar fi acceptat un guvern PSD–PNL condus de un lider socialist și alcătuit prin împărțirea la paritate a posturilor guvernamentale. În schimb, este tot adevărat că liberalii aveau pretenția unui premier PNL într-un eventual guvern PDL–PNL, ca măsură de „protecție”, dată fiind tradiția recentă a confruntărilor cu președintele Băsescu și implicarea directă a acestuia în politica de partid.

Și totuși: președintele Băsescu nu era deloc dispus să cheme PNL la guvernare atâta vreme cât la conducerea acestuia se afla Călin Popescu-Tăriceanu. Nu vreau să insist asupra acestei inamicii care a marcat în mod profund istoria recentă a României; dar, în urma unei experiențe de prima mână, pot certifica faptul că aversiunea președintelui țării față de liberalii care nu au „defectat” alături de Stolojan, Flutur ș.c.l. este considerabilă.

Deasemenea, poziția (sau, mai bine spus, pozițiile) lui Mircea Geoană au fost foarte puțin vizibile în acele zile. Cum avea să reiasă ulterior (din mărturii ale celor direct implicați), în toamna anului 2007 a avut loc o primă discuție Băsescu – Geoană referitoare la i) înlăturarea guvernului Tăriceanu (PNL–UDMR) și ii) o posibilă alianță PSD–PDL. Aceasta se întâmpla în momentul motiunii de cenzură susținute, atunci, de PDL și de numai o parte dintre parlamentarii PSD¹. Cum se poate bănuî, nu era vorba despre o mare simpatie a unor socialiști față de acel guvern, ci mai curând de teama că președintele Băsescu va prelua frâiele jocului politic și-l va deturna în sensul dorit de el (adică ceea ce avea să se petreacă după alegerile din noiembrie 2008). Acest lucru se va confirma pe măsură ce liderul socialist M. Geoană – în opinia mea, unul dintre cei mai manipulabili președinți de partid din câți există azi în România – se va dovedi excedat de presiunile și de „sugestiile” președintelui Băsescu (deși, din acest punct de vedere, dl Geoană pare a accepta multe).

Anunțul „soluției” finale PDL plus PSD a trebuit să capete și o „legendă”, care să o facă mai ușor digerabilă: și astfel a apărut scenariul (relatat dl V. Hrebenciuc la un post TV amical cu președintele Băsescu și cu actuala putere) potrivit căruia pe data de 30 noiembrie 2008, la ora 21 și 21 de minute (!), liderii PSD, PC, PNL și UDMR ar fi trebuit să apară împreună și să anunțe că partidele lor consimt la alcătuirea unei majorități (cu exceptarea PDL) ce reclamă și guvernarea. Liderul liberal Tăriceanu nu ar fi apărut la întâlnire – drept care, astfel, s-a ajuns la înțelegerea între PDL și PSD. Dl Hrebenciuc este unul dintre cei mai imaginativi oameni din politica românească, dar trebuie spus că această versiune (de care a uzat și președintele Băsescu, tot într-o intervenție pe același post, înainte de 30 noiembrie) nu e deloc reală. Planul unei „alianțe parlamentare” PSD + PC + PNL + UDMR exista teoretic, în marja posibilului. Însă nici Tăriceanu și nici Geoană nu s-ar fi putut folosi de acest plan înaintea alegerilor, pentru că – dacă l-ar fi făcut public sau măcar dacă l-ar fi discutat în structura de vârf a partidelor² – și-ar fi subminat propriile șanse și ar fi pus un atu în mâna democrat-liberalilor lui Băsescu. Anunțarea unui plan strategic comun anti-PDL înaintea alegerilor i-ar fi servit tocmai acestui din urmă partid. Un exemplu concret: pe 20-21 martie a.c., președintele liberal C. Popescu-Tăriceanu va fi pus în

1 Eram în banca ministerială în acel moment și pot spune că, într-adevăr, mai mulți membrii de seamă ai PSD ne-au făcut diverse semne de complicitate – în sensul că votaseră pentru menținerea guvernului liberal și împotriva indicațiilor de vot date de președintele PSD Geoană.

2 Acolo unde apar majoritatea informațiilor date „pe surse”.

fața unui congres extraordinar al PNL, fiind „acuzat” de unii membri că nu a convocat o Delegație Permanentă a partidului în care să pună în discuție eventuala participare într-o alianță la guvernare. La o analiză echidistantă, acuza nu se susține. Oricum, cea mai la îndemână întrebare este: cum atunci, fără nici o consultare a Delegației Permanente liberale și a propriului partid, ar fi putut apărea la televizor Tăriceanu, pe 30 noiembrie, seara, după *exit-poll*, să anunțe alianța PSD + PC + PNL + UDMR și disponibilitatea ei guvernamentală? În mod categoric, ideea ieșirii de la ora 21,21 rămâne frumoasă și atât. Dincolo de legendă, ea niciodată nu a existat realmente în portofoliul celor care s-au ocupat de acest episod electoral.

Consecințe cu criza în decor

Consecințele alegerilor din 30 noiembrie '08 se pot desluși la i) nivelul persoanelor politice și ii) la nivelul partidelor.

În ceea ce privește personajele, cazul emblematic este cel al ex-liderului PNL și PLD Theodor Stolojan. Mulți dintre cei interesați de fenomenul politic în România au fost surprinși în momentul în care acesta a declinat rolul de prim-ministru, după ce anterior (cu cinci zile mai devreme) îl acceptase. Cheia misterului e una singură: lista guvernamentală pe care președintele Băsescu i-a propus-o nu a fost nici măcar parțial identică cu cea pe care dl Stolojan o intenționa. Fără Gh. Flutur și Raluca Turcan (personaje pe care Stolojan le dorea neapărat la Agricultură, respectiv Cultură) și incluzând nume precum Elena Udrea, Toader Paleologu sau Gabriel Sandu (ultimul, ex-UFD; în total, trei despre care Stolojan avea o părere cel puțin îndoielnică), fostul lider PNL & PLD a protestat și a rămas, finalmente, cu protestul. De la Cluj, a fost chemat primarul Boc pentru a astupa breșa. Nici măcar nu a fost ceva neașteptat; T. Băsescu anticipase, cred, această reacție.

A doua consecință la nivelul persoanelor s-a vădit în momentul în care, de-a lungul câtorva săptămâni, ministerul Administrației și Internelor nu și-a găsit titular: a fost mai întâi dl Oprea, apoi dl Dragnea, apoi dl Nica. Trei miniștri ai Internelor în mai puțin de două luni; și, în peisaj, o România a căreia autoritate instituțională se năruie, sub atacul unor ucideri în plină stradă (la Brașov), al unor furturi de armanent din garnizoane (la Ciorogârla) sau al unor *hold up*-uri armate din bănci (la Cluj). Miza acestei instabilități ministeriale nu a fost una strict politică, ci a vizat controlul factorului politic asupra unor servicii presupus „secrete” – un lucru cu atât mai îngrijorător cu cât toate aceste structuri ar trebui să funcționeze apolitic. Și, în context, nu putem să nu ne întrebăm cât de *transparentă* și *adevărată* este impresia pe care președintele Băsescu se străduiește să o dea, pe varii căi, privind controlul politic asupra serviciilor secrete românești. Cunoscând câte ceva din istoria acestor servicii „speciale”, nu am nici o îndoială că dl Băsescu va fi pus cândva în situația de a achita „nota de plată”.

Tot la nivelul implicațiilor personale se mai înscrie rivalitatea Miron Mitrea vs. Mircea Geoană (din PSD), Ludovic Orban vs. C. Popescu-Tăriceanu (din PNL), precum și avatarurile lui Sorin Oprescu, care a fost părăsit de unii dintre consilierii săi (din Primăria Capitalei). Nu sunt multe puncte comune între aceștia, dar concluzia poate fi că undeva, deasupra acestor personaje, există cineva care nu are decât de câștigat de pe urma acestor disensiuni. *Qui prodest?* – cui folosește? – aceasta era o întrebare fundamentală a Dreptului roman. Dacă ar fi aplicată în politica de azi, s-ar explica mai bine problemele pe care le are practic orice contra-candidat potențial al lui T. Băsescu la președinție, în toamna ce vine.

La nivelul partidelor care au alcătuit Parlamentul până în 2008 s-a produs o schimbare de proporții. Pe scurt fie spus, asistăm la o dispariție în subsol a *partide-*

¹ Acesta este forul imediat subordonat Congresului partidului.

lor-aliat. Prin *partid-aliat* înțeleg grupări cu impact limitat decise să se asocieze cu un partid major: precum P. Conservator (alături de PSD), UDMR (alături de PNL) sau PRM (alături de PDL). Nici una dintre aceste partide nu au avut succes în noiembrie 2008. Conservatorii sunt pe cale să clacheze pentru că reprezentativitatea lor se reduce la viteza cu care se vor absorbi în PSD. Etnicii maghiari din UDMR au greșit în momentul în care au mizat pe termen lung pe ideea unui partid etnic (și eu cred că suntem aproape de sorocul acestui model în România). Iar P. România Mare, într-o vreaște ideologică de proporții, a susținut (prin C.V. Tudor mai ales, deși L. Bolcaș sau Gh. Funar aveau să sugereze că nu au fost de acord) ideea alianței cu PDL și cu T. Băsescu și iarăși s-a înșelat.

Privite din perspectiva ulterioarei compoziții guvernamentale, aceste partide-aliat (PC, PRM, UDMR) au avut cel mai mult de pierdut. Și chiar dacă între ele nu sunt multe asemănări la lumina zilei, un lucru totuși le este comun: disponibilitatea de a face parte din orice combinație, cu oricare dintre foștii lor aliați sau adversari. Această versatilitate aș spune că este trăsătura dominantă a vieții politice românești. Din ea pleacă toate surprizele și ea ne dă garanția că, și pe mai departe, în politica autohtonă este posibil absolut orice.

În fine, există și un element inedit în tot acest peisaj: criza economică. La ora la care scriu este mult prea devreme pentru a specula pe marginea implicațiilor politice ale acesteia. Nici nu sunt convins că istoria ne poate ajuta foarte mult în anticiparea variantelor posibile. Tot ce știm este că precedentele crize de proporții din Europa au dus la întărirea stângii politice și au favorizat extremele. În România, stânga este la putere într-un guvern de criză – ceea ce, teoretic, ar putea avantaja dreapta. Dar și dreapta este la putere! Cel mai simplu, în aceste condiții, este să presupui că va avea de câștigat, pe termen mediu, actuala opoziție liberală, de centru-dreapta – și e foarte probabil ca aceasta să se întâmple. Totuși, în marja posibilului se mai înscrie ceva: poate că este momentul să reflectăm serios dacă pericolul extremismului în România este cu desăvârșire exclus. Mulți se iluzionează că impasul Partidului România Mare ar însemna și criza extremismului românesc ca atare. E cu totul fals, cred. Oricând este posibil un rău cu mult mai mare decât PRM. În societatea românească există asemenea rezerve de violență, de frustrare, de gregaritate și de impulsuri anti-sistem încât, dacă acestea vor fi asezonate cu puțin rasism și cu multă demagogie, *cocktail*-ul rezultat ar putea foarte bine să ridice brusc temperatura perioadei post-criză.

Și abia atunci se va vedea, în această dezbatere despre stânga, dreapta și centru, al cui va fi dulapul care a strâns cele mai multe schelete.

Alegerile parlamentare 2008.

Între confuzia schimbării electorale și stabilitatea sistemului politic

■ DANIEL BUTI

The parliamentary elections from 2008 took place within the "Single-winner voting" system. This is a significant change of the electoral mechanism on which much had been wrote and discussed, but few had been clarified and understood. The article aims at building up the argument that rejects the illusion of a system that could fix all sorts of problems. Hence, it questions the very fundamentals of a possible revolution in terms of electoral procedures. The argument is that the appropriation of this system is useless as long as the system of proportional representation does not generate party fragmentation, does not obstruct the creation of majorities and, finally, does not nourish unstable and inefficient governments.

Keywords:

Majoritarian system, plurinomial procedure, electoral proportionality, majority rule

Nici un moment electoral nu seamănă cu altul. Chiar dacă acei factori formali, de natură tehnică, ce impun regulile jocului rămân neschimbați, confruntarea electorală are de fiecare dată o altă dimensiune și o altă logică de desfășurare. Alegerile parlamentare din noiembrie 2008 au cu atât mai mult o notă specifică. Aceasta deoarece atât contextul politic și economic în care au avut loc, cât și o serie de elemente intrinseci procesului electoral au înregistrat schimbări și au adus o doză suplimentară de inedit.

Al șaselea exercițiu electoral post-decembrist, marcat ca prag psihologic al sfârșitului tranziției a avut un grad sporit de imprevizibilitate. Mai mulți factori au contribuit la particularizarea momentului:

– au fost primele alegeri parlamentare organizate după aderarea la UE. Dincolo de importanța istorică și simbolică a momentului, noul statut politic al țării este relevant deoarece el a amplificat miza confruntării electorale. Aceasta deoarece câștigarea puterii oferă accesul la fondurile comunitare, o resursă extrem de atractivă și de necesară în vederea unei guvernări de succes.

– pentru prima dată, alegerile parlamentare nu s-au desfășurat în paralel cu prezidențialele. Creșterea mandatului președintelui la cinci ani a făcut din alegerea deputaților și a senatorilor un proces electoral distinct, de sine stătător.

tor. Lipsa „locomotivei electorale”, adică a identificării partidelor cu prezidențiabili și a personalizării ofertei electorale a avut consecințe nu doar asupra modului de desfășurare a campaniei electorale, a strategiilor și a acțiunilor fiecărui competitor, dar a influențat și participarea la vot.

– arhitectura scenei politice bazată pe un echilibru tripartit relativ a lăsat confruntau-rea deschisă oricărui rezultat. Experiența unei coabitări inedite¹, de tip românesc, controlul politic dispersat și limitat al puterii² și existența a doi actori politici și electorali (PD-L și PSD) cu forțe sensibil egale au creat un background inedit pentru alegerile parlamentare.

– criza economică a creat premisele unor atitudini politice și comportamente electorale supuse unei presiuni psihologice de relativizare a tot ceea ce înseamnă nivel de trai (loc de muncă, venituri, prețuri, cheltuieli etc.) Chiar dacă tema a cunoscut o dezvoltare aproape exclusiv discursivă și doar în ultima parte a campaniei electorale și chiar dacă la acel moment criza economică exista în primul rând ca potențial, ea a contribuit la crearea contextului specific de desfășurare a alegerilor parlamentare (nu în fiecare an există recesiune economică globală).

– modificarea legii electorale a fost fără îndoială elementul central și definitoriu al alegerilor parlamentare din 2008. Miza existentă în jurul așa-numitului „vot uninominal” a creat un nivel de așteptare publică disproporționat în raport cu semnificația, rolul și scopul sistemului electoral. Acesta este un aspect ce particularizează scrutinul parlamentar din noiembrie 2008. De aceea, necesită explicații suplimentare.

Dincolo de confuzia care există și în prezent între sistem electoral și mod de scrutin sau între tipul de circumscripție și regula de transformare a voturilor în locuri, s-a creat și s-a indus (și) prin discurs politic ideea că modul de scrutin, în speță „votul uninominal” poate avea efect curativ la nivelul scenei politice. Trecerea de la votul pe liste blocate la „votul uninominal” a fost considerată panaceu pentru relația de reprezentativitate dintre alegător și ales. Or, în realitate sistemul electoral nu are o astfel de putere. Scopul său nu este acela de a reforma partide sau de „a înnoi clasa politică”. Legislația electorală nu îi face pe politicieni mai responsabili și pe cetățeni mai activi. Capacitatea mecanismelor electorale de a produce efecte la nivelul sistemului politic a fost mult supralicitată. Așteptările au fost nu doar exagerate, ci și nerealiste.

Este adevărat că sistemul electoral își pune amprenta asupra arhitecturii și a funcționării sistemului politic. Dar el este doar unul dintre factorii care acționează în această direcție. Influența sa asupra sistemului partidist nu trebuie nici absolutizată și ridicată la rang de condiție exclusivă, dar nici neglijată. Forța sa de a schimba în mod vizibil *status-quo*-ul politic este mai degrabă conjuncturală și dependentă de acțiunea altor factori precum tradiția unei comunități, istoria sa, cultura politică dominantă, structura socială etc.

În cazul României sistemul electoral putea cu atât mai puțin să genereze schimbări de structură la nivelul scenei politice în condițiile în care acesta nu a suferit nicio modificare. Legea nr. 35/2008 menține sistemul de reprezentare proporțională ca principiul general în baza căruia este stabilită componența politică a forului legislativ. Așadar, „votul uninominal” nu înseamnă, nici în teorie și nici în practica românească aplicarea regulii majorității (câștigătorul ia tot). El nu a instituit un sistem electoral majoritar cu scrutin uninominal, deși s-a lăsat să se înțeleagă acest lucru. În pofida decupării circumscripțiilor electorale (echivalente județelor) în colegii uninominale și a instituirii, la nivelul acestor colegii, a regulii majorității absolute

1 Majoritatea parlamentară anti-prezidențială nu a fost întotdeauna și una pro-guvernamentală, iar atunci când a susținut guvernul nu a făcut-o într-o manieră transparentă.

2 PSD a dominat Parlamentul; PNL a controlat Guvernul, iar PD-L, prin intermediul președintelui Băsescu a deținut o parte a puterii executive.

aplicabile condiționat¹, sistemul electoral practicat pentru alegerea deputaților și senatorilor este cât se poate de proporțional (având în vedere folosirea metodei d'Hondt, favorabilă partidelor mari, precum și existența pragului electoral). Efectele de tip majoritarist sunt compensate, iar finalitatea procesului electoral reflectă principiul proporționalității. Rezultatele înregistrate confirmă acest lucru.

	Partide/ formațiuni politice	CAMERA DEPUTAȚILOR				SENAT			
		VOTURI		MANDATE		VOTURI		MANDATE	
		Nr. abs.	%	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
1.	PSD+PC	2.279.449	33,09	114	34,13	2.352.968	34,16	49	35,76
2.	PD-L	2.228.860	32,36	115	34,43	2.312.358	33,57	51	37,22
3.	PNL	1.279.063	18,57	65	19,46	1.291.029	18,74	28	20,43
4.	UDMR	425.008	6,17	22	6,58	440.449	6,39	9	6,56
5.	Total	6.886.794	100	334*	100	6.888.055	100	137	100

*Organizații ale minorităților naționale, altele decât cea maghiară: 18 mandate, adică 5,38%
Total alegători înscrși în listele electorale: 18.464.274

Completând acest tablou, gradul de disproportionalitate electorală scoate în evidență o realitate pe care artizanii „votului uninominal” nu au avut-o în vedere: noua formulă electorală a crescut proporționalitatea sistemului generând cel mai echilibrat raport voturi/locuri din 1990 și până în prezent². Notat cu G și calculat după formula propusă de Michael Gallagher³, indicele de disproportionalitate pune în evidență discrepanța existentă în cadrul unui sistem politic între votul popular și votul politic. Această variabilă exprimă procentual voturile cetățenilor ce au fost distribuite altfel decât au votat ei⁴. În urma alegerilor parlamentare din 2008 valoarea indicelui Gallagher este 2,45⁵. Prin urmare, „votul uninominal”, identificat în mod eronat cu regula majorității a redus gradul de disproportionalitate electorală și a generat cele mai proporționale rezultate din istoria postcomunistă a alegerilor, deși a introdus totuși câteva elemente de majoritarism (în procesul de atribuire a mandatelor și de transformare al voturilor în locuri).

Imediat după anunțarea rezultatelor alegerilor, „votul uninominal” a fost supus unui val de critici și de nemulțumiri venit din spațiul politic și din cel mediatic. Reproșurile vizavi de Legea nr. 35/2008 au fost legate de procesul de atribuire a mandatelor raportat la ierarhia electorală din colegii. Pentru o parte a opiniei publice a fost de neînțeles cum câștigătorul (cu o majoritate relativă de voturi) din colegiu nu a obținut mandatul pus în joc⁶. Pe fondul unui sentiment de nedreptate au existat semnale politice privind o nouă modificare a legislației electorale. „Votul uninominal” a fost și este considerat un prim pas spre reformarea sistemului electo-

1 Un candidat care a obținut majoritatea absolută a voturilor valabil exprimate în colegiu poate intra în posesia mandatului doar dacă partidul din care face parte a atins pragul electoral. Prevederea excede candidații independenți.

2 Vezi Cristian Preda (2005), *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989-2004*, București: Nemira; Alexandru Radu (2007), *Sisteme electorale. Tipologie și funcționare*, București: Pro Universitaria; Filon Morar (2001), *Democrația privilegiilor. Alegerile aleșilor în România*, București: Paideia

3 $G = \sqrt{1/2 \sum (v-l)^2}$, unde v reprezintă numărul de voturi exprimat în procente, iar l pe cel al mandatelor fiecărui partid. Pentru calcularea indicelui G, toate partidele însumate în statisticile electorale în categoria „altele” au fost ignorate.

4 Toate sistemele electorale generează disproportionalitate. Dimensiunea acesteia este mult mai mică în cazul RP comparativ cu sistemul majoritar.

5 Cifra reprezintă media aritmetică a $G_{sen}=3,09$ și $G_{dep}=1,81$

6 Pentru detalii vezi Daniel Buti (2008), „Ce a adus „votul uninominal”?” în *Cadran politic*, nr. 62, decembrie

ral și, pe cale de consecință a clasei politice¹. Următorul pas poate fi acela al unei formule mixte, având în vedere că opțiunea revoluționară de trecere de la proporționalitate la majoritarism nu este nici uzuală și nici recomandată. Evident că se poate sări peste această etapă direct la sistemul electoral majoritar cu scrutin uninominal (cu unul sau două tururi).

Din nou însă, un astfel de sistem nu generează și nu produce, în niciun caz peste noapte, adică după una-două aplicări consecutive, o abstracție de tipul „reforma clasei politice”. Regula majorității este apreciată deoarece favorizează crearea unei majorități parlamentare artificiale, la urne, prin transformarea unei majorități relative de voturi într-o majoritate absolută de mandate. Pe cale de consecință, guvernele sunt monocolor, adică (mai) stabile și (mai) eficiente, consideră susținătorii acestui tip de sistem electoral. Or, atât experiența politică postdecembristă, cât și configurația scenei politice după alegerile parlamentare din 2008 pun sub semnul întrebării argumentele majoritariste.

După explozia partidistă de la începutul anilor '90 și după fracționarea excesivă a primului parlament post-revoluționar², ales prin vot democratic, numărul partidelor parlamentare s-a redus constant, ajungând în prezent să se stabilizeze la 4-5 jucători. Majoritățile parlamentare s-au creat de fiecare dată prin negociere politică, cu o mai mică sau mai mare dificultate, iar guvernele, cu excepția celui din 1990³ au fost multicolore. Chiar și cabinetele cu statut dominant PDSR (1992-1996) și PSD (2000-2004) au beneficiat de sprijinul parlamentar al altor partide, având în componența lor, în eșaloanele doi și trei sau ca reprezentanți în teritoriu, politicieni de la partidele respective⁴. Toate acestea, pe fondul unui sistem electoral proporțional, ce-i drept deviat din 1990 și până în prezent prin introducerea unui prag electoral. Perspectiva alegerilor anticipate i-a forțat pe actorii politici parlamentari să colaboreze și să negocieze în vederea coagulării unei majorități. Prin urmare, nu dificultatea în crearea unei majorități i se poate reproșa sistemului de reprezentare proporțională. Susținerea parlamentară mai mult decât suficientă de care beneficiază în prezent guvernul PDL-PSD (69% în Camera Deputaților și 73% la Senat), precum și ușurința cu care două partide rivale, situate pe poziții antagonice au acceptat colaborarea întăresc această concluzie.

Și totuși, coagularea unei majorități reprezintă doar o parte a acestei discuții. Diferența dintre o guvernare monocoloră și una de coaliție nu este doar de natură numerică. Deținerea și controlul pârghiilor guvernamentale de către un singur partid reduce riscurile pe care le implică împărțirea puterii. În logica majoritaristă, un guvern monocolor – expresie a sistemului electoral majoritar – este lipsit de tensiunile, certurile și compromisurile care apar în sânul unei coaliții – creație a sistemului de RP. În acest fel, numărul devine o premisă majoră pentru stabilita guvernării.

Privind retrospectiv scena politică românească, argumentul bazat pe relația de cauzalitate dintre sistemul electoral proporțional și instabilitatea guvernelor de coaliție scade ca intensitate și relevanță. Aceasta în condițiile în care niciun guvern

1 “Adoptarea unui nou mod de alegere a parlamentarilor este un pas înainte către reformarea clasei politice, pas care dovedește că nevoia de schimbare este recunoscută, inclusiv de către oamenii politici (...)” – fragment din discursul președintelui Băsescu, susținut în fața Parlamentului, pe 24 septembrie 2008.

2 Din cele 71 de partide și formațiuni politice care au prezentat liste de candidați în 1990, au reușit să pătrundă în parlament 18 și un independent; alte 9 organizații ale minorităților naționale au primit câte un mandat din oficiu, conform prevederilor legale.

3 Prin cele 67% din voturi, transpuse într-un procent similar de mandate, FSN a dominat categoric scena politică și și-a impus guvernul monocolor, condus de Petre Roman.

4 În perioada 1992-1996, PRM, PUNR și PSM au sprijinit guvernul condus de Nicolae Văcăroiu, iar în 2000 PSD a încheiat un acord de susținere parlamentară cu PNL și UDMR. Liberalii au denunțat înțelegerea înainte ca primul an de guvernare să se fi încheiat, dar formațiunea maghiară l-a respectat până la finalul mandatului.

postdecembrist nu a căzut în urma unei mișcări de cenzură. Succesiunea cabinetelor Ciorbea, Vasile, Isărescu în mandatul 1996-2000 se datorează în primul rând contextului politic specific, ce iese din zona de influență a factorilor tehnici de tipul sistemului electoral. În plus, schimbul de cadre ce s-a produs prin înlocuirea premierilor și a echipelor guvernamentale nu a fost nici generat și nici însoțit de modificări în structura politică a guvernului sau în relația putere-opoziție. Mai mult, experiența 2004-2008, mai ales în partea a doua a mandatului, atunci când Alianța D.A. s-a destrămat *de facto*¹, demonstrează că stabilitatea guvernului nu este afectată nici când acesta devine minoritar. Tandemul PNL-UDMR s-a menținut la putere trecând cu bine inclusiv testul mișcării de cenzură.

Evoluția sistemului de partide este un indicator suplimentar al stabilității spectrului politic și al echilibrului funcțional pe care acesta l-a căutat în permanență. Sistemul de reprezentare proporțională, amendat ce-i drept prin introducerea pragului electoral (3% în 1992) și apoi prin creșterea lui (5% în 2000) nu a condus la fragmentare partidistă. Dimpotrivă, dinamica partidelor politice și a interacțiunilor dintre ele s-a coagulat treptat și a înregistrat fluctuații tot mai mici. Fotoliile de deputat și de senator au fost împărțite de un număr din ce în ce mai mic de actori, iar indicii de relevanță al partidelor politice parlamentare² a scăzut constant stabilizându-se în jurul valorii de 3,5³. În urma alegerilor din 2008, numărul efectiv de partide (N) este de 3,2, în scădere cu 0,6 față de anul 2004⁴ și cu 0,1 față de 2000. Cu excepția PRM care nu a mai reușit să treacă pragul electoral, parlamentul rezultatul în urma alegerilor din noiembrie 2008 are aceeași componență politică ca în urmă cu patru ani. Prin urmare, numărul real de partide (R) s-a redus, dar protagoniștii au rămas aceiași. Mai mult, pe axa electorală centrală, formată pentru prima dată din două partide politice independente⁵ există un echilibru aproape perfect ce confirmă tendința de bipolarizare instalată în 2004⁶.

Faptul că guvernele de coaliție ar putea fi, cel puțin teoretic, mai instabile decât cele monocolare nu este o afirmație care să fie acceptată sau respinsă a priori. Instabilitatea în sine nu este întotdeauna un defect sau o stare ce trebuie dezavuată. Argumentul de tip majoritarist pleacă de la premisa că deficitul de stabilitate înseamnă de fapt eficiență scăzută. Partenerii unei coaliții guvernamentale vor fi interesați să-și impună fiecare în parte punctele de vedere, vor fi angrenați în procese costisitoare de negociere și vor căuta să-și maximizeze propriile câștiguri. Rezultatul va fi o guvernare lipsită de coerență și de viziune, ce se depărtează de interesul public și de obiectivele asumate.

Departe de a ridica eficiența la rang de normalitate, realitatea politică românească demonstrează, cel puțin statistic că guvernele postrevoluționare au fost mai mult decât eficiente în condițiile în care cea mai mare parte a procesului legislativ este emanația executivului. A vorbi despre ineficiența cabinetelor de coaliție atunci

1 Pe 1 aprilie 2007, premierul Tăriceanu a anunțat că guvernul va fi restructurat. PD a fost trimis în opoziție. Această mișcare politică nu s-a putut realiza fără sprijinul PSD, adică fără constituirea chiar și conjunctural și mai puțin transparent a unei noi majorități parlamentare.

2 Este vorba despre numărul efectiv de partide (N), calculat după formula propusă de Markku Laasko și Rein Taagepera: $N=1/\sum s^2$, unde s reprezintă proporția locurilor fiecărui partid. Alianțele politice (PSD+PC) au fost considerate ca reprezentând un singur partid. De altfel, cele două partide formează atât în Cameră, cât și în Senat un singur grup parlamentar.

3 Pentru detalii vezi Alexandru Radu (2005), „Ce fel de sistem partidist?”, în *Sfera politicii*, nr. 116-117, pp. 4-7; Cristian Preda, *op. cit.*

4 Vezi Daniel Buti (2005), „Sistemul de partide românesc în căutarea unei formule funcționale”, în *Sfera politicii*, nr. 116-117, pp. 8-13

5 Până acum, dominația PDSR/PSD a fost contrabalansată de o alianță: CDR în 1996 și ADA în 2004.

6 Cristian Pîrvulescu (2004), „Competiție și bipolarizare. Noi tendințe în sistemul politic românesc”, în *Sfera politicii*, nr. 110-111, pp. 8-12

când se guvernează prin ordonanțe și când parlamentul devine un fel de notar care parafează și legitimează actele normative emise de guvern este un demers lipsit de fundament. În plus, eficiența actului de guvernare are, în pofida posibilelor sale operaționalizări și delimitări conceptuale măsurabile, o dimensiune discutabilă. Chiar dacă există obiective precise și standarde clare de eficiență, performanța unui guvern poate fi de fiecare dată contextualizată, susținută sau contestată, explicată și justificată în mod diferit. Obiectivitatea este în acest caz o himeră, iar granița dintre discursul tehnic și cel politicianist este fragilă și volatilă.

Având în vedere că sistemul electoral poate constitui cel mult o premisă necesară, dar nu și suficientă pentru schimbarea unei realități politice considerate nesatisfăcătoare, precum și faptul că sistemul de RP folosit în România nu a îngreunat crearea de majorități parlamentare și nici nu a stat în spatele, ca factor determinant, al unor guverne instabile și ineficiente, motivele pentru care se dorește în continuare adoptarea „votului uninominal pur”, adică a sistemului electoral majoritar au mai degrabă resorturi politice subiective. În condițiile în care actuala formulă electorală a generat cele mai proporționale rezultate de până acum, iar sistemul electoral practicat pentru alegerea parlamentarilor nu a avut acele efecte invocate și dezavuate de majoritariști, schimbările în acest domeniu sunt lipsite de fundament.

Concluziile formulate nu sunt anacronice și nici nu susțin un mecanism electoral pe care mare parte a populației nu îl înțelege și nu îl consideră just. Ele atrag atenția asupra faptului că nu sistemul în sine funcționează defectuos; nu reprezentarea proporțională ca principiu electoral produce efecte perverse, ci modul de scrutin pentru care s-a optat. De aceea, în locul unei revoluții ratate este mult mai indicată o schimbare de echilibru care să permită menținerea sistemului electoral proporțional, dar amendarea și adaptarea metodelor și tehnicilor folosite pentru transformarea voturilor în locuri.

În plus, diletantismul cu care s-a acționat până acum în domeniul legislației electorale face ca orice schimbare să fie de fapt un experiment pe seama democrației reprezentative. Dacă s-a dorit „vot uninominal”, înțeles ca regulă a majorității și s-au obținut efectele cele mai proporționale din întreaga perioadă postcomunistă, atunci intenția de a adopta sistemul electoral majoritar cu scrutin uninominal poate conduce la rezultate ce nu pot fi intuite sau anticipate.

Schimbarea politică și schimbarea administrativă.

Ce se schimbă și ce se păstrează în administrație odată cu
schimbarea de guvern

■ IRINA BUJDER

This article analyses the influence of local administration over the elections results in November 2008 and the administrative change determined by the government change. The electoral system in single member constituencies determined the rise of power of the local elected officials; in the meantime the central government is constantly affecting the administrative stability. In conclusion, the present change of political power in December 2008 confirms the character of politics-administration relations in Romania, based on neo-traditional practice and patronage.

Keywords:

Local administration, 2008 Romanian parliamentary election, traditional practices, political patronage

Organizarea alegerilor generale în nou sistem electoral, în colegii uninominale, rezultatul echilibrat al alegerilor și negocierile dintre partide pentru formarea noului guvern au generat, în afara schimbărilor politice firești, o serie de modificări și discuții la nivel administrativ. Atenția noastră se va îndrepta astfel către rolul, de „păpușar” sau „marionetă”, jucat de administrație în schimbarea puterii.

Regimurile reprezentative și democratice se caracterizează teoretic prin separația dintre regim și stat, dintre politic și administrativ. Cele două se influențează reciproc, dar rămân separate, încă de la momentul la care administrația s-a clădit pe regulile birocrației, așa cum le descrie Max Weber.¹ Decizia politică determină acțiunea administrativă, dar în timp ce statul rămâne impresonal și stabil, regimul politic este un spațiu dinamic al alternanței. Unul dintre cele mai graitoare exemple este cel oferit de Martin Shefter, care trece în revistă schimbările politice din istoria Statelor Unite însoțite de stabilitatea instituțiilor administrative ale statului. În mod evident ponderea lor sau numărul funcționarilor se schimbă odată cu marile schimbări, ca New Deal, dar stabilitatea funcției publice și a serviciilor pu-

1 Max WEBER (1995), *Economie et société*, 1. *Les catégories de la sociologie*, Paris: Plon, pp.1330-1337.

blice oferite este un element de continuitate esențial în timpuri tulburi din punct de vedere politic.¹

Dar separația dintre politic și administrativ se dovedește problematică de câte ori examinăm procese de tranziție, mai ales dacă este vorba despre tranziția de la un regim totalitar, care infiltrase toate sectoarele societății, începând cu administrația, la un regim democratic liberal bazat pe separații. În acest caz apar și transformările administrative. Dar tocmai în baza separației invocate mai sus, ne putem aștepta în mod legitim ca transformarea administrativă să se producă cu o oarecare întârziere.

Pe de altă parte avem exemplul pe care îl prezintă Robert Putnam în lucrarea sa dedicată introducerii nivelului administrativ al regiunilor în Italia.² El arată cum structurile administrative determină schimbări la nivel politic și social.

Din această perspectivă post-comunismul românesc ar trebui să surprindă crearea unei baze pentru legitimarea rațional-legală³ a celor care ocupă demnitățile publice în instituții democratice și în același timp separarea de sfera politică a unei administrații neutre, impersonale și ierarhice și care să se rutinizeze pe noile sale baze. În acest context tipul de legitimare care funcționează în societate este condiționat de două variabile: ansamblul legislativ, pe de o parte, și nevoile și așteptările de la nivelul comunității, de altă parte. Plecând de la legitimitatea tradițională denaturată de eșuarea construcției charismei în timpul regimului comunist, pentru conducătorul partidului sau pentru organizația de tip bolșevic⁴, românii și-au propus, ca societate și corp politic, să se apropie de tipul ideal rațional-legal; iar această tranziție, evidentă la nivel național, s-a dorit și la nivelurile subnaționale. Dar exigențele comunității s-au schimbat în timp, pe parcursul ultimelor două decenii, de la imperativul politicilor reparatorii de tipul retrocedărilor funciare la necesitatea și dorința de a absorbi fonduri structurale nerambursabile. Trecerea de la politicile reparatorii la cele vizând infrastructura și la noile politici sociale condiționează supraviețuirea noului regim de formare a unei administrații eficiente și moderne. Doar aceasta poate răspunde noilor exigențelor comunitareastfel încât artizanii politici ai guvernării să nu-și piardă legitimitatea.

Luând exemplul lui Putnam unul dintre cele mai potrivite locuri în care se poate vedea cum funcționează democrația în dinamica sa (și cum funcționează procesul pe care l-a traversat România, acela de democratizare) este nivelul local al politicii și cel care îi este aferent în structura administrativă.

1 Martin SHEFTER (1993), *Political Parties and the State: The American Historical Experience*, Princeton: Princeton University Press, pp. 3-10.

2 Robert PUTMAN, Robert LEONARDI și Raffaella NANNETTI (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.

3 Max Weber identifică trei tipuri de dominație legitimă. Validitatea acestor trei tipuri de legitimitate se bazează în principal pe una dintre următoarele caracteristici: un caracter *rațional*, bazat pe credința în legalitatea reglementarilor și pe dreptul de a legifera acordat celor care exercită dominația prin acest mijloc, acest caracter fiind specific modernității și democrației, un caracter *tradițional*, bazat pe credința cotidiană în sanctitatea tradițiilor valabile și în dreptul celor care sunt chemați să exercite dominația prin tradiție de a se servi de ea și un caracter *charismatic*, bazat pe supunerea în fața unei figuri sacre, eroice, exemplare. Vezi Max WEBER (1995), *Economie et société*, 1. *Les catégories de la sociologie*, Paris: Plon, pp. 285-289.

4 Noțiunea carismei de organizație este în știința politică de Ken Jowitt, care afirmă că Partidul Bolșevic al URSS și alte partide construite după acest model tind să construiască o carismă asociată nu liderului, ci chiar organizației de partid. Pentru a definii charisma de instituție Jowitt se bazează pe diferențierea dintre mișcările charismatice, în care „liderul revendică autoritatea pentru că el încorporează ideea în persoana sa” și mișcările ideologice, în care „liderul revendică autoritatea pe baza dogmei și se va prezenta mereu ca un reprezentant al sau”, nu ca pe încarnarea sa. Ken JOWITT (1992), *New World Disorder. The Leninist Extinction*, Berkeley: University of California Press, p. 8. (Articolul a apărut inițial în 1978.)

În parte ca o conformare voluntară și spontană la modelul propus, al democrațiilor occidentale, care oferă o valoare intrinsecă unei anumite marje de autonomie locale, în parte ca răspuns cuminte la exigențele Uniunii Europene în procesul de aderare, nivelul local a devenit în România actuală tot mai autonom, iar administrația lui a început încet să capete aspectul unei guvernări care are nevoie de legitimitate. De fapt, legitimitatea aleșilor locali devine una solidă și rațională pe măsură ce nivelul local primește legi special dedicate și autonomie. Descentralizarea este ea însăși un indicator al democrației liberale în forma sa contemporană. Departe de a fi o condiție suficientă și nici una neapărat necesară, descentralizarea este considerată de către decidenții politici o foarte bună cale spre creșterea participării civice și a eficienței guvernamentale. Mai mult, cele mai recente contribuții în cercetarea politicii locale comparate se bazează pe autori liberali clasici, ca John Stuart Mill, și scot în evidență dublul rol al localității. Ea este un leagăn și totodată un laborator al democrației. Posibilitatea cetățenilor de a influența guvernarea este mult mai mare în relația cu puterea locală. De altfel, prin această participare, cetățenii au la dispoziție resursele de cunoaștere necesare înțelegerii posibilităților pe care le deschide și limitelor pe care le presupune democrația. Politicienii au și ei posibilitatea să învețe la nivel local, acolo unde distanța dintre guvernați și guvernanți este redusă.¹

Se impune aici o diferențiere substanțială. Avem pe de o parte administrația publică locală, a cărei conducere se constituie prin alegeri și care a arătat, în mai multe rânduri de-a lungul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din noiembrie 2008, că are capacitatea, resursele, cunoștințele și tacticile potrivite pentru a influența scrutinul de pe 30 noiembrie, iar pe de altă parte structurile deconcentrate, care par a fi mai degrabă victimele jocurilor politice guvernamentale.

Ne întrebăm mai întâi care au fost efectele implicării primarilor, președinților de consilii județene și a consilierilor de la nivel local în campaniile electorale și care sunt acum beneficiile lor? Ce se va schimba în județele, orașele și comunele care au contribuit la alegerea noii puteri guvernamentale?

Modificarea sistemului electoral în sensul votului în colegii uninominale a adus în prim planul competiției electorale diferențierea ofertelor candidaților de la nivelul local determinat de fiecare colegiu. Astfel, la acest nivel, sistemul oferă atât posibilitatea reprezentării platformei electorale a partidului care propune un candidat, cât și posibilitatea adaptării acestei platforme de către candidat la particularitățile specifice respectivului colegiu. Majoritatea ofertelor electorale au ocolit însă acest proces de sinteză și adaptare, candidații bazându-și în principal oferta electorală pe satisfacerea unor nevoi imediate ale alegătorilor. Astfel, variind între cadouri în produse alimentare și promisiuni pentru mai multe spații verzi la nivelul colegiului (care nicidecum nu rezidă în atribuțiile unui membru al Parlamentului), ofertele electorale au eșuat să fie o dovadă a responsabilităților pe care candidații și le-ar fi asumat pe termen lung și în virtutea adevăratelor atribuții ale unui parlamentar.

În urma modificărilor aduse Constituției României în 2003, pentru prima dată alegerile parlamentare au fost disociate de cele prezidențiale, aspect care a avut urmări semnificative cu privire la strategia de campanie a competitorilor politici. Dacă în mod tradițional candidatul la președinție era purtătorul principal de mesaj, având funcția de focalizare a mesajului ideologic, lipsa „locomotivei” tradiționale s-a resimțit direct în calitatea campaniei electorale. Gradul în care competitorii politici au reușit să se adapteze la noile promovări a fost îngreunat și mai mult de multiplicarea purtătorilor de mesaj la nivel județean în contextul organizării scrutinului în colegii uninominale. Astfel, faptul că această campanie a fost una anostă nu este

¹ Kristof STEYVERS et al. (2007), „Introduction. Towards DIY-Politics at Local Level?” în Pascal DELWIT et al. (eds.), *Towards DYP-Politics. Participatory and Direct Democracy at the Local Level in Europe*, Brugge: Vanden Broele Publishers, pp. 11-12.

în ansamblu un lucru surprinzător. Acolo unde oamenii politici locali erau personalități puternice, notorii și influente, candidații parlamentari au mizat pe susținerea președinților de Consilii Județene și a primarilor de municipii, pe care publicul român îi cunoaște ca „baroni locali”. Unele dintre cazurile cele mai cunoscute sunt cel al Primarului sectorului 5 al Capitalei Marian Vanghelie și al Primarului Constanței, Radu Mazăre.

Cei doi reprezintă exemplele cele mai evidente ale modului în care se organizează mobilizarea, controlul și distribuția resurselor în interiorul și în jurul partidelor. După o serie de scandaluri de corupție în presa locală și centrală, în 2004, PSD le-a retras sprijinul primarului sectorului 5 al Capitalei, Marian Vanghelie și primarului Municipiului Constanța, Radu Mazăre. Aceștia au câștigat, însă, detașat în alegerile din vara anului 2004 posturile pentru care au candidat, demonstrând nu doar că păstrează controlul asupra mijloacelor materiale de administrare și în cazul în care partidul ar fi dorit să îi deposeze, dar și că aceștia pot să construiască separat de partid, o legitimitate proprie. „Baronii locali” români dovedesc o capacitate remarcabilă de a câștiga încrederea cetățenilor în campaniile electorale, printr-o gestiune a resurselor autonomă, dincolo de acțiunile și resursele centrului partidului lor.

Este evident că „baronii locali” sunt mai puternici în Partidul Social Democrat decât în alte partide, chiar dacă nu este singurul partid care găzduiește astfel de figuri politice. Fenomenul este o consecință a statului PSD, care oferă o foarte importantă pondere hotărârilor luate de filialele județene ale partidului. Jurnaliștii de politică au remarcat în luna decembrie că Radu Mazăre, Nicușor Constantinescu, Președintele Consiliului Județean Constanța și Liviu Dragnea Președintele Consiliului Județean Teleorman s-au mutat practic la București pe perioada negocierilor pentru formarea guvernului Boc, pentru a putea influența numirile în demnitățile executive.

Problema distribuției și alocării resurselor către administrația locală a generat deja disputele puternice în formularea bugetului anului 2009, mai ales la nivelul Ministerului Administrației și Internelor. Acestea au culminat cu demisia ministrului Liviu Dragnea, motivată de insuficiența bugetară. „Una dintre obiecțiile comune la reforma conducerii locale este aceea că a dus la un *nivel local atomizat*, incapabil să acționeze eficient în conformitate cu noile sale funcții.”¹ Altfel spus dificultățile rezultate în urma descentralizării, prin sporirea sarcinilor, lipsa de experiență a decidenților locali „sunt amplificate de deconcentrarea extrema a resurselor guvernamentale și administrative la nivel local.”² Așadar oamenii politici locali pot invoca atât lipsa resurselor pentru a pune în operă politici proprii, generată de problema formulării bugetului, cât și ineficiența distribuirii acestor resurse.

Dat fiind numărul mare de primari și președinți de Consilii Județene care aparțin unuia dintre partidele aflate în guvern și care așteaptă legitim o suplimentare bugetară, date fiind eforturile de susținere electorală facute în ultima parte a anului 2008, distribuția resurselor guvernamentale către aceștia va fi nesatisfăcătoare pentru nivelul local. Astfel, între PD-L și PSD, dar și în interiorul partidelor există deja și sunt posibile și pe mai departe conflicte generate de „baronii” și susținătorii locali.

Pe de altă parte, administrația publică centrală și structurile ei deconcentrate din teritoriu, începând de la prefecti, au apărut mai degrabă ca victime ale negocierilor politice care au generat guvernul. Schimbarea prefectilor, idee vehiculată în timpul negocierilor dintre cele două partide care formează acum guvernul, schimbarea secretarilor și subsecretarilor de stat, cu atenție mai mare la apartenența lor politică decât la competența profesională, sunt toate efecte ale schimbării de putere. Vor afecta toate aceste ingerințe politice în administrație eficiența acesteia? Răspunsul anicipat

1 Ioan ALEXANDRU(2008), *Tratat de administrație publică*, București: Ed. Universul Juridic, p. 312.

2 *Ibidem*.

este mai degrabă nu. Administrația publică românească nu își bazează eficiența pe implementare unor politici publice reglementare sau redistributive clar formulate de guvern, ci pe acțiuni distributive, motivate politic și personal. În acest peisaj politico-administrativ instituțiile publice funcționează coerent în condițiile afinității politice dintre decidenți și executanți.

Pentru a pune în operă acest tip de politici distribuative, de la nivel central spre clientela din teritoriu, reprezentanții de frunte ai guvernului au nevoie de oameni fideli la nivel local. Guvernul a decis în ianuarie 2009, la o lună de la investire, schimbarea din funcție a prefecților din județele, Constanța, Covasna, Dolj, Neamț, Mureș și Teleorman. O parte din foștii titulari au fost transferați în posturi de inspectori guvernamentali. Fostul prefect al județului Constanța, Dănuț Culețu a fost promovat ca inspector guvernamental, locul său fiind luat de Tit Liviu Brăiloiu, fratele primarului de la Eforie și candidat al PSD la alegerile parlamentare din 2008. La nivelul județului Covasna, prefectul Gyorgy Ervin a predat ștafeta lui Codrin Dumitru Munteanu. Munteanu a fost subprefect al Capitalei și subprefect în Covasna și preia postul de prefect cu susținerea PSD, după cum afirmă presa politică cotidiană. Silviu Dumitru, fostul prefect de Dolj, a fost instalat, conform principiului mobilității, în funcția publică de inspector guvernamental. Atribuțiile de prefect vor fi exercitate, cu caracter temporar, de Stancu Florin-Ionuța, director al Direcției Generale pentru Asistență Socială și Protecția Copilului Dolj, susținut de PSD, conform ziarelor locale și naționale. Emil-Marius Pașcan, fost purtător de cuvânt al primarului de Târgu-Mureș, a preluat scaunul de prefect de Mureș, la scurt timp după ce a renunțat la apartenența la Partidul Democrat-Liberal. La Teleorman, prefectul Zorinel Niculcea a fost transferat în calitate de inspector guvernamental. Potrivit hotărârii de Guvern semnate de premierul Emil Boc, Ionel Izină a fost repus în funcția publică de prefect al județului pe care o pierduse în august 2007.

Guvernarea românească, decizia politică și cea administrativă, interdependente, nu pot fi integrate perspectivei pluraliste asupra democrației a lui Robert Dahl. Astfel, nu negocierea politică a autorităților cu grupuri din societatea civilă, inclusiv cu grupurile și organizațiile economice de pe piață, dau legitimitate și eficiență guvernării din România. Această legitimitate nu se construiește nici prin capacitatea de evaluare pe care o oferă alegerile, având în vedere limitele de participare și consens pe care le prezintă alegerile românești, prin prezența scăzută la urne a alegătorilor și prin permanente suspiciuni de fraudă, foarte vizibile la alegerile locale din 2008. Pe de altă parte, folosirea experților de către autoritățile publice este foarte limitată, iar managerul public la nivelul comunităților este o posibilitate încă neexplorată în România.

Așadar, mecanismele de legitimare orientată către output pe care Scharpf le trece în revista, mecanisme de natură pluralistă,¹ nu sunt utilizate în cazul românesc. Care sunt în acest caz mecanismele folosite? Un posibil răspuns este cel care urmează ideile enunțate ale Ken Jowitt². Un neo-tradiționalism propriu României poate fi anticipat dacă urmărim studiile asupra perioadei comuniste. Spațiul rural românesc, la început tradiționalist și conservator, s-a transformat, trecând prin procese de adaptare succesivă. Acțiunile sale patrimoniale și anti-birocratice nu mai sunt motivate de raportarea la tradiție, ci de condițiile de viață și de nevoia de

1 Frity W. SCHARPF (1999), *Governing in Europe. Effective and Democratic?*, New York: Oxford University Press, pp 6-13.

2 Ken JOWITT (1999), „Moștenirea leninistă”, în Vladimir TISMĂNEANU (coord.), *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, Iași: Polirom, trad. Cristina și Dragoș Petrescu, p. 233. (Articolul a apărut pentru prima dată în 1992.) Sunt, de asemenea relevante contribuții mai vechi ale autrului: Ken JOWITT (1983), „Soviet Neotraditionalism: The Political Corruption of a Leninist Regime”, în *Soviet Studies*, Vol. 35, Nr. 3, p. 286.

asigurare a hranei.¹ În mod interesant, o practică patrimonială similară celor descrise în lumea rurală poate fi identificată în industrie. Generată la țară de colectivizare și încă accentuată de momentul în care satul devine sursă de materii prime pentru industrie, cultura și acțiunea bazată pe relații personale este, la nivelul unei fabrici, determinată de modul în care este impusă planificarea economică. Planul impus și cerut nu corespunde, observă Verdery, cu resursele accesibile, astfel că singura opțiune pentru supraviețuire a managerilor care reprezintă regimul însuși este să trișeze în relația cu statul.²

Deprinderile de acest gen s-au perpetuat după căderea comunismului și par a fi destul de bine acceptate la nivelul comunităților mai mici și sunt, pe de altă parte, asimilate corupției în orașele mari. Discursul despre corupția politică și economică, care face carieră în România anilor 2000, a fost mai degrabă un mecanism de delegitimare a adversarilor politici. Dar dincolo de aceste tehnici ale competiției politice actuale, politicile care cad uneori legal sub acuzații de corupție, mai ales în cazul conflictului de interese, pot să devină un mecanism modern de legitimare orientată către output în toate sectoarele de activitate în care autoritățile locale au atribuții. Departe de a fi neo-tradiționale (chiar dacă nu sunt specifice secolului al XXI-lea) politicile distributive pe care le descrie Theodore Lowi în articolul său „Four Systems of Policy, Politics, and Choice”³. Politicile distributive, care iau de cele mai multe ori forma partonajului, beneficiari direcți limitați și se află la intersecția intereselor de partid și ale membrilor de partid cu interese descentralizate, locale. Ceea ce face aceste politici acceptabile de către cea mai mare parte a societății, care nu beneficiază de ele, este faptul că toate costurile de realizare și implementare a măsurilor de patronaj sunt distribuite între membrii comunității și mai cu seamă între contribuabili. În afara impozitelor nu se exercită o presiune suplimentară asupra cetățenilor, dar nici un beneficiu pentru comunitate în ansamblu nu este vizibil, pentru că este mai mic decât cel generat de politic transparente și care nu sunt dictate de patronaj, iar progresul este mai lent.⁴

Acest tip de politici se dovedesc deocamdată suficient de eficiente în România pentru a susține legitimitatea elitelor politice locale și în parte a celor naționale. Ele sunt acceptate pentru că generează o dezvoltare, mai ales la nivelul infrastructurii, care este pozitivă pentru întreaga societate. Contestățiile îndreptățite care se ridică țin de costurile foarte ridicate și de ritmul lent al dezvoltării. Dar aceste contestații nu ating un nivel care să afecteze activitatea politică și administrativă. În condițiile în care administrația publică se află, sub diferite raporturi, în relații de patronaj și clientelism cu politicul, rămâne o întrebare deschisă, pentru moment, reacția administrației publice la măsurile privind funcția publică din primele luni ale guvernului Boc.

1 Antoine ROGER (2002), *Fascistes, communistes et paysans. Sociologie des mobilisations identitaires roumaines (1921-1989)*, Bruxelles: Edition de L'Université de Bruxelles, pp. 196-199.

2 Katherine VERDERY (1993), „What was socialism and why did it fall?”, în *Contention*, Vol. 3. Nr. 1, pp. 1-18.

3 Theodore J. LOWI (1972), „Four Systems of Policy, Politics, and Choice” in *Public Administration Review*, Vol. 32, No. 4, p.300.

4 *Ibidem*.

Noua guvernare și repersonalizarea puterii

■ IOANA PAVERMAN

This article starts from the assumption that the most recent elections in Romania brought about a characteristic of governance which tends to be more inclined to the use of personal power, and less to the use of institutional power. Balancing between conceiving governance in terms of rationalized authority and/or domination, Romania's new government, unnaturally ruled by and through the power of the head of the state, seems to be bouncing back in history, when the legitimization was founded rather on the power of charisma. In order to demonstrate this, we are going to make use of the conceptual definitions of power, governance and legitimacy for proving that Romanian politics seems to be closer to the way these three notions are internalized by totalitarian regimes, in opposition to democracies.

Keywords:

Romania, elections, power, governance, legitimacy, authority

A cumularea rezultatelor studiilor tranzitologie, realizate fie strict pe cazul românesc, fie în tradiția literaturii comparate, relevă existența unui anumit "stil" de a face politică în România prezentului. O premisă ce pornește de la existența acestui așa numit "stil", poate, *à la limite*, să elucideze destul de multe mistere ale momentului. În această logică, schimbarea puterii în urma celor mai recente alegeri legislative este într-adevăr un asemenea mister.

O parte componentă a ceea ce numeam anterior "stil" românesc de a face politică este însuși modul în care cetățenii români, indiferent de calitatea lor de guvernați sau de guvernanți, se raportează la putere. De cele mai multe ori, guvernații, și vorbim aici despre o majoritate dominantă, caută și găsesc de cuviință să motiveze eșecul/eșecurile politicii românești prin blamarea personală a guvernanților. Aceștia nu fac nici ei diferența: în cadrul luptei pentru putere își găsesc resorturile în învinuirea directă a predecesorilor sau chiar a celor cu care împart puterea. Cu alte cuvinte, raporturile de putere par a se stabili într-o manieră extrem de personală, neglijând în consecință calitățile raționale ale unui stat modern, ai cărui rezidenți de drept cetățenii români sunt.

- Punerea împreună a discursului academic despre putere și guvernare, și privirea, mai degrabă antropologică

asupra evenimentelor succesive alegerilor legislative din toamna anului 2008, poate da seamă în acest orizont de realitate a producerii unei repersonalizări a puterii. Variabilele de analiză sunt în acest caz concret două: noul sistem electoral și modelul de a face politică impus de către președintele Traian Băsescu.

Noul sistem electoral obligă, așadar, la o apropiere „umană” între candidat și alegător; se observă de aici un sistem de alegere bazat o mecanică ce, în lipsa unei tradiții în aceste sens, ajunge să trădeze în sistemul hărților mentale ale cetățenilor logica instituționalizării puterii. Personalizarea puterii ajunge astfel să se transforme în efectul pervers al unui sistem ce își propunea, poate cu bună credință, „primenirea clasei politice”.

A doua variabilă de analiză devine în acest context stilul de a face politică pe care președintele Traian Băsescu – fără a urmări supraestimarea puterii sale – îl imprimă societății românești. Felul în care se desfășoară discursul public din jurul numirii noului guvern, și nu numai, se pliază perfect pe concluziile studiilor antropologice ce vizează societățile bazate pe „solidaritatea de castă”. Numirile se fac pe baza unor interese personale, și mai rău, nimeni nu pare să ascundă acest lucru de ochiul critic al presei sau de cel naiv al alegătorului. Prietenii sunt la mare căutare și transcend nivelul competenței, iar vizitele și întrunirile „informale”, de week-end depășesc ca număr ședințele de guvern.

Toate aceste lucruri se întâmplă după ce guvernul precedent, cu bune și cu rele, a lasat senzația dorinței de a neutraliza tradiția discursului politic personal. În aceste noi condiții putem vorbi așadar despre un reviriment al personalizării puterii, sau despre noua guvernare ca o dovada a repersonalizării puterii. Iar utilizarea sintagmei de „repersonalizare” își află rostul în faptul că în România corelarea puterii cu un anume individ a devenit deja o practică curentă. Personalizarea puterii devine în acest sens o generalitate, iar repersonalizarea o situație particulară.

Mecanismele puterii și funcțiile guvernării

Pentru început trebuie reținut faptul că în cele mai multe dintre cazuri, determinarea aspectelor guvernării, sau mai bine spus determinarea modului în care s-au schimbat aspectele puterii poate da seamă de ceea ce generic se numește schimbare socială. O bună înțelegere a fenomenului schimbării sociale poate crea premisele consolidării democratice.

Desigur, odată cu aderarea la structurile NATO și UE, tranziția, așa cum este ea „școlărește” definită, se poate considera încheiată. Acceptarea României în Alianța Nord Atlantică, dar mai ales în Uniunea Europeană acționează ca un soi de garanție instituțională ce atestă în cele din urmă lipsa oricărui risc de coborâre în politica nedemocratică, cu toate că viața politică românească poartă încă vizibil urmele unei lipse de experiență în ceea ce privește gestionarea afacerilor deopotrivă politice și civice.

Experiența postdecembristă ne-a arătat că asemenea derapaje pot să existe. În concordanță cu cele scrise anterior, starea de fapt din România prezentului pare să se apropie – sau poate ar fi fost mai nimerit să spunem, să se întoarcă – la un tip de stare suspect de antimodernă: persoanele domină instituțiile.

Înainte însă de orice este nu numai utilă, ci și obligatorie, o definire a conceptelor operaționale de guvernare, respectiv de ceea ce se înțelege prin noțiunea de resorturi ale legitimității ce aparțin fiecărui tip de regim.

Guvernarea desemnează, în cel mai simplu mod de a pune problema, exercitarea puterii unui stat, în condițiile în care definirea „puterii”, așa cum notează

Raymond Aron, „justifică simultan exercitarea autorității și supunerea”¹ Cu alte cuvinte, guvernarea indică, într-un sens deosebit de foucauldian, exercitarea autorității și a supunerii într-un stat. „Prin cuvântul *gubernamentalitate* am încercat să definesc trei chestiuni, scrie Michel Foucault. Prima dintre acestea – și cea asupra căreia ne vom opri în contextul de față – se referă la ansamblul constituit de către instituții, proceduri, analize și reflecții, calcule și tactici ce permit exercitarea acestei forme specifice și complexe de putere, ce are ca principală țintă populația, ca formă supremă de cunoaștere, economia politică, iar ca instrument tehnic esențial, dispozitivele de securitate.”²

Altfel spus, guvernarea poate fi conceptualizată oricum, dar nu în termenii dominației, deoarece spre deosebire de aceasta, „guvernarea se raportează la o finalitate sau o pluralitate de scopuri exterioare ei înseși”³, nepropunându-și organizarea constrângerii prin sine și pentru sine, ci în numele libertății indivizilor.

Discuția vis-a-vis de guvernare poate curge, bineînțeles, către nesfârșit; ceea ce este însă mult mai relevant în continuare este o discuție pe marginea resorturilor legitimității celor două mari tipuri de guvernare: autoritară, respectiv democratică, plecând bineînțeles de la o premisă extrem de platoniciană, conform căreia prin dialog Adevărul devine cel mai ușor de identificat.

Reamintind așadar faptul că atunci când ne referim la guvernare ne raportăm la maniera de exercitare a autorității și a supunerii într-un stat, cele două întrebări legitime ce decurg sunt: care este modul de exercitare al autorității și supunerii într-un stat autoritar? Și respectiv care este modul de exercitare al autorității și supunerii într-un stat democratic, liberal?

„Asemănările dintre fostele țări socialiste sunt mult mai importante decât diferențele ce le separă, din cauze – în special – analitice. Sistemul elaborat de producția „supravegherii” este la fel de important ca cel al producției de bunuri. [...] Iar această necesitate a supravegherii este consecința directă și nefericită a marii probleme pe care aceste regimuri o au cu propria lor legitimitate”⁴ scrie Katherine Verdery.

Așadar, raportul dintre autoritate și supunere în cadrul unui regim se reduce finalmente la cel al legitimității, sau și mai complet, la raportul existent între autoritate și legitimitate. Desigur, întreaga problematică a guvernării nu este nicidecum reductibilă la simpla chestiune a identificării/definirii strict *in abstracto* a acestor relații; noțiunea în sine de guvernare desemnează, dincolo de felul în care se articulează raporturile de putere, acțiunea propriu-zisă de *policy-making*, de „manageriere” a unor domenii ce țin de apanajul statal, ca securitatea, administrarea economiei, a politilor sociale, de educație, de sănătate etc., a populației pur și simplu.

Ceea ce ne interesează însă în momentul față este mai puțin identificarea acestor raporturi micro, ci mai degrabă observarea la scară macro a modului de legitimare a unor tipuri de guvernare de natură totalitară, respectiv democratică.

Discutând totul în termenii de legitimitate, dictatura impusă de regimurile totalitare este o formă de guvernare ce își *asumă* legitimitatea fără a avea consimțământul celor guvernați, aceasta bineînțeles în condițiile în care noțiunea în sine de totalitarism desemnează „acel sistem la nivelul căruia instrumentele puterii politice sunt deținute fără nici o urmă de contrângere, de către un *leadership*

1 Cristian Preda (2005), *Mic dicționar de gândire politică liberală*, Editura Humanitas, București, p. 95.

2 Michel Foucault (2001), *Dits et écrits II, 1976-1988*, Éditions Gallimard, Paris, p. 655.

3 Michel Sennelart (1998), *Artele guvernării: de la conceptul de „regimen” medieval la cel de guvernare*, Editura Meridiane, București, p.15.

4 Katherine Verdery (1996), *What was socialism and what comes next?* Princeton University Press, 1996, p. 24.

centralizat al unei elite, cu scopul producerii unei revoluții sociale totale, incluzând aici condiționarea indivizilor umani, pe baza unor asumptii ideologice arbitrare, proclamate de către acest *leadership*, într-o atmosferă de consimțământ al întregii populații, dobândit prin coerciție.”¹

Tipul acesta de *leadership* (sau, altfel spus, de conducător) despre care vorbea Zbigniew Brzezinski mai sus, poate varia și el însă, conform clasicei tipologiei a lui Max Weber – care încearcă să facă din legitimitatea deținută de către un lider preocuparea numărul unu – de la cel cu legitimitate tradițională, la cel cu legitimitate rațional-legală, și respectiv charismatică.

Tipul de legitimitate căreia i se subordonează regimurile dictatoriale comuniste, sunt fără prea multă îndoială, supuse tipului de legitimitate dominat de puterea charismatică, tradusă prin pogorârea asupra liderului suprem a tuturor calităților și puterilor imaginabile; acesta este capabil nu numai să construiască viitorul, ci să și rescrie trecutul, să construiască noi lumi, să vegheze asupra fiecărui milimetru de spațiu privat, propriu oricărui individ etc.

Suprapunând toate acestea peste modul în care am definit inițial guvernarea, deducem lesne că într-un stat al dictaturii comuniste exercitarea autorității se realizează prin forță, în lipsa legitimității populare, prin supraveghere continuă, fără respectarea dihotomiei public-privat. Iar supunerea se realizează și ea, prin consimțământul fricii, prin „atașamentul” irațional resimțit față de „șef”, și prin controlul permanent și continuu. Vorbim așadar, pe cale de consecință, depre o guvernare anti-modernă.

Pentru a înțelege însă plurivocitatea ideii de modernitate politică – și pentru a reliefa acest din urmă caracter subliniat al dictaturilor comuniste – ne vom opri pentru puțin timp asupra rafinării raporturilor de putere, și asupra pricipiilor guvernării, într-un stat democratic, liberal.

În teoria politică, democrația este, ea însăși, o formă de guvernare și un regim politic, care de la Aristotel și până în prezent și-a schimbat în multiple sensuri formele concrete de manifestare. „Democrațiile contemporane sunt supuse unei forme de guvernare pe care fondatorii ei o opuneau ideii de democrație”² notează Bernard Manin. „O guvernare organizată după principiile reprezentării, considerată încă de la sfârșitul secolului a optprezecelea ca fiind radical diferită de demorație, trece în prezent drept chiar o formă a democrației.”³ Patru principii au fost de-a lungul timpului observate ca fiind specifice regimurilor reprezentative, de când această formă de guvernare a fost inventată: 1 – guvernanții sunt desemnați prin alegeri, la intervale regulate de timp; 2 – guvernanții conservă la nivelul propriilor decizii, o oarecare independență vis-a-vis de voința alegătorilor, 3 – cei guvernați își pot exprima opinia și doleanțele politice fără ca acestea să fie supuse controlului guvernanților, 4 – toate deciziile politice sunt supuse probei negocierii. Așadar, alegerile se constituie în instituția centrală a oricărei guvernări reprezentative.”⁴

Discuția cu privire la forma/formele guvernării democratice poate merge, în mod cert, până la un înalt grad de exhaustivitate. Ceea ce este însă în contextul prezent, cel mai important este reductibil la faptul că exercitarea autorității într-o guvernare democratică se realizează prin delegarea propriilor reprezentanți de către cetățenii guvernați, ceea ce descrie tipul de supunere care răspunde nu emoției, ci legii, prin utilizarea nu a forței, ci a rațiunii; în termeni weberieni, tipul de legitimitate corespunzătoare unui regim democratic este acela al puterii

1 Zbigniew Brzezinski (1956), „Totalitarianism and Rationality”, *The American Political Science Review*, Vo. 50, No. 3, Sep., p. 754.

2 Bernard Manin (1996), *Principes du gouvernement représentatif*, Flammarion, p. 11.

3 *Ibidem*, p. 15.

4 *Ibidem*, pp. 17-18.

rațional-legale. În ceea ce privește exercitarea supunerii, aceasta este guvernată pe de-o parte de jocul consensului (democratic) și pe de cealaltă parte de abstracțiunea filosofico-juridică a garantării drepturilor și libertăților cetățenilor.

Așadar, după ce am încercat schițarea în câteva rânduri a celor două alternative de guvernare: totalitară, respectiv democratică, ne întoarcem la problema ridicată la bun început, referitoare la determinarea modului în care s-au modificat aspectele guvernării în România, după alegerile legislative din noiembrie 2008.

Parcursul evenimentelor

Cum putem traduce în scris alegerile legislative și cursul ulterior al evenimentelor? Victoria, pur aritmetic, a aparținut alianței PSD+PC și respectiv PDL-ului. PSD+PC a obținut un scor de 34.16 % la Senat și de 33.09 % la Camera Deputaților, în timp ce PDL-ul a obținut 33.57 % la Senat și 32.36 % la Cameră.¹

Diferențele de voturi dintre alianța PSD+PC au fost extrem de mici, și nimeni nu a putut obține o majoritate confortabilă. Această realitate a pus problema: cine cu cine face guvernul?

De vreme ce momentul istoric s-a produs, PRM-ul și PNG-ul neintrând în Parlament, era pe cât se poate de clar că jocul se va desfășura în patru jucători, sau cinci, dacă punem la socoteală appendicele PC: PSD, PDL, PNL și UDMR. Speculațiile au pornit într-o primă fază de la premisa realizării unei continuități a guvernării precedente, cu atât mai mult cu cât toate aceste negocieri se purtau pe fondul „Crizei”. Așadar PNL-ul și-a testat potențialul de șantaj ținând strâns de ideea formării unui guvern de coaliție, fie cu PDL fie cu PSD, condiționând însă meținerea lui Călin Popescu Tăriceanu pe post de prim-ministru.

Primele discuții s-au purtat cu PDL, ținând cont și de faptul că suficient de multe voci din PNL au negat posibilitatea unui guvern PNL-PSD, invocând incompatibilitatea ideologică. Negocierile s-au purtat așadar mai mult în direcția Partidului Democrat Liberal, cu mențiunea că la acel moment liberalii erau în relații amiabile și cu UDMR-ul. Călin Popescu Tăriceanu nu a vrut însă să renunțe la postul de premier, și nici la politica constituțională dusă în ultimii ani. În fapt, aceasta din urmă s-a dovedit a fi chiar punctul de cotitură în mersul discuțiilor; căci așa cum chiar președintele PNL invoca la acel moment, nu era dispus să se supună condițiilor impuse de către PDL și de Traian Băsescu de a modifica textul Constituției în direcția creării unei republici prezidențiale și a unui Parlament unicameral.

Dincolo de porțile bine închise după care se ascunde bucătăria internă a PNL-ului, nimeni nu va ști niciodată de ce Călin Popescu Tăriceanu și o mare parte a colegilor săi de partid au preferat să impună atât de multe condiții, cu prețul neparticipării la guvernare. Este drept, mulți au invocat chiar scenariul că toate aceste condiții au fost puse întocmai pentru că se știa cu bună seamă dinainte faptul că nici Traian Băsescu, și nici membri marcanți ai PDL nu le-ar fi acceptat. Un bun pretext așadar pentru a se ține departe de guvernare în prea-nefericita perioadă de criză economică, și de iminentele scandaluri ce vor apare inevitabil în preajma viitoarelor alegeri prezidențiale. În aceste condiții, Partidul Național Liberal a jucat fie cartea gândirii strategice, având în vedere o posibilă victorie la alegerile de peste patru ani, când va poza ca partidul din opoziție ce nu poate fi învinovățit de eșecurile guvernării, fie cartea hazardului.

În cele din urmă au mai rămas în joc doar trei actori: PDL, PSD și UDMR. Ultimul, după ce a fost ademenit cu promisiunile participării la guvernare, a fost ra-

¹ Sursa: http://www.becparlamentare2008.ro/rezul/part_tara_orai8.pdf accesat 10 februarie 2009.

pid scos din ecuație de către oameni cu voci sonore – mai ales din PSD – care au spus scurt: „după douăzeci de ani este cazul ca UDMR-ul să mai treacă și în opoziție”.

Problema alcătuirii noului guvern a părut a fi anevoioasă, pentru că, așa cum de altfel presa a tot scris la vremea respectivă, totul părea că trebuie să aibă acceptul personal președintelui. Traian Băsescu declara la vremea respectivă că „voi fi solidar cu Guvernul doar atâta timp cât voi ști mecanismul deciziilor”¹.

După recidiva Stolojan – care de această dată nu s-a mai mai îmbolnăvit, ci s-a supărat, hotărându-se să lase tineretul să se manifeste instituțional – Emil Boc a fost numit prim-ministru, și la distanță de ceva mai mult de două săptămâni, finalmente a fost format și guvernul.

Din acest moment situația politică devine extrem de greu de evaluat și de calificat; și tot de aici se ivește și acea dificultate menționată anterior, cu privire la neputința plasării, în modul cel mai științific, al unui eveniment într-un anume cadru teoretic. Este drept, dificultatea apare și de pe urma faptului că este aproape imposibil să tratezi cu aparatul critic al științei politice, evenimente extrem de actuale. Prezentul este în mod inevitabil un apanaj al presei, știința politică fiind prinsă întrucâtva în perversitatea de a încadra prezentul la trecut, și de a-l cântări, nu pentru a-l îmbunătăți pe moment, ci pentru a realiza, extrem de sociologic, eventuale strategii pentru viitor.

Întrebarea extrem de legitimă care se pune de acum ține de felul în care putem încadra evenimentele deslușite anterior. Altfel spus, cum anume putem gestiona cele întâmplate în preajma alegerilor legislative, ținând cont de mecanismele puterii și de funcțiile guvernării.

Factual, condițiile *sine qua non* ale democrațiilor reprezentative subliniate de către Manin au fost într-un total respectate. Guvernanții au fost desemnați de către cetățeni la intervalul stabilit de textul constituțional, iar metoda negocierii democratice a fost folosită indubitabil, permițându-li-se reprezentanților să uzeze de calitate reprezentativă (non-imperativă) a mandatului dobândit.

Așadar, totul pare în regulă: cetățenii și-au facut datoria civică, partidele au negociat între ele, rezultatul fiind realizarea unei coaliții largite. Însă această aparentă normalitate în loc să ușureze analiza, o complică, deoarece pe fundalul acestei normalități se desfășoară stilul autohton de a face politică.

Desigur, orice normativizare este deopotrivă riscantă și imposibilă, cu atât mai mult cu cât analiza de știință politică obligă la abținerea de la orice tip de judecată de valoare. Tot ce se poate face este definirea și descrierea unor categorii pe baza cărora urmează a se realiza atribuirea rolurilor. În cazul de față am gasit de cuviință deslușirea tipurilor de legitimitate – charismatică și rațional-legală –, însă armonizarea dintre stilul președintelui Traian Băsescu de a face politică și una dintre aceste două categorii, sau cu amândouă, rămâne la latitudinea judecăților particulare.

Ceea ce am încercat însă să demonstrăm în paginile precedente este că schimbarea de putere prilejuită de cele mai recente alegeri legislative a adus cu sine o apropiere de modul de exercitare a guvernării în termenii vehiculați mai degrabă de tipul de putere personalizată, oferind puterii politice o parte din aspectele date de tipul de legitimitate oferit de puterea charismei; cu alte cuvinte, avem de-a face mai puțin cu acel tip de guvernare ce dispută în termenii de autoritate și supunere, apropiindu-se mai mult de tipul de guvernare ce dispută în termenii de dominație, și deci, ai voinței personale.

Cu siguranță că acest tip de raționament, destul de tehnicizat de altfel, poate fi ușor atacat, folosindu-se argumentul simplu conform căruia în România

¹ Sursa: <http://www.mediafax.ro/politic/basescu-a-cerut-ministrilor-sa-fie-solidari-in-decizii.html?16873683860> accesat 10 februarie 2009.

există deja o formalizare rațională a puterii, și că deci, cel puțin în termeni weberieni, modernitatea politică dată de puterea birocratică este suficient de rutinizată cât să nu poată fi alienată de revirimentul unei puteri (excesiv de) personalizate.

Există însă un contra-argument și pentru acest tip de argument, preluat din teoria „rutinizării charisme” a lui Kenneth Jowitt. Utilizând această terminologie, Jowitt se referă – raportându-se la sistemele leniniste – la „încercarea extinderii *membership*-ului la nivelul întregul regim, într-un mod care să permită eliteilor sociale și activiștilor cooptați să își mențină identitatea social-ocupațională, iar aparatului de partid menținerea statutul charismatic instituționalizat”¹.

Iar ca ultimă mențiune în încheiere, se cere subliniat faptul că prin această din urmă adăugire nu am dorit decât evidențierea existenței posibilității rutinizării exercițiului acestui tip de putere personalizată, pe care cele mai recent alegeri legislative par să o fi adus în peisajul politicii românești.

¹ Kenneth Jowitt (1975) „Inclusion and Mobilization in European Leninist Regimes”, *World Politics*, Vol. 28, No. 1, Oct., p.72.

Trădarea generoșilor – note despre social democrația românească

■ ADRIAN SPIRCHEZ

The outcome of the November 30th, 2008 parliamentary elections sets forth the need to reflect upon the cultural dilemmas and political shortcomings of modern and contemporary Romanian social democracy. The Social Democratic Party (SDP) led by Mircea Geoană, the only social democratic political party in present-day Romania, member of the Socialist International and of the Party of European Socialists, traces its intellectual and political origins back to the pre-communist social democracy, despite harsh criticism in local and European mass-media that presents the SDP as the party of the ex-communists. Given this state of affairs, this article argues that the Romanian social democracy, specifically the SDP, needs to overcome its identity problems in order to play a decisive role on the Romanian and European political scene. The support granted to the SDP by the European socialist leaders, manifest during the last parliamentary elections, might mediate this process.

Keywords:

parliamentary elections, social democracy, Social Democratic Party, Party of European Socialists, Socialist International

• A legerile legislative, desfășurate la 30 noiembrie 2008, au atras atenția asupra •
• susținerii de care se bucură Partidul Social Democrat (PSD), condus de Mircea •
• Geoană, din partea liderilor socialiști europeni. Printre cei care l-au felicitat •
• pe președintele PSD, încă de la afișarea rezultatelor parțiale, s-au numărat prim- •
• ministrul spaniol Jose Luis Rodriguez Zapatero, ministrul de externe german •
• Frank-Walter Steinmeier, ministrul britanic pentru Afaceri Europene Caroline •
• Flint, premierul austriac Alfred Gusenbauer, Poul Nyrup Rasmussen, președin- •
• tele Partidului Socialiștilor Europeni și Gunther Verheugen, vicepreședinte al •
• Comisiei Europene. Afișarea rezultatelor finale a schimbat radical însă datele •
• problemei. În zilele ce au urmat liderii PSD au fost nevoiți să se așeze la masa •
• negocierilor și să intre la guvernare împreună cu Partidul Democrat Liberal •
• (PDL). Cele două formațiuni au semnat un document intitulat „Parteneriatul •
• pentru România”; un parteneriat ce părea imposibil de altfel înainte și după •
• afișarea rezultatelor finale.

• Declarațiile de susținere ale socialiștilor europeni, întruniți în acele zile •
• la Madrid pentru Consiliul Partidului Socialiștilor Europeni (PSE), au fost însoțite de asemenea de un apel către președintele Traian Băsescu. Acestuia i se •
• cerea să respecte voința electoratului și să permită social democraților alcătuirea noului guvern și desemnarea primu-

lui ministru. Cum putem interpreta zelul cu care socialiștii europeni i-au felicitat pe social democrații români, încă înainte de afișarea rezultatelor finale? Mai mult, cum se împacă susținerea acordată de PSE, care deține al doilea grup parlamentar al Uniunii Europene, cu acuzațiile aduse de presa autohtonă și europeană formațiunii social democrate din România? Cât de întemeiate sunt aceste acuzații care prezintă PSD drept partidul ex-comuniștilor?

Formațiunea politică condusă astăzi de Mircea Geoană s-a născut în urma fuziunii ce a avut loc în 2001 între Partidul Social Democrat Român (PSDR) și Partidul Democrației Sociale din România (PDSR). O fuziune controversată de altfel cu care importanți lideri PSDR nu au fost de acord. Sergiu Cunescu, președinte onorific al PSDR la acea dată, a emis cea mai virulentă critică la adresa fuziunii. Într-o scrisoare deschisă, publicată înainte de vehiculata fuziune, S. Cunescu, cel care a organizat PSDR după 1989 pe bazele stângii social democrate ale epocii precomuniste, afirma următoarele: „ca o fatalitate, la fiecare jumătate de veac, PSDR trece printr-o criză. Așa s-a întâmplat în 1899, așa s-a întâmplat în 1946.”¹

Sergiu Cunescu invoca două date de referință pentru istoria social democrației românești. 1899 este data trădării generoșilor², episod care a marcat istoria precomunistă a social democrației autohtone până la fuziunea forțată cu comuniștii după al doilea război mondial, între 1946-1948. Episodul de la 1899 a atras atenția asupra legitimității fragile a unui proiect socialist, de inspirație marxistă, într-o societate agrară ce nu dispunea de un proletariat industrial numeros. Așa cum remarca Georges Haupt, istoric originar din România care a emigrat în Franța la sfârșitul anilor 1950, „crearea partidelor social democrate din Balcani a reprezentat mai mult o reacție la stagnare fiind produsul unei economii înapoiate, decât rezultatul unei dezvoltări industriale și a unor schimbări structurale.”³ În lipsa acestor realități structurale, orice activitate socialistă trebuia cu necesitate să izvorească dintr-o anumită „generozitate”.

În perioada interbelică social democrații români nu au reușit să scape de spectrul trădării de la 1899 deși partidul a fost refăcut în 1910, pe noi baze doctrinare. Conturarea naționalismului integral și ascensiunea unor noi proiecte politice și ideologice de stânga, precum agrarianismul și comunismul, au afectat și mai mult legitimitatea oricum vulnerabilă a social democrației românești. Mai mult, diferitele culturi politice de stânga care se regăseau în interiorul PSD - populismul rusesc, marxismul clasic și, după formarea României Mari, austromarxismul, nu au reușit să reziste asaltului acestor noi ideologi. Astfel, datorită amenințărilor venite de la dreapta și stânga spectrului politic cât și datorită caracterului eterogen al mișcării, istoria social democrației românești interbelice înregistrează o serie de dispute doctrinare și fragmentări partizane care reiterează cel mai adesea episodul trădării generoșilor. Disputele anilor 1920 legate de afilierea la Komintern, de colaborarea cu partidele considerate „burgheze”, de politica fronturilor populare în anii 1930 ori vizavi de dictatura regală a lui Carol al II-lea, sunt cele mai importante fenomene politice și sociale asupra cărora social democrații români nu au reușit în anii dintre războaie să formuleze o strategie comună. Șirul de trădări a culminat cu cea din anii 1946-1948 când social democrația românească, pe fondul noului context internațional, a fost absorbită, de Partidul Comunist Român (PCR). Aceeași soartă a fost de altfel împărtășită și de celelalte partide socialiste și social democrate din regiune, după al doilea război mondial, odată cu sovietizarea Europei de Est.

1 Textul întreg al scrisorii deschise adresată de Sergiu Cunescu conducerii PSDR, poate fi accesat la următoarea adresă: http://www.psd-ctp.ro/ist_scrisoarecunescuz2000.html

2 Constantin-Titel Petrescu, *Socialismul în România 1835-6 septembrie 1940*, București: Fundația Social-Democrată „Constantin-Titel Petrescu”, 2003, pp. 142-43.

3 Georges Haupt, *Aspects of International Socialism, 1871-1914: essays*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, p. 52.

După 1989, social democrația (re)organizată de Sergiu Cunescu a presupus un alt tip de generozitate și anume lupta împotriva unui mult mai puternic „front” de inspirație socialistă format în jurul moștenitorilor direcți ai PCR. PSDR reprezenta, la data fuziunii cu PSDR, punctul final al reformării PCR. După revoluția din decembrie 1989 cadrele din eșalonul doi și trei al PCR au format Frontul Salvării Naționale (FSN), devenit apoi Frontul Democrat al Salvării Naționale (FDSN) și ulterior PSDR. Sergiu Cunescu vedea așadar în gestul fuziunii cu PSDR o reiterare a „trădărilor” ce au dezbinat social democrația autohtonă în epoca pre-comunistă. Pentru moștenitorii defunctului PCR, miza fuziunii era semnificativă: „țin totodată să-mi exprim indignarea” afirma S. Cunescu în aceeași scrisoare, „față de trișul angajat de conducerea actuală a PSDR care a promis să introducă PSDR în Internaționala Socialistă, ascuns sub mantia curată a PSDR, deși Marea Organizație Internațională (*sic!*) refuză de zece ani primirea PSDR în interiorul ei.”

Sergiu Cunescu intuise corect. În anul 2003, noua formațiune social democrată, PSD, a fost acceptată ca membru cu drepturi depline în Internaționala Socialistă. Ulterior, în anul 2005, a fost acceptat în aceeași calitate în rândurile PSE. Partidul condus astăzi de Mircea Geoană se revendică de la stânga românească de factură social democrată care a activat în epoca pre-comunistă.¹ Cunescu a demisionat din partid retrăgându-se cu totul din viața publică. Numele său nu este deloc menționat pe site-ul oficial al PSD, în dreptul rubricii care prezintă istoria modernă și contemporană a social democrației românești. Din aceeași rubrică lipsesc de asemenea alte episoade controversate legate de fuziunea cu comuniștii din perioada imediat următoare celui de al doilea război mondial ori de disputele anilor 1990 dintre PSDR și FSN/FDSN/PSDR. Rămâne de văzut în ce măsură aceste omisiuni, deloc neglijabile, vor afecta activitatea noii social democrații autohtone. Este limpede însă că deocamdată nu există nici un interes din partea liderilor PSD în vedere clarificării acestor dileme identitare.

Astăzi, socialiștii europeni par singurii susținători activi ai PSD, singura formațiune politică socialistă sau social democrată din România. Presa autohtonă și europeană se referă la partidul condus de Mircea Geoană în termeni peiorativi. Cel mai recent exemplu în acest sens îl reprezintă un articol publicat în cotidianul german *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ). În respectivul articol social democrații români sunt numiți „moștenitorii politici ai lui Ceaușescu”, președintele acestora fiind amintit drept „fiul unui important general de securitate.”² Orientarea conservatoare de dreapta a FAZ nu explică virulența materialului publicat aceeași termeni fiind folosiți și de importanți jurnaliști români pentru a descrie structura și activitatea PSD. Iar acest lucru a putut fi observat cu ocazia alegerilor de la 30 noiembrie.

Ca și în trecut sunt mai multe facțiuni care compun la ora actuală social democrația românească. Recentul scrutin legislativ a scos la iveală, așa cum remarca cotidianul german cât și presa autohtonă, existența a cel puțin două grupuri partizane care se află astăzi într-un conflict latent în cadrul PSD: facțiunea ce a mijlocit intrarea la guvernare alături de PDL compusă din Mircea Geoana, Miron Mitrea și Ilie Sarbu (pentru a-i numi numai pe cei care s-au remarcat în timpul acelor evenimente) și cea susținută informal de Adrian Năstase și Ion Iliescu din care fac parte Radu Mazare, Marian Vanghelie și alți lideri locali. Motivul disensiunilor din cadrul PSD a fost reprezentat de colaborarea cu PDL, partid despre care se presupune că este manevrat din umbră de președintele Traian Băsescu. Ca într-o istorie ce pare să se repete în cazul social democrației românești presa autohtonă³ vorbea de tabăra „colabora-

1 Vezi în acest sens site-ul oficial al PSD, în special pagina: <http://www.psd.ro/despre-noi.php>

2 Titlul articolului publicat de FAZ în ediția din 23 ianuarie 2009 și atent dezbătut de mass-media din România în acele zile, este *Karpatische Wolfsrudel an der Macht* („Haita de lupi carpațini la putere”).

3 Vezi în acest sens articolul semnat de Rodica Culcer, „Căstigătorul imoral”, publicat în ediția din 9-12 decembrie 2008 a *Revistei 22*: <http://revista22.ro/castigatorul-imoral-5183.html>

ționiștilor” și cea a „intransigenților” condusă printre alții de Radu Mazare și Marian Vanghelie, dar care îi cuprinde și pe cei care au dosare întocmite de Direcția Națională Anticorupție (DNA).

Însăși socialiștii europeni au părut contrariați de deznodământul scrutinului legislativ desfășurat la 30 noiembrie. Deși nu au renunțat la susținerea acordată PSD este limpede că atitudinea lor a devenit mai circumspectă, pe fondul alianței PSD-PDL. „suntem surprinși de o astfel de mișcare,” declara Jan Marinus Wiersma, vice-președinte al grupului socialist din Parlamentul European, „o coaliție în România formată din partidul președintelui Băsescu și PSD. Într-adevăr, aceste partide au fost inamici și oponenți mai mult de patru ani și oamenii se pot întreba cum pot să formeze guvernul când au fost întotdeauna inamici?(...) Acum trebuie să așteptăm ca aceste două partide să dea dovada că pot să lucreze împreună.”¹

Retrospectiv, susținerea necondiționată (necondiționată nici de așteptarea publicării rezultatelor finale ale alegerilor) a PSD de către socialiștii europeni, trimite, respectând proporțiile desigur, la suportul acordat de cancelariile occidentale, până la începutul anilor 1980, regimului Ceaușescu. Printre implicațiile de lungă durată ale celui sprijin occidental s-a numărat și înăsprirea regimului de la București care miza în special pe capitalul simbolic dobândit pentru a împiedica orice inițiativă de reformare structurală.² Implicațiile pe care susținerea socialiștilor europeni le poate avea asupra PSD, având în vedere identitatea fragilă și mai degrabă ambiguă a partidului format în urma fuziunii din 2001, pot fi de aceeași natură. Susținerea politică acordată PSD-ului poate încetini procesul de reformare internă a social democrației românești.

Socialiștii europeni ar trebui însă să țină seama de cultura politică specifică a social democrației românești, pentru a evalua și influența pozitiv activitatea prezență și viitoare a PSD. În România, ca aproape peste tot în regiune, social democrația și în general partidele socialiste moderne de inspirație marxistă au evoluat, ideologic și politic, potrivit unor coordonate specifice, diferite de cele ale partidelor socialiste occidentale. Mai mult, dacă socialiștii europeni dețin la ora actuală un capital simbolic și politic considerabil, datorat în mare parte rolului jucat în reconstrucția postbelică a Europei Occidentale,³ colegii lor est-europeni se confruntă după revoluțiile din 1989 cu o puternică aversiune venită din partea intelighenției locale și a mediilor urbane; acestea sunt reticente, după decenii de regim comunist, față de orice discurs venit de la stânga spectrului politic. Această reticență explică de altfel parțial și evoluția partidului condus de Sergiu Cănușescu care nu a avut se pare altă opțiune decât cea oferită de PDSR, cu ocazia alegerilor generale din 2000.

Pe de altă parte o atitudine moralizatoare nu ar trebui să își facă loc în analiza fenomenelor politice. Raymond Aron era consideră că nu avem de ales între bine și rău, când vine vorba de politică, ci între ceea ce este preferabil și ceea ce este detestabil. Social democrația românească deține astăzi pârghiile necesare care să îi permită cel puțin să se detașeze de metafora generozității pentru a deveni o puternică formațiune de orientare social democrată. „Trădarea” din 2001 nu a scos la iveală numai „trișul” liderilor PSDR cât și dorința liderilor PDSR de a se reforma. Alegerea lui Mircea Geoană în calitate de președinte al partidului și marginalizarea treptată a lui Ion Iliescu constituie tot atâtea semne pozitive. La acestea se adaugă desigur și susținerea socialiștilor europeni, o susținere ce trebuie să fie însă mai degrabă moderată; cu alte cuvinte, atentă la specificul social-democrației românești.

1 Interviu acordat de Jan Marinus Wiersma pentru Deutsche Welle: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3867046,00.html>

2 Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași: Polirom 2005, pp. 224-25.

3 Vezi Tony Judt, *Postwar. A History of Europe since 1945*, Penguin Books, 2005. În special capitolul intitulat „The Social-Democratic Moment” pp. 360-89. Pentru traducerea românească vezi *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Iași: Polirom, 2008.

Rămâne de văzut, așa cum remarca și Jan Marinus Wiersma, în ce măsură actuala criză economică și alegerile prezidențiale programate pentru sfârșitul acestui an, vor afecta activitatea social democraților și colaborarea lor cu liberal democrații. Cert este că o nouă criză majoră a social democrației românești este mai degrabă improbabilă; aceasta în ciuda disensiunilor existente în cadrul PSD, care invită adesea la reflecții pe marginea istoriei conflictuale a social democrației românești pre și post comuniste. Apartenența PSD la organizațiile socialiste internaționale și susținerea directă acordată de importanți lideri socialiști europeni omologilor de la București, atrag atenția nu numai asupra progreselor sensibile înregistrate de social democrații români cât și asupra consecințelor nefaste ce pot fi antrenate de o eventuală, nouă, „trădare”.

BIBLIOGRAFIE

Haupt, Georges. *Aspects of International Socialism, 1871-1914: essays*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

Judt, Tony. *Postwar. A History of Europe since 1945*, Penguin Books, 2005.

Petrescu, Constantin-Titel. *Socialismul în România 1835-6 septembrie 1940*, București: Fundația Social-Democrată „Constantin-Titel Petrescu”, 2003.

Tismăneanu, Vladimir. *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași: Polirom 2005.

Deutsche Welle: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3867046,00.html>

Revista 22: <http://revistaz22.ro/castigatorul-imoral-5183.html>

http://www.psd-ctp.ro/ist_scrisoarecunescu2000.html

<http://www.psd.ro/despre-noi.php>

Semn de întrebare

1. Ce efect a avut schimbarea sistemului de vot?
2. Cum va influența criza economică viața politică românească în anul 2009?
3. Cum vedeți coaliția PSD-PDL?
4. Cum va fi anul politic 2009?

Catherine Durandin este profesoară la *l'Institut National des Langues et Civilisations Orientales* (Inalco) și unul dintre cei mai buni specialiști în probleme românești. Ultimele sale cărți dedicate României sunt *Roumanie, un piège?* (Hesse, 2000), *Bucarest, mémoires et promenades* (Hesse, 2000) și *La roumanie post 1989* (în colab. Cu Zoe Petre), Paris: Harmattan, 2007.

1. Modul de scrutin a adus o personalizare mai puternică a vieții politice și a întărit pozițiile baronilor și ale clientelei lor, indiferent de partidul de care aparțin.
2. Un an, 2009, foarte îngrijorător: lupta politică pentru alegerile prezidențiale va permite oare actorilor politici să se ocupe în primul rând de situația economică și socială? Într-o lună, ianuarie 2009, vânzările de automobile au scăzut cu 50%. Ruptura între partide politice și nevoile reale ale populației va fi din ce în ce mai mare și mai periculoasă. Este posibil ca baza societății să reacționeze prin violență socială.
3. PDL și PSD se luptă pentru sfere de influență și captarea electoratului: programele lor sunt apropiate iar anumite personalități joacă din umbră, ca Stolojan... PSD care era în opoziție a câștigat alegerile. PDL se menține bine, dar PSD rămâne încă ancorat puternic în toată țara.

Michael Shafir este profesor la Facultatea de Studii Europene din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. De asemenea a fost analist regional principal al postului de radio Europa Liberă. Este autorul volumului *Romania: Politics Economics and Society. Political Stagnation and Simulated Change*, apărut la Londra, Editura Frances Pinter, în 1995. A publicat numeroase articole despre comunism și postcomunism în România și alte state.

1. Practic, nici cel mai mic efect, în afara celor nescontate. S-a afirmat că schimbarea sistemului va duce la creșterea calității elitelor politice. Clasa politică a rămas aceeași, și singurul efect vizibil încă înaintea scrutinului a fost întărirea baronilor locali. Cu alte cuvinte exact inversul efectului promis. Dispariția din parlament a P.R.M. și neintrarea P.N.G. în forul legislativ nu pot fi niciuna atribuite noului sistem electoral. Sondajele indicau de luni bune că P.R.M. nu va trece pragul electoral nici pe sistemul vechi, iar P.N.G. a avut o decendență pe atât de meteorică cu cât ascendența îi fusese spectaculară. Nici măcar într-un sistem imatur ca al nostru, un paritd politic nu poate depinde de evoluția unei echipe de fotbal. Apoi ia căutați bine (nu trebuie o lupă) și vedeți câți din foștii parlamentari P.R.M. se regăsesc în cele trei partide principale, indiferent dacă au obținut sau nu mandate. Asta să se numească reînprospătarea clasei politice? Și dacă tot am scăpat de extremiști las' că vin prezidențialele, așa că pe dl. Bănescu l-a apucat hodoronc- tronc, pandelia udemeristă. Găsim și acum în rândurile parlamentarilor clienți ai procuraturii, de la mari la mai mici sau mai noi. Oricum, sistemul folosit s-a dovedit nefezabil atât din punct de vedere practic (crearea unei majorități indiscutabile) cât și din punct de vedere moral. Am fost și sunt contra sistemului „ câștigătorul ia totul”, deoarece acesta lasă în afara legislativului o proporție prea mare din electorat, dar paleativul ales trebuie regândit cu seriozitate. Nu este moral ca unul cu 64 de voturi să intre în legislativ, iar altul cu peste 10.000 să rămână pe dinafară. E absurd. Recunosc, însă, că se putea mult mai rău. Eu mă așteptam să găsim în legislativ nu numai „ciocioline”, (nu ducem lipsă, se ocupă de turism) dar și de maneliști, scamatori și șamani.

2. Nimeni, în afară de Președintele Bănescu. Pot să vă spun cu siguranță însă cine le-a pierdut: democrația. Bănescu, pentru că a scăpat deocamdată de P.N.L. nu le-a câștigat P.D.L-ul, deoarece performanța sa a fost mult sub cea așteptată, nu le-a câștigat nici P.S.D.-ul, deoarece a dat dovada (mai trebuia să o facă?) că este oricând dispus să renunțe la principii pentru ciolan. Ceea ce se va plăti scump, dar nu numai de către P.S.D., ci în primul rând de noi, alegătorii sau cei care au stat departe de urnă. Oricum, cei doi „ contranaturali” se aliașera de mult timp și trebuia să fi orb să nu o vezi. Promisiunile lor populiste și fanteziste nu ar fi putut fi îndeplinite nici într-o situație de normalitate. S-au autobinecuvântat să le fi făcut în ajunul crizei mondiale. Cine i-a votat, n-are decât să se bucure de ei. Problema este că ne vom „ bucura” toți, și asta va discredita și mai mult democrația și va întări predispoziția către soluția unui salvator cu mână forte, pe care ocupantul de la Cotroceni, nu fără ajutorul inconștient și iresponsabil al propagatorilor „ celei de-a Treia Republici” va ști să o folosească. În Polonia s-au trezit la timp la noi, cum îi place să spună unuia dintre inconștienți, „ somnul rațiunii naște monștri”. Aș adăuga: și clovni intelectuali.

3. Am răspuns deja la întrebarea cum vă actuala coaliție. N-aș vedea-o cu ochi răi, sunt adeptul compromisului onorabil. Dar nu văd nimic onorabil în această asocieră. Nu avem de a face cu o „mare coaliție” impusă de cerințele impetuoase ale orei, cum a fost cazul celor din Germania sau Austria. Mai degrabă, avem de a face cu o alianță contra unui al treilea factor, care se numește PNL. Dacă alianța s-ar fi înființat împotriva unui partid extremist, aș fi aprobat-o. O alianță dintre doi corupți contra unui al treilea acuzat de corupție dar cel mai puțin afectat de ea (PNL-iștii își fac bani în altă parte, nu de la guvernare) mi se pare monstruoasă. Mă interesează cel mai mult ce se va petrece în opoziție. Nu sunt optimist. PNL a scos la alegeri un rezultat mai mult decât onorabil, chiar peste așteptări, dar pretențiile lui Tăriceanu de a conduce viitorul guvern erau de domeniul „Alice în Wonderland”. Lupta din PNL pentru șefia partidului este normală, dar nu prea văd cu ce credite extraordinare vin acum domnii Orban și Crin Antonescu să-și revendice șefia formațiunii. Totuși, pentru a conduce principalul partid de opoziție trebuie să ai în palmares ceva mai impresionant decât dansul pe mese în stare de ebrietate. PNL riscă așadar, să piardă ocazia ca alegătorul să poată compara performanța acestui partid în patru ani de guvernare cu performanțele celor doi contranaturali. Observați că nu am zis nimic despre UDMR. În fața acestei formațiuni se află încă alegerea între un comportament de partid aflat în opoziție și unul aflat, dacă nu la guvernare, în preajma ei. În cazul că va opta pentru ultima variantă, cred că UDMR riscă să devină un partid nu de guvern amănți, ci de guvernante unguroaice care în în tinerețea mea bucureșteană se întâlneau duminicile în Cișmigiu cu logodnicii lor. Guvernantele rămâneau aceleași, Cișmigiu și el tot aceleași, numai logodnicii se cam schimbau la luna sau la trimestru. Ar fi păcat.

4. Se știe cam demult timp că darul profeției este dat copiilor și proștilor. În ianuarie am împlinit 65 de ani, deci prima posibilitate este exclusă. Să risc cu a doua? Bine. Anul 2009 este un an de două ori electoral. Alegerile pentru Parlamentul European nu vor juca absolutul nici un rol pe plan intern imediat. Nu contează cine le câștigă, cu atât mai puțin cine le pierde. Așa este, deocamdată peste tot în U.E. Dar criza va avea un efect asupra componenței acestui for, unde riscă să pătrundă tot felul de partide antidemocratice sau de natură dubioasă: eurosceptice, naționaliste, pășuniste, pe scurt riscăm să avem de a face cu un Parlament European care va diminua considerabil integrarea și ritmul acesteia. Iar noi nu putem rămâne neafecțați. Și atunci să văd pe unde-și acot cămașa militanții pseudoeuropeni ai anti-corectitudinii politice (salut domnilor Patapievici, Mihăieș et ejusdem farinae) când nu vor mai putea merge în Italia sau în Olanda pentru că sunt.... ceea ce sunt. Cît despre alegerile prezidențiale, îmi pare că unicul candidat cu șanse contra lui Băsescu este Sorin Oprescu. Cu alte cuvinte, ne-am putea afla în fața alternativei de a alege între ciuma și holera. Pentru că ambii sun populiști și ambii sunt „de-ai noștri”. Din Bobor!

Arhivele Sfera Politicii

■ STELIAN TĂNASE

Prezentul este legat prin fire inestricabile de trecut. Aceasta este și rațiunea unei rubrici care aduce la lumină documente din arhive pentru a le oferi cititorului de astăzi. "Sfera Politicii" încă de la apariția primului număr în decembrie 1992 a adus în discuție trecutul recent sau mai îndepărtat, pentru a pune în chestiune fenomene, situații, evenimente, cu mare impact pentru lumea contemporană. Așa, am dezbătut (uneori dedicând numere speciale) "generația 1848", monarhia, preluarea puterii de către bolșevici în Rusia 1917, apariția fascismului etc. Perioada postbelică, așa cum era și firesc, a constituit pentru multe ediții principala noastră preocupare. Mai multe ședințe ale Biroului Politic și plenare ale CC al PMR (PCR) au fost oferite cititorilor prima dată în paginile "Sferei Politicii". Moartea lui Stalin, congresul XX al PCUS, revoluția din 1956, declarația din aprilie 1964, moartea lui Gheorghiu Dej, primăvara de la Praga, revoluția culturală și cultul personalității declanșate, căderea regimului Ceaușescu și revoluțiile din 1989 au fost adesea în atenția noastră. Continuăm această tradiție și în acest număr. Ne-am oprit la câteva pagini de arhivă legate de cariera primului dictator comunist român, Gheorghe Gherghiu Dej. Reproducem aici documentele oficiale ale morții sale, martie 1965. Am adăugat câteva documente din anii în care Gheorghiu Dej era "clientul" Siguranței. În ordine cronologică, reproducem mandatul de arestare din iulie 1932, când a fost pentru prima dată încarcerat de Poliție. Urmează o serie de documente din 1943, în perioada când Dej era transferat de la închisoarea Caransebeș, în lagărul de la Tîrgu Jiu, pe care le-am ales pentru bogăția de informații noi.

The present is always linked to the past by some sort of inextricable wires. This is the main argument for the reasons we have chosen to bring some archived documents into light, and offer them to our readers. In the same tradition, "Sfera Politicii", since it's first number which came out in December 1992, has continuously brought up discussions on the past or more recent history, in terms of phenomena, situations and events, all of which having great impact on contemporary world. Thus, we have debated (sometimes even dedicating special issues) on the "1848 Generation", the Monarchy, the 1917 October Revolution, the emergence of Fascism etc. Naturally, the post-war period had turned to be, in most of our issues, one of the main concerns. Several meetings of the Political Bureau, and some sessions of Central Committee of the PMR (PCR), were first acknowledged by the readers from the pages of Sfera Politicii. Stalin's death, The 20th Congress of the Communist Party of the Soviet Union, the 1956 Revolution,

the 1964 statement, the death of Gheorghiu Dej, the Prague Spring, the cultural revolution and the emerging cult of personality, the fall of Ceausescu's regime, and the 1989 Revolutions have been constantly in our attention. Therefore, we decided to get on with the tradition, focusing on some archived documents, concerning the career of the first Romanian communist dictator, namely Gheorghe Gheorghiu Dej. Hence, we are reproducing the official documents on his death, in March 1965, adding also some documents from the period he was the "client" of Siguranta, Romania's Secret Service at that time. Chronologically, we are also reproducing the warrant for his imprisonment for the very first time, in 1932. There follow a series of documents dated back in 1943, when Dej was transferred from the Caransebes prison to the camp in Târgu Jiu, which have been chosen for the richness of new information.

România
Parchetul Tribunalului Ilfov
MANDAT DE ARESTARE
NO. 214

În numele legii și a Maiestății Sale Regelui Carol Al II-lea

Noi, Primul-Procuror al Tribunalului Ilfov,
Având în vedere actele de procedură penală dresate contra lui *Gheorghe Gheorghiu*

născut.....în *Bârlad*

domiciliat în *București Str. 10mai, 21*

necăsătorit....., urmărit..... a comis faptul că a fost surprins în ziua de 15 Iulie 1932 lipind afișe cu caracter subversiv pe zidurile și stâlpi din șos.Giulești.

Având în vedere că acest fapt este prevăzut și pedepsit de art. 11 al. B și part.II, comb. cu art. 8 și 9 part. leg. unor noi infracțiuni la liniștea publică din 1929, care prevede închisoare de la 6 luni la 5 ani

Considerând că din cercetările făcute rezultă indicii grave de culpabilitate contra lui *Gheorghe Gheorghiu* și pentru a împiedica pe numitul să nu dispară, urmează ca inculpatul, până la noui dispozițiuni, să fie arestat în prevenție;

Văzând că din împrejurările de fapt constatate prin actele de anchetă rezultă că delictul imputat este flagrant;

Văzând dispozițiunile art. 2 din legea din 10 Aprilie 1913, privitoare la instrucțiunea și judecarea în fața instanțelor corecționale a flagrantelor delict;

Pentru aceste motive:

Ordonăm tuturor agenților forței publice ca, conformându-se legii, să aresteze și să conducă la închisoarea Văcărești din București pe *Gheorghe Gheorghiu...*

Punem îndatorire directorului menționatului penitenciar să-l primească și să-l rețină până la alt ordin.

Invităm pe toți depozitarii puterii publice să dea concursul convenit pentru executarea acestui mandat, în caz de cerere din partea purtătorului.

Spre acest sfârșit s'a semnat de noi și s'a investit cu sigiliul parchetului.

Emis de parchetul nostru din București, azi 19 Iulie 1932, în puterea legii din 10 Aprilie 1913, privitoare la instrucțiunea și judecarea în fața instanțelor corecționale a flagrantelor delict.

PRIM PROCUROR,
Indescifrabil

Prim-Secretar,
Indescifrabil

DOI ARESTAȚI
COMISARUL PRUNESCU ION

Raportează următoarele*

1. Obiectul: Comisariatul de Poliție Caransebeș înaintează acestei Direcțiuni Generale pe fruntașii comuniști Gheorghiu Gheorghe zis Dej și Chivu Stoica, foști lucrători ceferiști, care au executat pedeapsa de 12 ani muncă silnică pentru participare la rebeliunea lucrătorilor ceferiști din Februarie 1933, organizată de Partidul Comunist.

2. Expunerea: Cu privirea la susnumiții, am onoarea a referi următoarele:

1. Gheorghiu Gheorghe zis Dej zis Ivanov de origine etnică română, originar din Bârlad, născut la 8 noiembrie 1901, fiul lui Tănase și Ana decedați, de meserie electrician, fost în serviciul Atelierele Grivița C.F.R.

A fost căsătorit cu Maria Alexe, de care a divorțat în anul 1933, rezultând din această căsătorie doi copii Vasilica de 13 ani și Constanța de 10 ani, cari în prezent se găsesc la Galați cu numiții Sterie și Drăgana Alexe, foștii săi socrii.

În București a domiciliat pe strada Puțul Înalt nr. 3 bis. Are deasemenea în Capitală o soră anume Victoria Gheorghiu, originară din Moinești, în etate de 34 de ani, croitoreasă, domiciliaată în Fundătura Puțul Înalt și Tinca căsătorită cu tipograful Constantin Stoica, domiciliaată în Puțul Înalt nr. 9.

Gheorghe Gheorghiu- Dej este unul din fruntașii mișcării comuniste și a avut un rol important în rebeliunea lucrătorilor ceferiști din Atelierele Grivița care a avut loc în februarie 1933, motiv pentru care a fost condamnat de Consiliul de Răsboi al Corpului I Armată la 15 ani muncă silnică, iar prin recurs la sentința Nr. 137 din 1 iunie 1934 i s-a redus pedeapsa la 12 ani muncă silnică, pedeapsă executată.

Menționăm că în Noiembrie 1938 pe când se afla în închisoare a cerut aprobare să se căsătorească cu numita Elena Sârbu, deasemenea cunoscută comunistă, condamnată în prezent la 25 de ani de muncă silnică; ulterior însă a renunțat la această căsătorie.

După ocuparea Basarabiei de către sovietici guvernul sovietic a solicitat prin Ministerul de Externe eliberarea lui Gheorghe Gheorghiu din închisoare și trecerea lui în Uniunea Sovietică.

2. Chivu Stoica, de origine etnică română, născut la 8 August 1908 în com. Smeieni, jud. Buzău, fiul lui Ion și Ana decedată, de meserie cazangiu, fost în serviciul Atelierele Grivița C.F.R.

Este căsătorit cu Angela Cristescu, casnică, originară din București, în etate de 25 de ani, cu care are un copil de 14 ani, anume Cornelia.

Domiciliază în Strada Mitropolitul Ghica Nr.33 împreună cu

părinții soției.

În București mai are de asemenea o soră anume Cristina de 36 ani căsătorită cu Gheorghe Dumitrescu cantaragiu, decedat, care ar locui pe Sos. Giurgiului.

În comuna natală se găsesc frații săi Gheorghe și Niculae, primul de 33 ani iar al doilea de 21 ani, plugari, precum și surorile sale Tinca Ecaterina, de 42 ani, căsătorită cu Ion Niță Andrei; Ioana de 40 ani căsătorită cu Constantin Gheorghe, Vlaicu și Stana de 38 ani căsătorită cu Constantin Șerbănescu care se află în comuna Bentu, jud. Buzău.

A fost condamnat prin aceeași sentință la 12 ani muncă silnică pentru participare la rebeliunea comunistă a lucrătorilor ceferiști din Atelierele Grivița.

Concluzii

Întrucât susnumiții sunt fruntași ai mișcării comuniste din țară au fost solicitați de Soviete pentru a fi trecuți în U.R.S.S. opinăm ca numiții să fie intenți în lagăr, motiv pentru care urmează să se ceară de la Ministerul Afacerilor Interne aprobarea necesară pentru internare.

Urmează deasemenea ca dosarele susnumiților cari ne-au fost înaintate de Penintenciarul Caransebeș pentru consultare să fie restituite celui Penitenciar.

Comisar

Prunescu

* U.M. 02600

București

Fond 948/3

Dosar nr.14

Filele 78-79

Fd 95

D/5762/vol III

România

Ministerul Afacerilor Interne

Direcțiune Generală a Poliției

Nr. CONFIDENTIAL

1943 iunie

CĂTRE

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

SUBSECRETARIATUL DE STAT AL POLIȚIEI*

Avem onoarea a raporta că Penintenciarul Caransebeș, ne-a înaintat pe fruntașii comuniști Gheorghiu Gheorghe zis Dej și Chivu Stoica, cari au fost condamnați la 12 ani muncă silnică, din cari au executat până în prezent 10 ani, de restul pedepsei fiind grațiați.

Numiții au fost condamnați de Coniliul de Război al Corpului I. Armată, pentru faptul că au luat parte efectivă la rebeliunea provocată de lucrătorii atelierelor C.F.R. Grivița din anul 1933.

În timpul vremelniceii ocupațiuni a Basarabiei, guvernul sovietic a cerut eliberarea numitului Gheorghiu Gheorghe din închisoare și trecerea lui în U.R.S.S.

Fată de cele de mai sus, vă rugăm să binevoiți a dispune internarea numiților în lagăr, fiind socotiți ca elemente primejdioase pentru siguranța Statului.

DIRECTOR GENERAL,

INSPECTOR DE POLIȚIE

* U.M. 02600

București

Fond 94813

Dosar Nr. 24

Filele 80

.....

Arhivele Naționale

Colecția Dej

D/ 659

Domnule P'Ministru

Subsemnatul, Gheorghiu Gheorghe, în prezent internat în Lagărul Tg-Jiu, cu profund respect supun solitudinii Domniei Voastre, cererea de față, rugându-Vă să bine-voiți a aproba favorabila ei rezolvare.

La data de 26 Iunie 1943 am fost internat în Lagăr după ce am ispășit 10(zece) ani și patru luni din pedeapsa la care am fost condamnat de instanțele militare pentru participarea la greva dela Atelierele C.F.R. Grivița din Februarie 1933.

Unde, la ieșirea mea din închisoare socoteam că în sfârșit, după atâția ani de grele privațiuni mă voi putea îngriji, m am (sic) văzut în continuare internat în Lagăr, unde stau de mai bine de o jumătate de an.

Astfel se împlinesc aproape unsprezece ani de când îmi petrec viața în regim de închisoare, sdruncinându-mi serios starea sănătății mele.

Prin internarea mea în Lagăr, această stare a sănătății mele a continuat să se agraveze. Sufăr de ulcer duodenal care necesită o intervenție chirurgicală urgentă după aceasta și lucru principal un regim alimentar de durată imposibil de asigurat în condițiunile pe care Lagărul le oferă. Recent mam (sic) supus la spitalul din Tg-Jiu și unei operații de hemoroizi, o altă boală contractată în timpul detențiunii mele. Un reumatism cronic mă chinuie în ultimul timp de nesuferit, iar starea nervoasă-firește-a suferit și ea.

Astfel simt acum nevoia unei îngrijiri serioase și îndelungate, spre a evita complicații ireparabile.

Deaceea, respectuos Vă rog. Domnule Ministru, să bine voiți a aprecia considerațiunile ce V' am expus, îngăduind punerea mea în libertate, sau dacă acest lucru nu este posibil, fixarea unui domiciliu obligatoriu. Doresc să mă stabilesc la București, unde am o soră și unde îmi voi putea câștiga ușor mijloacele de existență, fiind maistru electrician.

Anexez la prezenta cerere și certificatele medicale din care

rezultă starea sănătății mele.

Primiți, Vă rog, domnule Ministru, asigurarea înaltului meu respect.

Gheorghiu Dej

Tg Jiu 19 Decembrie 1943.

CCPR
FD cadre
D/ 6990

CC al P.M.R
Direcția Organizatorică
Secția organizațiilor de partid

București 12 iunie 1961
n. 11

Adeverință

Se adeverește că tov. Gheorghiu Dej Gheorghe, născut în 8 noiembrie 1901 în regiunea Bârlad, raionul Bârlad, orașul Bârlad a muncit în următoarele întreprinderi și instituții, având diferite funcțiuni:

1. 1912-1916, Bacău-Moinești la fabrica de butoaie, dogar.
2. 1916-1919, Bacău-Moinești „ Steaua Română” , ucenic electrician.
3. 1919-1921, Câmpina-Ploiești „ Steaua Română”, montator de mașini și aparate electrice.
4. 1921-1923, Galați „ Societatea de Tramvaie”, montator de mașini și aparate electrice.
5. 1923-1925, Focșani, M.F.A., serviciul militar.
6. 1925-1926, Galați „ Societatea de Tramvaie”, montator de mașini și aparate electrice.
7. 1926-1931, Galați, Atelierele C.F.R , montator de mașini și aparate electrice.
8. 1931-1932, Dej, Atelierele C.F.R , montator de mașini și aparate electrice.
9. 1932- P.C.R. lucrător cu muncă politică

Avădanei Tudor

COMUNICAT

Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale Republicii Populare Române anunță cu adâncă durere încetarea din viață, în ziua de 19 martie, orele 17 și 43 minute, după o boală grea, a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, fiu credincios al clasei muncitoare și al poporului român, conducătorul iubit al partidului și poporului nostru.

HOTĂRÎREA
COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN,
A CONSILIULUI DE STAT ȘI A CONSILIULUI DE MINIȘTRI ALE REPUBLICII
POPULARE ROMÂNE

Pentru eternizarea memoriei tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale Republicii Populare Române,

Hotărâsc

1. Se vor edita lucrările tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej.
2. Se va edita biografia tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej.
3. Statuia tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej va fi ridicată în orașele București și Cluj.
4. Bustul tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej va fi așezat la Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române, Clubul C.F.R. „Grivița Roșie” din orașul București și la Casa de cultură din orașul Galați.
5. Pe clădirile legate de activitatea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej în perioada ilegalității vor fi așezate plăci comemorative.
6. La Muzeul de Istorie a Partidului din orașul București se va organiza o sală memorială, consacrată vieții și activității tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej.
7. Se va institui bursa republicană „Gheorghe Gheorghiu-Dej”, care va fi acordată celor mai merituoși studenți.
8. Se va atribui numele „Gheorghe Gheorghiu-Dej”:
 - a) Orașului Onești.
 - b) Combinatului siderurgic Galați.
 - c) Hidrocentralei „16 februarie” de pe Argeș.
 - d) Combinatului chimico-metalurgic din Baia-Mare.
 - e) Institutului Politehnic din București.
 - f) Casei de cultură a studenților din Cluj.
 - g) Unei școli medii de cultură generală din orașul Bârlad.
 - h) Unui bulevard și a unei piețe din orașul București, precum și unor piețe și străzi din alte orașe importante din țară.
9. Se va emite un timbru memorial cu efigia tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej.

COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

CONSILIUL DE STAT
AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

CONSILIUL DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Lege și moralitate

■ CECILIA TOHĂNEANU

How do we justify the emergence of the laws? Usually, this question takes the form of a dilemma: Has the birth of the legal morality derived from the need to protect the individual from his fellow human beings or, quite the reverse, from the need to broaden his responsibility in regard to them? The alternative solutions, namely naturalism and contractualism, are described in this paper as theories that show the influence of the two biblical myths, Adam's expulsion from the Garden of Eden and, respectively, the law-giving act on Mount Sinai, which Zigmund Bauman deems to be the explicative paradigms of morality inside Judeo-Christian civilization. The deficiencies of both theories seem to have been erased, at least to a certain degree, by the findings of present day ethological studies.

Keywords:

morality, law, duty, naturalism, contractualism

Este foarte important de știut, scrie Levinas, dacă statul, societatea, legea și puterea sunt necesare deoarece omul este o bestie pentru semenul lui (*homo homini lupus*) sau deoarece eu sunt responsabil pentru semenul meu. Este foarte important să știm dacă ordinea politică definește responsabilitatea omului, sau pur și simplu îi controlează bestialitatea.¹

Răspunsul la întrebarea pusă de Levinas – dacă legea este fundamentul moralității sau invers - depinde de pozițiile privitoare la natura umană. Modelul contractualist, asociat primei opțiuni, asumă ideea imoralității înăscute a omului, a naturii lui egoiste și agresive. Dacă omul este *lup pentru om*, atunci, în logica egoistă, legea și ordinea politică nu pot fi decât un instrument de control sau constrângere a unei asemenea înclinații violente.

Cealaltă opțiune, specifică tradiției naturaliste a filosofiei politice, pleacă de la credința că omul este prin natura sa o ființă socială, solidară cu semenii lui și responsabilă față de ei. În această situație, legile sunt mai degrabă limitări, și nu condiții ale moralității. Ele reduc responsabilitățile

1 Levinas, Emanuel „Ideology and Idealism”, apud Drabinski, John (2000). „The Possibility of an Ethical Politics: From Peace to Liturgy”, *Philosophy & Social Criticism*, 26 (4): 49–73, SAGE Publications: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, p. 52

omului ca ființă umană la responsabilitățile lui ca cetățean, distrugînd ceea ce Levinas numește *proximitatea* relațiilor inter-umane.

Zigmund Bauman pune naturalismul și contractualismul sub semnul influenței celor două mituri biblice – izgonirea omului din Grădina Eden și, respectiv, actul dării Legii divine pe Muntele Sinai – considerate paradigmele explicative ale moralității în cadrul tradiției iudeo-creștine.

În termenii primului mit, observă Bauman, a fi moral înseamnă „a înfrunta o alegere între bine și rău, a ști că există o astfel de alegere și a face alegeri pe baza acestei cunoașteri”.¹ Aceasta înseamnă că moralitatea își află originea în condiția omului de creatură inteligentă, dotată cu cunoașterea binelui și a răului. Ființa umană este deci singura căreia îi aparține judecata morală, ca și responsabilitatea faptelor ei. Sursa moralității este interioară omului: el se supune propriei judecăți morale, propriilor comandamente, și nu unei autorități exterioare.

Ce dificultăți implică acest model explicativ al moralității? Capacitatea de a discerne între bine și rău și de a-și asuma responsabilitatea deciziilor fac din om o persoană morală. Dar condiția de persoană morală are prețul ei, deoarece alegerile umane sunt rareori simple. Deseori acestea sunt sursa unor dileme morale decurgînd din incertitudinea asupra consecințelor și urmate de sentimentul vionovației, de regretul și căința de a fi făcut ceea ce nu trebuia făcut sau de a nu fi făcut ceea ce trebuia făcut.

*

Ipoteza moralității înnăscute a omului constituie nucleul teoretic al tradiției naturaliste a gîndirii politice și etice, o tradiție mai puțin influentă în raport cu cea contractualistă. În treacăt, poate fi amintită, în linia acestei tradiții, noțiunea lui Emanuel Levinas de moralitate ca preocupare dezinteresată și responsabilitate a omului pentru semenii lui. Levinas nu doar că refuză să facă din politică o condiție a moralității, dar, mai mult, o consideră un impediment al ei. Interpunînd legea în relațiile dintre oameni, politica suprimă sensul profund al eticii, care înseamnă responsabilitatea asumată față de Celălalt: ea reduce obligațiile care decurg din calitatea noastră de ființe umane la cele care decurg din calitatea noastră de cetățeni. Or, pentru Levinas, substanța moralei se concretizează tocmai în relațiile de proximitate, *față-în-față* dintre indivizi ca ființe umane. Acest gen special de relații generează datorii morale singulare care sunt dincolo de constrîngerile legale.

Unii teoreticieni naturaliști acceptă posibilitatea încălcării legii pozitive, vorbind chiar de datoria încălcării ei atunci cînd aceasta „este una proastă iar încălcarea ei este o cale de a o schimba sau a-i diminua efectele rele”. Desigur, trebuie făcută distincția între tipuri diferite de violare a legii („criminalul și dizidentul” nu încalcă legea în același fel), stabilind cînd anume este corectă această încălcare.²

În varianta juridică, naturalismul susține importanța dimensiunii morale a legilor pozitive. Potrivit teoriei naturaliste, dreptatea, dacă nu chiar moralitatea în întregul ei, este constitutivă legii pozitive. De aceea, analiza a ceea ce este legea presupune referința la moralitatea naturală.³

Validitatea unui sistem de legi rezidă în conformitatea lui cu legile naturale

1 Bauman, Zigmund (1998). „What Prospects of Morality in Times of Uncertainty?” *Theory, Culture & Society*, 15 (1), 11-22, SAGE Publications: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, DOI: 10.1177/026327698015001002, p.13

2 Hare, Richard Mervyn (1998). *Essays on Political Morality*, Oxford: Oxford Clarendon Press, p.13

3 Feinberg, Joel (2003). *Problems at the Roots of Law: Essays in Legal and Political Theory* New York: Oxford University Press, p.1

(principiile morale). Naturalismul juridic exclude ca o lege să fie validă legal dar invalidă moral. Practic, validitatea legală nu există ca noțiune specifică.

*

Cel de-al doilea mit, al dării Legii, este o justificare a legii divine (iar mai apoi a celei pozitive) ca fundament al moralității. Incapabil, prin natură, de judecată morală, omul o poate totuși dobîndi prin intermediul normelor legale, care îl „forțează” la o conduită corectă. A fi moral presupune a urma strict Legea, a te supune necondiționat comandamentelor ei. Obligația respectării stricte a legii este menită să-i asigure omului depășirea condiției lui naturale de ființă egoistă și rea. Dar această obligație este uneori dificilă sau alteori imposibilă, generînd adevărate dileme morale – cum ar fi în acele situații în care omul trebuie să aleagă între a se supune uneia sau alteia dintre două legi ale căror cerințe sunt contradictorii dar la fel de stringente pentru el.

Considerînd subordonarea față de lege ca un remediu la conflictul moral pe care-l implică alegerea între bine și rău, teoriile etice dezvoltate sub influența acestui mit nu rezolvă de fapt problema. Dar ea nici nu ar putea fi rezolvată, atîta vreme cît nu există o (singură) lege recunoscută în mod universal ca fundament al conduitei morale. Monopolul Legii înțeles ca o condiție necesară a vieții morale nu face decît să înlocuiască drama alegerii între bine și rău cu cea a alegerii între comandamentele contradictorii a două sau mai multe legi.

Toate variantele teoriei contractualiste urmează modelul sugerat de mitul actului dării Legii. Supralicitînd dimensiunea egoistă și rea a omului, contractualismul urmărește să justifice legalitatea ca un răspuns la necesitatea depășirii așa-zisei stări naturale sau condiții pre-etice a societății. Trecerea la condiția etică, specifică „societății politice” presupune instituirea legilor pozitive, menite să pună capăt războiului tuturor împotriva tuturor, să pacifice societatea prin constrîngerea omului la un comportament decent. Pentru teoreticienii egoismului, moralitatea este de neconceput în afara legilor pozitive, altruismul fiind respins ca trăsătură a ființei umane și considerat o vorbă goală care ascunde în realitate un calcul egoist.

În ciuda caracterului ei problematic, această concepție găsește un puternic ecou în gîndirea contemporană. Emile Durkheim susține, de exemplu, că „*Omul este o ființă morală numai pentru că trăiește în societate*”.¹ La fel, Sigmund Freud vorbește de necesitatea constrîngerii instinctelor umane prin reguli și comandamente care, în societatea civilizată, țin loc de gratii și fără de care nu există decît agresiune, pasiuni și lăcomie.²

Indiferent de versiunile lui, contractualismul este o tentativă de delegitimare a capacității omului de a face judecăți morale și de legitimare a exercitării tutelei de către societate și, în ultimă instanță, a constrîngerii sociale.³ El reușește să justifice obligația respectării legii, deși, chiar și sub acest aspect rămîn neclare motivele îndeplinirii unei astfel de obligații. Este adevărat că acceptarea unei norme nu implică necesarmente și aprobarea ei morală. În mod cert, însă, teama nu este singurul motiv al supunerii față de lege. Cum observă H. L. A. Hart, supunerea față de lege poate avea varii explicații: ne supunem legii deoarece o considerăm justificată din punct de vedere moral, sau datorită forței ei constrîngătoare, dar nu necesarmente morale, sau din alt motiv, sau fără nici un motiv. Același lucru este valabil și cu referire la cei care aplică legea. Judecătorii, susține Hart, acceptă și

1 Durkheim, Emile (1978). *Selected Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, p.93

2 Freud, Sigmund. (1973). *The Future of an Illusion*. (Trans. W.D. Robson-Scott). London: Hogarth Press, p. 3

3 Cf. Bauman, Zigmund (1990), „Effacing the Face: On the Social Management of Moral Proximity”, *Theory, Culture & Society*, 7 (5), DOI: 10.1177/026327690007001001, p.8

aplică o lege din propriile lor rațiuni, chiar și în cazul în care au rezerve în privința legitimității ei morale. Atunci când afirmă despre o normă că este validă, judecătorul are în vedere prin aceasta „forța ei constringătoare, dar nu în mod necesar forța ei morală”.¹

Cel puțin două probleme importante rămân fără răspuns în termenii teoriei contractualiste. Pe de o parte, contractualismul nu poate explica persistența conduitelor umane non-etice. Existența atîtor acte și fapte umane iraționale, inclusiv a numeroase atrocități face extrem de îndoielnică asocierea automată a stării de moralitate cu legalitatea.

Pe de altă parte, este dificil de explicat, în termeni contractualiști, acele conduite etice care sunt motivate de alte considerente decît prudența, calculul egoist sau teama de pedeapsă. Oamenii se pot comporta moral din rațiuni foarte diferite: „dintr-un simț al dreptății, din prietenie, loialitate, compasiune, grațitudine, generozitate, simpatie, afecțiune familială etc”, care țin, toate, de nevoia luării în considerare a celorlalți.²

Conduite bazate pe motivații de acest gen nu pot fi justificate decît presupunînd că omul este în egală măsură o ființă socială, morală, dispusă să-și asume obligații față de Celălalt dincolo de cele prevăzute în Contractul Social. Dacă moralitatea s-ar fundamenta exclusiv pe legi, cum pretinde contractualismul, ar însemna ca legile să epuizeze toate îndatoririle noastre față de ceilalți. Pactul social îi asociază însă pe indivizi pe baze raționale, nu subiective, producînd doar obligații legale (politice) sau ceea ce Kant numea „datorii perfecte”. Contractul nu crează și nici nu poate crea „datorii-virtuți” („obligații imperfecte”) cum ar fi solidaritatea sau filantropia. Altfel spus, el nu produce socialitate. Cum observa Max Scheler, sentimentul de solidaritate nu este o consecință, ci o presuposiție a posibilității oricărui gen de socialitate.

Contractualismul este pus uneori în încurcătură și atunci când trebuie să justifice temeiurile obligațiilor legale. Nu orice conduită corectă din punct de vedere legal este în mod automat asociată legii sau dictată de necesitatea (teama) respectării ei. De regulă, observă Joseph Raz, ne conformăm legilor fără măcar să știm de existența lor, îndeplinindu-ne obligațiile „din motive care nu au nimic de-a face cu legea”.³

Ideea contractului social trimite exclusiv spre temeiurile raționale (contractuale) ale moralității, în detrimentul bazelor ei subiectiv-spirituale. Or, moralitatea nu este doar consecința unui calcul prudent, ci și a nevoii omului de a ține seama de ceilalți.

*

Studiile etologice ale comportamentului animalelor pun în evidență date relevante pentru conturarea unui punct de vedere care încearcă să depășească alternativa naturalism-contractualism. „Mai realist, mai puțin mitic”, cum îl descrie Mary Midgley, acest punct de vedere pare a fi acceptat astăzi drept cea mai bună explicație a relației lege-moralitate.

Meritul principal și totodată noutatea lui rezidă în încercarea de a introduce o altă perspectivă asupra conceptului de *stare naturală*, diferită de cea tradițională. Resemnificarea acestui concept, prin evidențierea naturii duale a omului, altru-

1 Cf. H. L. A. Hart, *The Concept of Law*, apud. Raz, Joseph (1979). *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford: Oxford University Press, p. 154.

2 Midgley, Mary (1993). „The Origin of Ethics”. In Singer, Peter (Ed.), *A Companion to Ethics*. Blackwell Publishing, p.5

3 Raz, Joseph (1979), *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*, Oxford: Oxford University Press, p. 167.

istă și egoistă, bună și rea este menită să evite dificultățile cu care se confruntă ambele modele standard în tentativa explicării unor conduite reale complexe.

Punctul de plecare al regîndirii *stării de natură* este constatarea în rîndul multor mamifere și păsări a anumitor obișnuințe și dispoziții altruiste cum ar fi protecția și îngrijirea reciprocă. Asemenea trăsături „sociale” dovedesc că existența naturală a omului nu putea fi doar cea descrisă de Hobbes în termenii „terorii reciproce a unor ființe solitare egoiste care co-există”. Ea conține deopotrivă o sferă a unei „simpatii active”, cum o numește Mary Midgley.¹ Iar această „simpatie”, servind probabil drept material esențial al dezvoltării moralității, face posibilă justificarea socialității animale ca sursă a normelor morale.² Ea pune totodată în dificultate modelul contractualist, infirmînd că trăsăturile „sociale” se pot dezvolta doar pe baza unui calcul egoist și prudent.

În măsura în care biologicul este acceptat astăzi ca model de explicație al vieții umane, atunci ne putem aștepta ca etologia să deschidă calea unor evoluții promițătoare privind, între altele, modul de înțelegere a surselor moralității. Oricum, este de reținut deja valoarea euristică a uneia dintre ideile sugerate de studiile etologice. Și anume, că moralitatea se naște nu doar din conflicte, ci și din „disponibilitatea ființelor umane de a căuta soluții comune la aceste conflicte”.³ Un argument în plus de a lua în serios asemenea sugestii este unul epistemologic: ipoteze netestabile empiric precum cea naturalistă sau contractualistă nu pot avea mai multă greutate decît constatările empirice de felul celor puse în evidență de etologie.

BIBLIOGRAFIE

Bauman, Zigmund (1990), „Effacing the Face: On the Social Management of Moral Proximity”, *Theory, Culture & Society*, 7 (5), DOI: 10.1177/026327690007001001

Bauman, Zigmund (1998). „What Prospects of Morality in Times of Uncertainty?” *Theory, Culture & Society*, 15 (1), 11-22, SAGE Publications: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, DOI: 10.1177/026327698015001002

Drabinski, John (2000). „The Possibility of an Ethical Politics: From Peace to Liturgy”, *Philosophy & Social Criticism*, 26 (4): 49–73, SAGE Publications: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi

Durkheim, Emile (1978). *Selected Writings*, Cambridge: Cambridge University Press

Feinberg, Joel (2003). *Problems at the Roots of Law: Essays in Legal and Political Theory*, New York: Oxford University Press

Freud, Sigmund. (1973). *The Future of an Illusion*. (Trans. W.D. Robson-Scott). London: Hogarth Press

Hare, Richard Mervyn (1998). *Essays on Political Morality*, Oxford: Oxford Clarendon Press

Midgley, Mary (1993). „The Origin of Ethics”. In Peter Singer (Ed.), *A Companion to Ethics*. Blackwell Publishing

Raz, Joseph (1979). *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*, Oxford: Oxford University Press

¹ Mary Midgley, Op.cit., p.12.

² *Regula de Aur*, cea dintîi normă socială, care avea să devină baza conceptului modern de drepturi umane, ar putea fi înțeleasă ca un rezultat al generalizării acestei atitudini de prietenie.

³ Cf. Mary Midgley, op.cit., p.12

■ AMANDA BOSOVCKI

Adorarea României la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 a consfințit cea mai importantă schimbare pe care sistemul socio-politic românesc a cunoscut-o din 1989 și până astăzi. Procesul integrării europene constituie un factor de schimbare care a fost și continuă să fie unul complex și de anvergură, vizând adaptarea la standarde europene și mobilizarea tuturor capacităților administrative, economice, politice și sociale ale României în direcția optimizării procesului de europenizare.

Europeanizarea administrației publice din România a cunoscut până în acest moment un traseu sinuos, efectele concrete fiind relativ puțin vizibile în ciuda unor proiecte de reformă administrativă și a unei legislații în domeniu care a căutat și continuă să caute să se alinieze standardelor spațiului comunitar european. Cerințele Uniunii Europene sunt deseori formulate sub forma unor principii și reguli abstracte, fără specificații legate de aranjamentele și acțiunile particularizate la nivel național. Directivele europene prescriu foarte rar soluții organizaționale sau organizatorice specifice¹. Încorporarea formală a regulilor lasă deci foarte mult spațiu liber pentru soluții și practici locale. Cele

public administration, local practices,
Europeanization, Romania public
administration

76

mai influente teorii pro-europeniste pornesc de la prezumții deseori nerealiste de tipul:

- 1) relațiile formale și funcționale creează cuplări strânse între nivelul european și cel național;
- 2) există un grad ridicat de corespondență între regulile formale ale UE și organizația și comportamentul la nivel național;
- 3) există un control european de sus în jos al schimbării la nivel național¹.

Aceste teorii ale integrării nu problematizează în niciun fel pattern-urile complexe și contradictorii de la nivel național. Pe de altă parte, cei care au studiat legile și regulamentele sau politicile publice mai degrabă decât integrarea, au fost capabili să sesizeze tensiunile dintre cele două niveluri, dintre structurile formale și comportamentul efectiv, precum și dinamica la nivel național în raport cu integrarea europeană. Capacitățile administrative de implementare a normelor și legislației europene sunt afectate nu doar de resursele financiare ci și de eficiența și calitatea structurilor și practicilor organizaționale. Această *forță a birocrăției* este determinată de o serie de aspecte. În primul rând, ea depinde de măsura în care birocrățiile naționale pot să-și îndeplinească funcțiile cu un anumit grad de autonomie față de presiunea politică. În special în țările în curs de transformare așa cum este și România, care au fost caracterizate de schimbări rapide în guvern, o anumită stabilitate birocratică și independență față de evoluțiile politice trebuie să fie privite în calitate de precondiții importante pentru asigurarea continuității în adaptarea la cerințele Uniunii Europene. Prin contrast, țările cărora le lipsește efectul de amortizare al unei birocrății autonome, puternic dezvoltate, există o probabilitate mai mare ca o schimbare la nivel guvernamental să producă efecte negative în raport cu formularea politicilor publice și funcțiile administrative cotidiene. În al doilea rând, forța birocratică crește pe măsură ce activitățile administrative se bazează pe reguli și legi clar specificate. În al treilea rând, responsabilitatea este în general văzută ca fiind un factor crucial care crește calitatea și eficiența autorităților administrative. Prin urmare, s-ar putea afirma că, cu cât este mai puternică birocrăția în termeni de autonomie, responsabilitate și specificații legale clare ale comportamentului administrativ, cu atât țara respectivă va fi capabilă să se alinieze mai repede și mai bine la politicile și legile comunității europene². Hille și Knill³, într-un studiu privind implementarea *acquis*-ului comunitar în statele candidate la aderare în intervalul 1999-2003, apreciau că variabilele independente de care depind variațiile în alinierea la standardele europene a țărilor în curs de aderare sunt capacitățile și constrângerile politice, capacitățile financiare guvernamentale și forța generală a birocrăției.

Reforma administrativă din România în perioada de pre-aderare

În România, reforma administrației publice continuă să reprezinte una dintre principalele provocări în vederea eficientizării acestui proces de integrare europeană. Chiar dacă nu a beneficiat în perioada de pre-aderare de un capitol de sine stătător în cadrul *acquis*-ului comunitar la a cărui norme și standarde România a trebuit să se alinieze până în ianuarie 2007, reforma administrației publice a fost un domeniu urmărit cu mare rigoare și interes de către forurile europene de resort. În acest sens Comisia Europeană, așa cum a afirmat în Raportul anual de țară din 2005,

1 Aceste teorii îi au ca exponenți marcanti, conform lui Andresen (2003), pe Haas 1968, Lindberg și Scheingold (1971), Tranholm-Mikkelsen (1991).

2 Hille, Peter; Knill, Christop; 2006 – „It's the Bureaucracy, Stupid: The Implementation of the *Acquis Communautaire* in EU Candidate Countries, 1999-2003” în *European Union Politics*, Sage Publications.

3 Idem.

a recunoscut progresele înregistrate de către autoritățile române în ceea ce privește consolidarea cadrului instituțional și a recomandat, în mod evident, să fie depuse eforturi substanțiale în procesul de reformă a administrației publice. În mai 2004, Guvernul României a lansat „Strategia actualizată privind Accelerarea procesului de reformă a administrației publice”, aceasta fiind implementată în perioada 2004-2006. Pentru ca prioritățile și obiectivele cuprinse în această strategie să poată contribui la îmbunătățirea calității administrației publice române era necesară o foarte bună coordonare și corelare a politicilor și strategiilor elaborate de instituțiile publice românești, precum și stabilirea unor mecanisme de monitorizare a implementării lor. Noul guvern, cu toate că a insistat pe continuitatea politicii și strategiei anterioare, a întreprins relativ puține activități în acest domeniu. Aceasta a fost principala critică formulată în Raportul de monitorizare al Comisiei Europene din 2005: în ceea ce privește reforma administrației publice, s-au înregistrat progrese mici, în ciuda unei strategii sectoriale promițătoare referitoare la reforma instituțională, adoptată la sfârșitul anului 2004¹.

Prin Decizia nr. 306 din 14 aprilie 2005, Guvernul României a aprobat Strategia actualizată privind reforma instituțională a Ministerului Administrației și Internelor pentru 2005-2006” (actualizată în baza unei analize a resurselor umane și financiare, precum și a acțiunilor descrise în

Programul de Guvernare pentru 2005-2008). Scopul acestei strategii actualizate a fost să creeze o instituție funcțională, aliniată la realitățile naționale și la instituțiile similare din UE. Strategia prevede noile instrumente de accelerare a reformei instituționale a MAI (actualmente MIRA²), iar ca priorități principale au fost identificate: consolidarea capacității administrative a ministerului; înființarea unui sistem eficient de prevenire și combatere a corupției; consolidarea capacității de elaborare a unor politici publice coerente în domeniul lor de activitate; atingerea obiectivelor și a obligațiilor specifice convenite în cadrul Capitolului 24 „Justiție și Afaceri Interne”, respectând termenele limită. În ceea ce privește reforma administrației publice au fost identificate, cu precădere, următoarele priorități: întărirea rolului prefectului de coordonare a procesului de deconcentrare a serviciilor publice și de asigurare a unui sistem de management integrat pentru serviciile publice deconcentrate din ministere; procesul de schimbare a prefectilor și subprefectilor în înalți funcționari publici; consolidarea parteneriatului între minister și asociațiile administrațiilor publice locale; elaborarea și adoptarea Cartei Serviciilor Publice – care să includă principalele standarde de calitate și principii privind furnizorii de servicii publice; un nou sistem de salarii pentru funcționarii publici; activități de promovare a celor mai bune practici UE în domeniul administrației publice.

Euro-optimism și managementul public al cunoașterii

Pentru analiza caracteristicilor procesului de reformă și a comportamentului unor actori cheie, în 2005 s-a organizat în România, la comanda Institutului European din România³, un studiu sociologic la nivelul administrației publice centrale și locale derulat pe parcursul lunilor iulie și august 2005. Eroarea estimării parametrilor la nivelul populațiilor de referință a fost de 1.2%, în cazul primului eșantion, și de 1.8% pentru al doilea eșantion. Cercetarea a vizat trei eșantioane reprezentative: – un eșantion la nivelul primarilor localităților;

1 Conform datelor furnizate de Delegația Comisiei Europene în România, www.infoeuropa.ro

2 Ministerul Internelor și Reformei Administrative

3 „Reforma administrației publice în contextul integrării europene” (Raport intermediar), Autori: Marius Profiroiu – coordonator, Tudorel Andrei, Dragos Dinca, Radu Carp Bucuresti, septembrie 2005, www.ier.ro

- un eșantion la nivelul rețelei naționale de modernizatori (grupuri de monitorizare a reformei constituite la nivelul ministerelor și județelor);
- un eșantion la nivelul consilierilor de preaderare din ministere și agenții (pentru acest eșantion s-a derulat numai faza pilot urmînd ca în perioada imediat următoare să fie aplicat chestionarul).

Printre principalele concluziile ale acestei cercetări s-a numărat și aceea conform căreia procesul de reformă a administrației publice, atât la nivelul aparatului tehnic, cât și la nivelul aleșilor locali este perceput ca un proces care nu a adus transformările așteptate. Astfel, 50% dintre primari aveau o opinie nefavorabilă cu privire la schimbările din administrația publică, în timp ce 36.4% dintre modernizatori considerau că administrația publică este supusă unui proces de reformare într-o mică măsură. Reprezentanții primăriilor considerau procesul de integrare în structurile Uniunii Europene deosebit de benefic pentru dezvoltarea locală într-o perspectivă imediată. Mai mult de 80% dintre primari considerau în anul 2005 că, în perspectiva următorilor cinci ani, procesul de integrare va avea influențe pozitive la nivelul localităților pe care le reprezintă, în timp ce proporția scepticilor era de doar 17.8%. Din păcate optimismul manifestat de primari asupra efectelor pozitive ale acestui proces nu este dublat și de o pregătire pe măsură a autorităților locale și a agenților economici pentru utilizarea fondurilor structurale. Mai mult, la nivelul administrațiilor locale nu există preocupări pentru determinarea necesarului de pregătire a aleșilor și a agenților locali în accesarea și utilizarea acestor fonduri (15% dintre primarii intervievați nu au putut să-și formuleze o opinie asupra acestui subiect).

Aceste rezultate s-au regăsit și în anul 2007 în cadrul unei cercetări calitative la nivelul administrației publice locale din mediul rural și urbanul mic din România, realizată de Metro Media Transilvania la comanda Agenției pentru Strategii Guvernamentale¹. Conform datelor obținute s-a constatat un nivel redus de informare a autorităților locale cu privire la accesarea și mecanismele de implementare a fondurilor europene, cunoștințele acestora rezumându-se la aspecte cu un grad maxim de generalitate și fără relevanță practică. La aproape un an de la aderare, autoritățile locale continuă, se pare, să mizeze aproape exclusiv pe informațiile și cunoașterea mecanismelor specifice fondurilor pre-aderare, fapt ce atrage riscul unor eșecuri majore în elaborarea de proiecte eligibile, conform noilor criterii și cerințe specifice fondurilor europene.

Mai mult, se poate constata că la nivelul administrației publice din România nu putem vorbi de o distanță semnificativ mai mică între gradul de euro-optimism și nivelul de cunoaștere a realității și proceselor pe care integrarea europeană le presupune, comparativ cu situația la nivelul populației României în general, așa cum reiese aceasta din datele celor mai recente eurobarometre. Astfel, conform Eurobarometrului numărul 66 din toamna anului 2006, ponderea persoanelor neinformate sau cu foarte slabă informare asupra Uniunii Europene era de 42% în România, comparativ cu 23% în UE15 și 19% în NSM². Concomitent cu nivelul extrem de redus de informare, românii își mențin nivelul foarte ridicat de încredere în Uniunea Europeană. Este, practic, același scor de încredere de aproximativ două treimi, pe care l-au avut și în primăvara anului 2006: puțin sub nivelul înregistrat în Slovenia (70%) și la un procent aproximativ egal cu cel din Grecia (65%). Împreună cu bulgarii și li-tuanienii ne menținem în grupul țărilor care au cel mai redus scor de neîncredere. Acestui grup de minimă neîncredere i se asociază din toamna anului 2006 și Estonia împreună cu Slovenia.

¹ www.publicinfo.ro

² EUROBAROMETRUL 66. OPINIA PUBLICA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ - TOAMNA 2006, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.htm

Evaluarea standardizată a performanțelor administrațiilor publice din spațiul comunitar – Cadrul Comun de Evaluare

Într-un articol referitor la managementul eficient al cunoașterii, Klein¹ a sugerat faptul că motivul cheie pentru care deseori schimbările organizaționale eșuează este acela că nu se alocă o gândire strategică suficientă comunicării rațiunii pentru care are loc schimbarea, progresul și impactul acestei schimbări asupra organizației. Cheia pentru un management al schimbării performant ar consta în înțelegerea potențialelor efecte pe care inițiativa de schimbare le-ar putea avea asupra tuturor celor implicați. Este important să se anticipeze și să se înțeleagă posibilele reacții pe care angajații ar putea să le aibă în raport cu schimbarea propusă. Depășirea rezistenței la schimbare în orice organizație și obținerea încrederii managementului superior sunt elemente critice pentru implementarea cu succes a oricărei inițiative de management al cunoașterii. Mei, Lee și Al-Hawamdeh² susțin că soluția o reprezintă designul unei strategii comunicaționale ca parte integrantă a strategiei de management al cunoașterii.

Rațiuni strategice și de eficientizare a managementului public a condus se pare, la nivelul comunității europene, la crearea unui instrument standardizat de evaluare a calității managementului public și organizării structurilor administrative din statele europene, instrument denumit generic Cadrul Comun de Evaluare, prescurtat CAF (Common Assessment Framework).

Common Assessment Framework – CAF este un instrument de măsurare a performanțelor unei organizații, prin stabilirea unei analize diagnostic. Acest instrument, conceput în anul 2000 de către Grupul Inovativ pentru Servicii Publice (IPSG) de la nivelul Comisiei Uniunii Europene, a cunoscut o versiune pilot în mai 2000 iar o primă versiune revizuită a fost lansată în 2002. A fost creat chiar și un centru de resurse CAF la Institutul European de Administrație Publică din Maastricht. În perioada 2000-2005, circa 900 de administrații publice europene au utilizat CAF pentru a optimiza funcționarea organizațiilor. Un ineters deosebit față de acest instrument a fost manifestat și din afara granițelor UE și anume din China, Orientul Mijlociu, Republica Dominicană și Brazilia³.

CAF este un instrument ușor de utilizat, disponibil gratuit și destinat să sprijine organizațiile din sectorul public european în utilizarea tehnicilor de management al calității în vederea îmbunătățirii performanței organizaționale. CAF oferă un cadru de autoevaluare care din punct de vedere conceptual este similar modelelor tipice mult mai celebrului TQM (Total Quality Management) și cu precădere Modelului de Excelență al Fundației Europene pentru Managementul Calității (EFQM), dar care este special construit pentru organizațiile din sectorul public, luând în considerare caracteristicile specifice acestora. Cadrul Comun de Evaluare are patru mari obiective:

- să introducă în administrațiile publice principiile TQM și să le ghideze gradual în sensul utilizării și înțelegerii autoevaluării, pornind de la actualul „Plan-Do” („Planifică – Realizează”) la ciclul complet de tipul „Plan-Do-Check-Act” („Planifică-Realizează-Verifică-Acționează);
- să faciliteze autoevaluarea organizațiilor publice cu scopul de a se ajunge la o diagnoză organizațională și la acțiuni de optimizare;

1 Klein, S., 1996 apud Yeo Ming Mei; Seow Ting Lee; Suliman Al-Hawamdeh, 2004 – „Formulating a Communication Strategy for Effective Knowledge Sharing” în *Journal of Information Science*, 30 (1), Sage Publications.

2 Yeo Ming Mei; Seow Ting Lee; Suliman Al-Hawamdeh, 2004 – „Formulating a Communication Strategy for Effective Knowledge Sharing” în *Journal of Information Science*, 30 (1), Sage Publications.

3 www.eipa.eu

- să acționeze ca o punte de legătură între diferite modele utilizate în managementul calității,
- să faciliteze învățarea de standarde și repere comparative între organizațiile din sectorul public.

Modelul CAF¹ are la bază 5 criterii și 4 rezultate care se conturează ca indicatori majori ai eficienței organizaționale și calității managementului public:

CADRUL COMUN DE EVALUARE – CAF

PĂRGHII

Criteriul 1. Leadership

Subcriteriul 1.1. Trasează o direcție organizației: a dezvolta și comunica o viziune clară, obiective și valori explicite

Subcriteriul 1.2. Dezvoltă și implementează un sistem de management al organizației; Subcriteriul 1.3. Motivează și sprijină personalul din organizație și a acționa ca model;

Subcriteriul 1.4. Gestionează relațiile cu politicienii și alte grupuri de interes

Criteriul 2. Strategie și planificare

Subcriteriul 2.1. Culege informații legate de nevoile prezente și viitoare ale grupurilor de interes.

Subcriteriul 2.2 Dezvoltă, recapitulează și actualizează strategia organizațională și planificarea

Subcriteriul 2.3 Implementează strategii și planificări la nivelul întregii organizații

Criteriul 3. Managementul Resurselor Umane

Subcriteriul 3.1. Planifică, manageriază și optimizează resursele umane în ceea ce privește strategia și planificarea

Subcriteriul 3.2. Identifică, dezvoltă și utilizează competențele anagajaților în sensul îndeplinirii obiectivelor și scopurilor individuale și de echipă.

Subcriteriul 3.3. Implică angajații prin dialog și responsabilizare

Criteriul 4. Parteneriate și resurse

Subcriteriul 4.1. Dezvoltă și implementează relații parteneriale cheie

Subcriteriul 4.2. Dezvoltă și implementează parteneriate cu clienții/cetățenii

Subcriteriul 4.3. Manageriază cunoașterea

Subcriteriul 4.4. Gestionează finanțele

Subcriteriul 4.5. Gestionează tehnologia

Subcriteriul 4.6. Gestionează clădiri și bunuri

Criteriul 5. Managementul schimbării și proceselor

Subcriteriul 5.1. Identifică, realizează designul, manageriază și optimizează procesele organizaționale

Subcriteriul 5.2. Dezvoltă și furnizează servicii și produse prin implicarea clienților/cetățenilor

Subcriteriul 5.3. Planifică și gestionează modernizarea și inovarea

¹ Staes, Patrick; Thijs, Nick, 2005 - „Quality Management on the European Agenda” în EIPASCOPE 2005/1, <http://www.eipa.nl/en/eipascope/show/&tid=10>

REZULTATE

Criteriul 6. Rezultate privind clienții/cetățenii

Subcriteriul 6.1. Rezultate ale măsurării satisfacției clienților/cetățenilor

Subcriteriul 6.2. Indicatori ai măsurătorilor legate de clienți/cetățeni

Criteriul 7. Rezultate privind satisfacția personalului

Subcriteriul 7.1. Rezultate referitoare la satisfacția și motivația personalului

Subcriteriul 7.2. Indicatori ai rezultatelor privind personalul

Subcriteriul 8. Rezultate societale

Subcriteriul 8.1. Rezultate privind performanța societală

Subcriteriul 8.2. Rezultate privind performanțele mediului social

Criteriul 9. Rezultate referitoare la performanțele cheie

Subcriteriul 9.1. Atingerea obiectivelor

Subcriteriul 9.2. Performanța financiară

În 2005, la 5 ani de la apariția instrumentului la nivelul Uniunii Europene, Institutul European de Administrație Publică a publicat un raport din care s-a putut observa foarte clar gradul de extindere al implementării CAF în spațiul comunitar dar și în țări care la acea dată nu erau membre ale Uniunii Europene. Conform raportului, CAF a fost implementat în circa 27 de țări, fie cu caracter de recomandare, voluntar sau obligatoriu, după cum se poate observa din tabelul următor:

Voluntar (9)	Recomandat (15)	Obligatoriu (3)
Austria, Estonia, Finlanda, Irlanda, Italia, Letonia, Olanda, Portugalia, Marea Britanie.	Belgia, Republica Cehă, Germania, Danemarca, Grecia, Spania, Franța, Ungaria, Letonia, Luxemburg, Polonia, Suedia, Slovenia, Slovacia, Norvegia.	Republica Cehă (nivel central), Slovacia (nivel central), România

Gradul de utilizare a CAF în diferite țări, arăta în anul 2005 în felul următor:

Mai mult de 30 de aplicații	Austria, Belgia, Republica Cehă, Germania, Danemarca, Finlanda, Ungaria, Italia, Norvegia, Portugalia, Slovenia, Suedia
Mai puțin de 30 de aplicații	Cipru, Estonia, Grecia, Spania, Franța, Irlanda, Letonia, Luxemburg, Polonia, Slovacia, Marea Britanie, România

Studiul din 2005 s-a bazat pe 131 chestionare completate de organizații din 22 de țări, ceea ce confirmă faptul că modelul CAF se bucură de o utilizare tot mai vastă la toate nivelurile sectorului public în spațiul european.

Conform acestui studiu, organizațiile au ajuns în urma evaluării prin CAF la concluzia necesității optimizării următoarelor activități organizaționale¹:

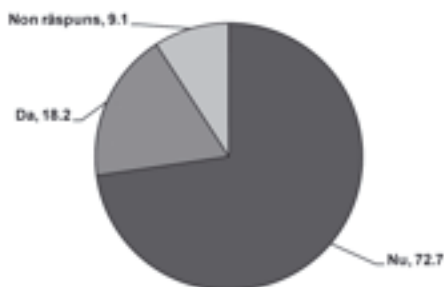
¹ Staes, Patrick; Thijs, Nick, 2005 – „Report on the State of Affairs of the Common Assessment Framework (CAF) after Five Years” în *EIPASCOPE* Nr.3/2005, www.eipa.eu

Activitatea care trebuie optimizată	Nr. de organizații
Procesul de planificare strategică a organizației	51
Plan de acțiune complet, direct legat de rezultatele obținute din evaluarea CAF	38
Implementarea unor studii privind personalul	32
Optimizarea proceselor organizaționale	30
Optimizarea calității leadershipului	26
Optimizarea managementului cunoașterii	25
Implementarea unor studii pentru măsurarea satisfacției și nevoilor clienților/cetățenilor	22
Activități de optimizare pentru anumite segmente specifice din organizație	19
Implementarea rezultatelor studiilor întreprinse	18
Demararea de programe de optimizare	18
Raport consolidat care este transmis managementului organizației (lasă pe mai târziu implementarea)	16
Implementarea instrumentelor de management al resurselor umane	14
Optimizarea tehnologiei	14
Un management optimizat al bunurilor și clădirilor	6
Implementarea de noi instrumente de management financiar	6
Altele	1

În România, acest instrument a fost aplicat în fază pilot în cursul anului 2004, la nivelul a nouă direcții din cadrul Ministerului Administrației și Internelor și ANFP. Cu sprijinul rețelei naționale de modernizatori s-a dorit extinderea aplicării acestui instrument la nivelul ministerelor, consiliilor județene, prefecturilor, precum altor instituții publice interesate.

În cadrul studiului inițiat de Institutului European din România în anul 2005, pe baza rezultatelor obținute la nivelul rețelei, a rezultat că extinderea aplicării acestui instrument este foarte lentă. Astfel, la mijlocul anului 2005, aproape trei pătrimi din ministere, prefecturi și consilii județene nu îl aplicaseră în faza pilot.

Fig. Aplicarea CAF-ului la nivelul instituțiilor¹

În acest context, Unitatea Centrală pentru Reforma Administrației Publice (UCRAP) a demarat, în septembrie 2005, procesul de implementare a CAF în cadrul instituțiilor publice, proces devenit obligatoriu și care a presupus mai multe etape:

¹ „Reforma administrației publice în contextul integrării europene” (Raport intermediar), Autori: Marius Profiroiu – coordonator, Tudorel Andrei, Dragos Dinca, Radu Carp Bucuresti, septembrie 2005, www.ier.ro

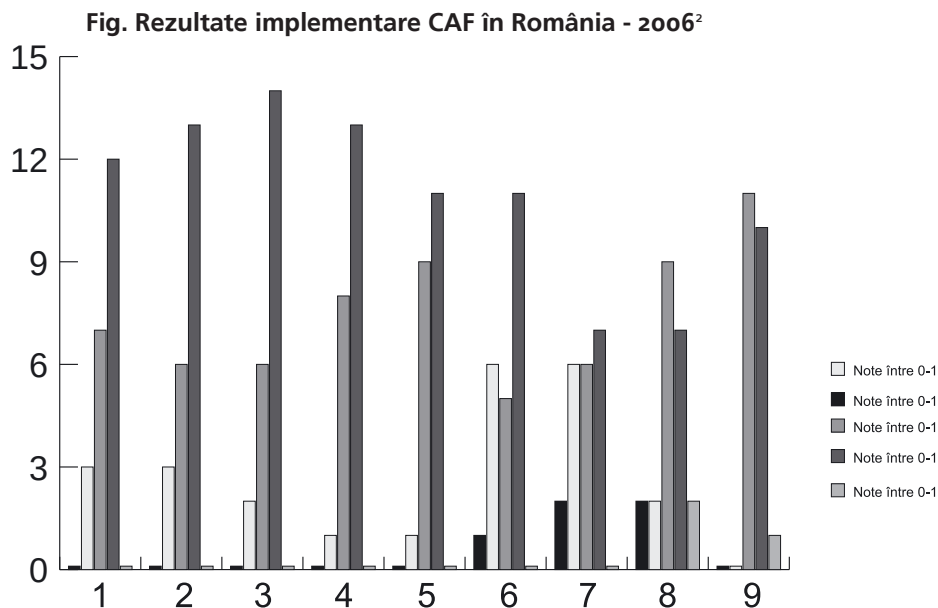
- etapa de promovare și conștientizare a importanței și utilității acestui instrument de auto-evaluare a modului de funcționare a instituțiilor publice. Această etapă a demarat cu elaborarea unor materiale de prezentare a CAF-ului: broșura și ghidul de implementare CAF. Campania de promovare a instrumentului CAF a avut drept punct de pornire o sesiune de prezentare dedicată prefecților și subprefecților – în cadrul programului de formare specializată pentru înalții funcționarii publici, program de formare ce s-a derulat la Institutul Național de Administrație (INA).

Proiectul a vizat, în primul rând, constientizarea nivelului de conducere din instituțiile publice de importanța și utilitatea acestui instrument. Campania de promovare a continuat cu instruirea a câte 2 funcționari publici din fiecare instituție prefecturală și consiliu județean. Rezultatul a constat în instruirea unui număr de 235 funcționari publici de conducere și execuție, 30 de instituții publice care au solicitat implementarea CAF, din care 24 instituții prefecturale, 5 consilii județene și 1 serviciu public deconcentrat (Direcția pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală). Astfel, conform raportărilor UCRAP¹, până la data de 13 decembrie 2006, 23 instituții publice au derulat procesul de auto-evaluare, identificând observațiile favorabile și nefavorabile, precum și căile de acțiune în vederea îmbunătățirii și eficientizării modului de derulare a activităților lor. Fiecare proces s-a încheiat cu un raport de implementare, raport ce a fost prezentat echipei de conducere și pe baza căruia s-a întocmit un plan de acțiuni.

Principalele domenii pentru care au fost propuse acțiuni de îmbunătățire sunt:

- *Comunicarea internă* (elaborare draft al strategiei de comunicare internă, creare intranet, introducerea sistemului integrat de gestiune a documentelor)
- *Planificare strategică* (revizuirea Programului Multianual de Modernizare - PMM)

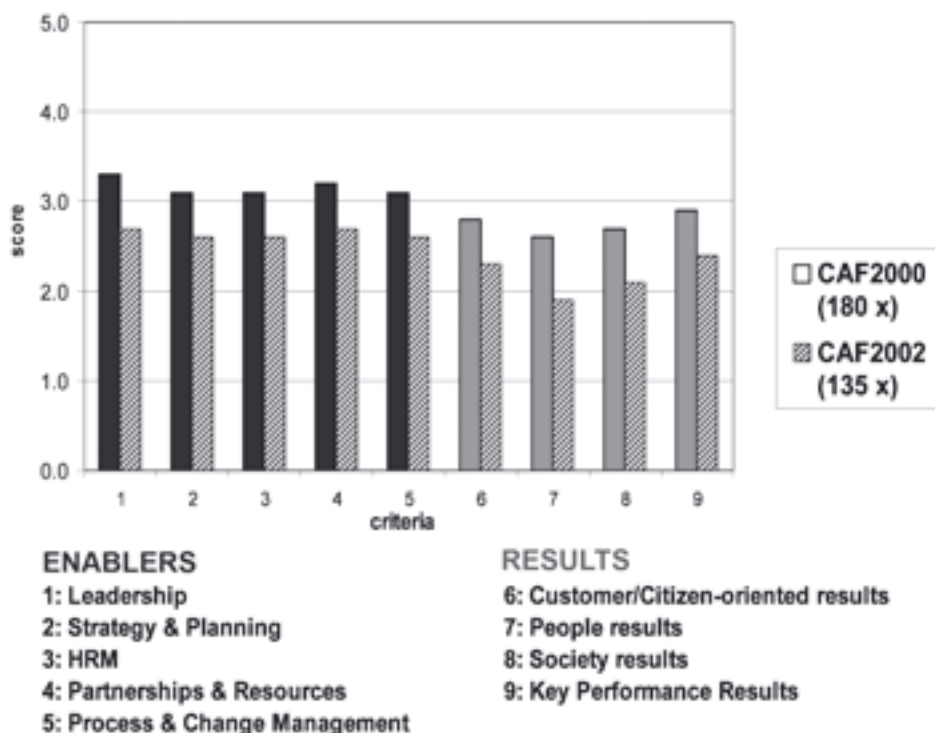
Conform datelor furnizate în anul 2006 de către Unitatea Centrală pentru Reforma Administrației Publice din cadrul Ministerului Internelor și Reformei Administrative, implementarea CAF la nivelul unor instituții publice centrale și locale românești a condus la următoarele rezultate pentru fiecare criteriu și rezultat al modelului în parte:

1 „Implementarea CAF în administrația publică din România” Sursa: site UCRAP , www.mira.ro

2 Sursa: site UCRAP , www.mira.ro

La nivelul Uniunii Europene, rezultatele în anul 2000, respectiv 2002, arătau după cum urmează¹:

O comparație între rezultatele CAF din 2000 și 2002 furnizate de către Institutul European de Administrație Publică și rezultatele din România în 2006 furnizate de UCRAP din cadrul Ministerul Internelor și Reformei Administrative ne permite să observăm diferențe sensibile în modul de autoevaluare organizațională la nivel european comparativ cu felul în care organizațiile publice din România își percep funcționarea, competențele, calitatea managementului și îndeplinirea rezultatelor expectate la nivel organizațional. Astfel, pentru fiecare dintre cele 5 criterii și 4 rezultate în parte, organizațiile românești s-au punctat în anul 2006, în medie cu 0.2-0.3 puncte peste media obținută la nivelul celorlalte state europene în anul 2002.

	CAF 2000	CAF 2002	CAF ROM 2006
PĂRGHII			
Leadership	3.3	2.7	2.9
Strategie și planificare	3.1	2.6	2.9
Managementul Resurselor Umane	3.1	2.6	3.0
Parteneriate și Resurse	3.2	2.7	3.0
Managementul schimbării și proceselor	3.1	2.6	3.0
REZULTATE			
Rezultate privind clienții/cetățenii	2.8	2.3	2.6
Rezultate privind satisfacția personalului	2.6	1.9	2.3
Rezultate societale	2.7	2.1	2.7
Rezultate referitoare la performanțele cheie	2.9	2.4	3.0

¹ Stoffels, Ann, 2006 – „Registration of CAF users- February 2006”, www.eipa.eu

Este de remarcat totuși faptul că există o serie de similitudini între rezultatele europene și cele românești, scorurile cele mai mici înregistrându-se în ambele cazuri la capitolul rezultate, și cu precădere pe dimensiunea rezultate privind satisfacția personalului. În ceea ce privește pârghiile, putem observa că dacă la nivelul comunității europene administrația publică se autoevaluează ca fiind foarte puternic rezistentă la schimbare, scorurile pentru același criteriu (managementul schimbării și al proceselor) sunt mai mari în cazul administrației publice românești. Compararea datelor trebuie făcută însă cu precauție, din cauza numărului relativ redus de organizații publice supuse analizei în cazul României și din cauza momentelor temporale diferite în care s-a realizat evaluarea. În ciuda acestor impedimente în calea unei analize comparative, tendința organizațiilor publice românești de a se supra-aprecia în ceea ce privește eficiența organizațională și capacitatea de adaptare la schimbare este destul de evidentă, cu atât mai mult cu cât anul de preaderare 2006 a reprezentat pentru reforma administrației publice românești un moment similar celui cu care s-au confruntat celelalte noi state membre ale Uniunii Europene în anul 2002¹. Cert este că, atât la nivel european cât și în România, aplicarea CAF indică un nivel mediu de eficiență și calitate a managementului public, cu probleme majore în zona managementului schimbării dar și a planificării strategice și a capacității de diseminare a cunoștințelor și informațiilor.

Urmărind rezultatele obținute cu ajutorul instrumentului CAF de auto-evaluare și diagnoză organizațională, se poate constata că la nivelul diferitelor administrații publice din spațiul european cheia pentru identificarea, evaluarea și optimizarea proceselor într-o organizație din sectorul public ar trebui să fie reprezentată de contribuția și eficiența acestei organizații în raport cu misiunea și obiectivele instituționale fixate. Caracterul proceselor în instituțiile publice pot varia foarte mult, de la activități relativ abstracte cum ar fi sprijinul acordat dezvoltării unor politici publice sau legiferarea activităților economice, la activități foarte concrete de tipul serviciilor publice directe. În toate cazurile însă, o organizație ar trebui să fie capabilă să identifice procesele cheie pe care le îndeplinește pentru a furniza rezultatele și output-urile așteptate și a asigura un management al schimbării performant, care să rezide în generarea schimbărilor necesare într-o organizație și gestionarea dinamicii schimbării prin organizarea, implementarea și comunicarea acesteia.

Concluzii

Hussein Kassim² apreciază că există cel puțin trei modalități prin care Uniunea Europeană afectează administrațiile publice naționale. În primul rând, administrațiile naționale au, dincolo de misiunea lor națională, un nou rol important în calitate de agenți de implementare a normelor europene. În al doilea rând, un alt tip de impact al UE asupra administrațiilor naționale vizează politicile publice. Ca o consecință a deciziilor legislative sau juridice adoptate la nivel european, administrațiile statelor membre pot fi nevoite să modifice sau să abandoneze politicile publice existente, să modifice sau să renunțe cu totul la anumite instrumente tradiționale sau să reorganizeze structuri și proceduri. Această stare de fapt poate genera capacități administrative diminuate sau accentuate, sau se poate manifesta sub forma unor schimbări majore la nivel de relaționare cu actorii publici sau privați.

¹ În 2002, cele 10 țări din valul de aderare de la 1 mai 2004 (Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia, Ungaria) aveau ca obiective centrale aderarea la standardele europene și reforma administrației publice, situație comparabilă cu cea a României anului 2006.

² Kassim Hussein, 2003 – „The European Administration: Between Europeanization and Domestication” în *Governing Europe*, Editura Oxford Scholarship Online Monographs

Un al treilea potențial efect vizează adaptarea administrațiilor naționale ca o consecință a implicării sale practice la nivel european în procesul de luare a deciziilor. Administrațiile naționale au fost încurajate să dezvolte mecanisme care să sprijine participarea și să coordoneze activitatea oficialilor naționali în structurile Uniunii Europene. Cu toate că nevoia de coordonare pornește de la Bruxelles, felul în care statele membre au răspuns solicitărilor ce le-au fost adresate în acest sens au fost croite în funcție de caracteristicile structurale ale sistemelor politice naționale. „În acest context, este mai degrabă adecvat să vorbim despre domesticizare decât despre europeanizare”¹. Din acest motiv este extrem de dificil de găsit o dovadă a convergenței în jurul unei paradigme administrative singulare la nivelul Uniunii Europene.

Integrarea europeană a României, până de curând tradusă aproape exclusiv în termenii aderării la comunitatea europeană, nu a fost decât tangențial abordată din perspectiva acestui proces de domesticizare, de „românizare” a unui sistem aparent standardizat și convergent la nivelul statelor membre. Integrarea României în Uniunea Europeană a devenit obiect de cunoaștere științifică doar în măsura în care miezul dezbaterii viza problemele întâmpinate de țara noastră în alinierea la standardele europene și implementarea legislației și normelor comunitare. Perspectiva a fost întotdeauna una comparativă, s-au urmărit tendințe și distanțe între realitatea socio-politică și economică în schimbare din România și cea dezirabilă din perspectiva Comisiei Europene. Miza pare a fi de fiecare dată acest tip ideal de stat european, un nucleu dur în jurul căruia statul român, în calitate de membru UE trebuie să graveze, variabila măsurată fiind aproape fără excepție gradul de reușită sau eșec al României în a-și configura mecanismele și procesele cât mai aproape de acest ideal tip weberian.

O re poziționare teoretică și conceptuală apare în acest context ca fiind nu doar utilă dar chiar necesară. Integrarea Europeană privită ca factor major de schimbare a unei configurații socio-politice, economice și administrative date, în cazul nostru cea a României, permite identificarea răspunsurilor formale dar și informale ale realității asaltate de agentul de schimbare, a efectelor intenționate dar mai ales a efectelor perverse pe care schimbarea le produce asupra acestei realități și felul în care aceasta se reconstruiește pe sine în funcție de factorul de schimbare. Perspectiva etică² asupra sistemelor și proceselor majore pe care și le construiește un stat aflat în proces de integrare europeană va fi în acest fel dublată, completată sau contrazisă de o perspectivă emică, în care nucleul dur al reprezentării științifice nu mai este tipul ideal de stat european ci realitatea puternic particularizată și personalizată a unei țări asupra căreia acționează un factor major și complex de schimbare denumit generic integrare europeană.

BIBLIOGRAFIE

Andersen, Svein, S., 2003 – „The Mosaic of Europeanization” ARENA-conference, University of Oslo, http://www.arena.uio.no/publications/wp04_11.pdf;

Eurobarometrul 66. Opinia publică în Uniunea Europeană - toamna 2006, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.htm;

1 Hine; Kassim 1998; Kassim 2000 apud Kassim, 2003.

2 Dubletul conceptual etic-emic își are originea în lingvistică, în diferența operată de această știință între analiza fonetică și cea fonemică. Conform lui Petru Iluț în lucrarea „Abordarea calitativă a socioumanului” (1997), problematica a fost preluată și dezvoltată în științele socioumane odată cu studiile antropologului K.Pike din 1967. În lucrările acestuia conceptual de *etic*, respectiv *emic* marchează deosebirea dintre descrierea și explicația realităților unui grup cultural oferită de cercetătorul din exterior (perspectivă etică) și descrierea și explicarea propriilor realități de către grupul însuși (perspectivă emică).

Hille, Peter; Knill, Christop; 2006 – „It's the Bureaucracy, Stupid: The Implementation of the Acquis Communautaire in EU Candidate Countries, 1999-2003" în *European Union Politics*, Sage Publications;

Iluț, Petru, 1997 – *Abordarea calitativă a socioumanului*, Polirom, Iași.

Kassim Hussein, 2003 – „The European Administration: Between Europeanization and Domestication" în *Governing Europe*, Editura Oxford Scholarship Online Monographs;

Marius Profiroiu – coordonator, Tudorel Andrei, Dragos Dinca, Radu Carp, 2005 - „Reforma administrației publice în contextul integrării europene" (Raport intermediar), www.ier.ro;

Staes, Patrick; Thijs, Nick, 2005 - „Quality Management on the European Agenda" în EIPASCOPE 2005/1, <http://www.eipa.nl/en/eipascope/show/&tid=10>

Stoffels, Ann, 2006 – „Registration of CAF users- February 2006", www.eipa.eu

Yeo Ming Mei; Seow Ting Lee; Suliman Al-Hawamdeh, 2004 – „Formulating a Communication Strategy for Effective Knowledge Sharing" în *Journal of Information Science*, 30 (1), Sage Publications;

www.infoeuropa.ro

www.eipa.eu

www.mira.ro

www.publicinfo.ro

Schimbarea strict nominală a mandatului prezidențial rus

■ IRINA ZAMFIRESCU

This article intends to give an accurate view on the economic and political Russian framework. The analysis tries to expose the main mechanisms behind Vladimir Putin's administration, as well as the changes that Medvedev's mandate brought to the administration. The article concentrates on Russia's political and economical capabilities, that define it either in terms of a great power or a vulnerable state, as well as the degree of social security it provides for its citizens.

Keywords:

social security, democratization, political change, Russian political tradition

Rusia relansează competiția pentru a submina structura actuală unipolară a lumii. Aflată în continuu proces de redefinire și restructurare a structurilor instituționale interne, Rusia își trasează politicile externe cu scopul clar de a redobândi statutul unei mari puteri. Acestea sunt afirmații uzuale în cadrul dezbaterilor publice cu privire la străduințele lui Vladimir Putin de a construi neoimperialismul rusesc.

Iar dezbaterile publice prilejuite de Rusia sunt frecvente. Fie că este vorba de politica agresivă față de statele din străinătatea apropiată, fie că este vorba de ostilitatea față de organizațiile internaționale ori de modul în care instrumentează resursele energetice, cursul acțiunilor acestui stat au tulburat ordinea firească a relațiilor internaționale. Prin deciziile politico-administrative, Rusia a fost un factor care a modelat agenda publică a relațiilor internaționale. Mult mai vocală și mai concisă în acțiuni, foarte des criticată pentru radicalismul reacțiilor la problemele pe care le-a întâmpinat, este din nou o variabilă incertă.

Comportamentul Rusiei este unul rațional în termenii paradigmei realismului politic. Își maximizează profitul prin exploatarea maximă a resurselor. Astfel că, în linia acestui argument, șantajul energetic de care este acuzată, devine justificat. Însă acest lucru nu o face un stat puternic, ci doar unul care poate vulnerabiliza alte state.

Un stat puternic este un stat dezvoltat economic, un stat cu instituții publice democratice, cu o practici birocratice și administrative democratice. Indicii și parametrii securității societale trebuie să confere cetățenilor un mediu socio-economic optim pentru dezvoltarea individuală.

Un stat puternic găsește punctul de echilibru între soft și hard power și utilizează, întotdeauna raportat, la un context concret, modalitățile de dialog optime cu restul statelor.

Pentru a determina în ce măsură Federația Rusă se poate replea trebuie să cumuleze toate acestea de mai sus. Astfel că este necesară o analiză care să coreleze toate aceste aspecte și care, sintetizate, să dea măsura unei puteri mondiale.

Pentru a determina coerența internă, o direcție de dezvoltare conformă cu dezideratele democratice care ar implica o evoluție proprie unui stat consolidat este necesară o analiză a situației politice și economice a Rusiei. Modalitatea în care este decis uzul de principala resursă economică, petrolul și gazele naturale, descrie linia de dezvoltare a două dintre direcțiile Rusiei: este vorba, pe de o parte, de maximizarea profitului conform cu o dezvoltare sustenabilă și rațională și, pe de altă parte, de modalitatea de a gestiona relațiile internaționale, facilitare de tranzacțiile cu aceste resurse.

O coroborare a tuturor acestor factori va descrie o mare putere. Măsura în care Rusia se dezvoltă pe aceste linii este măsura în care își poate juca acest rol pe care și-l arogă.

„Orientarea Rusiei, o țară imensă cu o tradiție îndelungată de conducere centralizată, a fost întotdeauna stabilită de lider – fie el țarul, șeful Biroului Politic sau președintele”¹. Cutumiar, populația rusă este obedientă.

Ani întregi după prăbușirea Uniunii Sovietice, atât liberalii Rusiei, cât și occidentalii au sperat că oamenii eliberați vor forma republici democratice care respectă legea. Însă regimul Putin s-a opus acestui lucru, reformând o Rusie la fel de tăcută și de sfioasă. Aceasta este în fapt consecința alimentării de către Putin a unei constante și longevive raportări a populației la o *Mamă Rusie*. Aflată în situația de a se elibera de sub o administrație care de secole a luat deciziile pentru el, poporul rus nu a știut să importe un model de comportament și să își creeze astfel o conduită democratică. În lipsa unei astfel de formule a societății civile, Rusia este în continuare definită în termenii unui stat autoritar. Însă, așa cum Kissinger susține „nu consider statul rus unul dictatorial. Un vot din partea populației de 64,3% pentru Putin indică faptul că există o parte importantă a populației care nu a votat pentru acesta”². Dar aceasta este situația înainte de mandatele lui Putin. 8 ani sub regimul lui, Rusia a deprins noi „obiceiuri”.

Acest comportament rezidă în principal în 2 factori. Lipsa de informare cauzată de manipularea mass media este unul dintre factorii care, prin faptul că instrumentalizează realitățile conform cu scopurile oportune la administrației, descrie o realitate conform cu un model utopic. Un act bine coordonat de la Kremlin, încercările de lua poziție împotriva administrației centrale este taxată uneori chiar cu viața³. Pe de altă parte, imposibilitatea de a controla efectiv administrația centrală și de a fi, așa cum o democrație o impune, aceasta reprezentantul poporului, imprima dezinteresul pentru scena politică. Reacție firească în termenii unui comportament conform unui calcul cost beneficii, acolo unde o voce nu se aude, aceasta încetează să încerce să mai fie vocală.

„La momentul scrierii acestei lucrări, perspectivele democratice sunt încă incerte, și nici nu este clar că faptul că o Rusie chiar democratică va urma politicii de natură să conducă la stabilitatea internațională”⁴.

1 Andrew, Jack, *Rusia lui Putin*, Editura All, București, 2006, pg. 7

2 Kissinger on Putin: „He thinks he is a reformer”, http://www.time.com/time/specials/2007/personoftheyear/article/0,28804,1690753_1690757_1691285,00.html

3 Cu referire aici la suspiciunile din cazul Annei Politovskaia ori Alexander Litvininelo.

4 Henry, Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București 2007, pg. 710

Andrew Jack vorbește de un „amestec total postmodern de epoci rusești diferite”. Se face referire aici la reintroducerea însemnelor statului rusesc din vremurile sale sovietice. „Sondajele de opinie au arătat că oameni obișnuiți aprobă aceste opțiuni, indicând mai ales că populația trăiește într-o confuzie totală față de propriul trecut”¹. Aceasta este modalitatea prin care populația rusă a înțeles să importe formele democrației. Confuză și căutând un lider care să îi îndrume, au văzut în imaginea liderului de la Kremlin noua autoritate care îi va îndruma și și-au asumat-o ca atare, lipsiți de ceea ce democrația ar fi trebuit să le imprime – cultul autorității. Au fost reluate obiceiurile *iconice*, portretul lui Putin devenind, asemănător liderilor sovietici, sufocant de prezent. Mai mult, „la fel cum tenisul a devenit pe vremea lui Elțin sportul preferat al elitei Rusiei, interesul lui Putin pentru schi a făcut ca acest sport să devină popular în rândul personalității de vârf rusești. Criteriu pentru investițiile naționale a definit astfel gustul președintelui, oamenii de afaceri investind major în dezvoltarea stațiunilor de schi. Grila personală de ierarhizare și valorificare a președintelui a devenit planul economic de investiții al unui stat. „Părea că există o generație dispusă și dornică să reînvie vechile reflexe”².

Starea de fapt a unui stat în faza de protodemocrație

Cetățenilor încă li se refuză un serviciu public onest. Administrația este în mod endemic afectată de corupție. Astfel că, în cvasitotalitatea lor, serviciile publice sunt dependente de practici care sunt clasate ca fiind de corupție.

The Economist clasează corupția ca fiind una dintre singurele, cele mai longevive și stabile „instituții”. Este o caracteristică a majorității sectoarelor de activitate economică, judiciar, servicii sociale, politicul – toate acestea sunt afectate de corupție, aceasta devenind însăși norma după care ele funcționează.

Un studiu al Transparency International acordă Rusiei 2,1 puncte din 10, fiind a treia după Bangladesh și Kenya. În ceea ce privește sumele tranzacționate în Rusia pentru mită – aproximativ 20% din PIB, mai precis 300 de miliarde de dolari. Sumele vehiculate ca și mită pentru un om de afaceri sunt acum, conform think tankului INDEM, sunt până 130.000 de dolari. Mai mult, Forumul Economic Mondial, citat de *Council on Foreign Affairs*, a făcut un clasament mondial pe probleme de corupție. Rusia a fost clasată astfel: pe locul 85 din 106 în ceea ce privește „favoritismul în cadrul deciziilor oficiale”, locul 84 din 102 pentru „independența justiției” și pe locul 88 din 108 pentru „protejarea proprietății particulare”³.

Instituționalizarea mitei a determinat configurarea acesteia într-o practică fi-rească. În ciuda faptului că trei sferturi din populația Rusiei admite conștiința faptului că în Rusia există un grad foarte ridicat al corupției, sondajele de opinie arată că majoritatea populației ruse nu are o atitudine critică cu privire la aceste practici. În special populația tânără, cu atât mai îngrijorător, nu găsește aceste practici ca fiind în fapt o ilegalitate. Mai mult, la nivel lexical s-a făcut o distincție între sumele pe care indivizii le acordă benevol, ca și „recompensă” pentru aceia din administrație care *fac viața mai ușoară* și acele sume care sunt pretinse în mod uneori chiar agresiv, de către birocrați.

Numeroși oameni de afaceri americani sunt sceptici în ceea ce privește afacerile în Rusia. Deși companiile sunt simțitor mai puțin afectate de ilegalitate, acum trebuie să facă față unui nou inamic „adevărata mafie ... statul”.

¹ Andrew, Jack, *Rusia lui Putin*, Editura All, București, 2006, pg. 18

² *Idem*

³ John, Edwards, Jack, Kemp, *Russia's Wrong Direction: What United States Could and Should do* <http://www.cfr.org/publication/10883/>, pg. 17

Relația dintre stat și cetățeni este cauza principală pentru care această situație persistă. „Motivul pentru care această corupție persistă nu este acela că poporul rus este în mod genetic programat să mituiască, ci pentru că statul încă îi vede precum niște vasali mai curând decât stăpâni”¹. Democrația a fost importată ca fiind un model optim de management al unui stat, economia se dorește a fi în circuitul mondial, însă punctele elementare ale instituirii unei democrații reale sunt sfidate prin comportamentul arogant al autorităților.

Relația dintre autorități și cetățeni este una echivalentă cu șef – subaltern. Analiza *The Economist* pune această raportare menținerea mentalității sovietice. În condițiile în care administrația este constituită preponderent din foști membri ai KGB care au fost reinstalați în funcții publice odată cu mandatul lui Putin, el însuși membru KGB. Atitudinea acestora provine din modul în care se concepe în raport cu populația: „noua nobilime a Rusiei”.

Recunoașterea de către administrația centrală a problemei corupției a fost verbalizată atât de Vladimir Putin, cât și de succesorul lui, Medvedev. Însă interpretând discursul acestora cu privire la problema corupției, problema pare să fie una care îi copleșește și depășește pe cei doi politicieni. Putin afirma: „Oriunde te duci, trebuie să dai mită; inspecțiile tehnice, ecologiștilor, ginecologilor. Peste tot. Ce oroare!”.

Tendința Rusiei este aceea de a prioritiza, la nivelul politicilor centrale, modelul relaționării externe, în timp ce reformarea internă, aspectele ce țin de securitatea societală, configurarea unui spațiu intern coerent și consecvent cu scopurile unor democrații pot fi clasate în sfera unor externalități pozitive.

Extrem de important, teoretic, la nivelul democratizării și al funcționării unui stat conform cu aceste reguli sunt reprezentanții unei mase critice² la adresa administrației, alta decât opoziția politică. Termenul utilizat este acela de *intelligentia*. Aceștia reprezintă o masă de indivizi angrenați în activități care stimulează diseminarea culturii, grup care este format din intelectuali și grupurile sociale din proximitatea acestora.

„Intelligenția contemporană a Rusiei nu se află doar în stare de repaus, ci este chiar lașă”³. Cauzele pentru care actualii reprezentanți sunt mult mai puțin vocali sunt bidimensionale. Pe de o parte este vorba de riscul la care *onestitatea* cu privire la actul de guvernământ (aici este relevant cazul jurnalistei Anna Politovskaya) și, ceea ce în fapt amenință însăși statutul acestei categorii și amenință reconstrucția democratică a Rusiei, nostalgia reprezentanților de a retrăi vremurile socialiste, acelea care le asigurau bunăstare financiară și statut social.

Alexander Solzenitsyn a criticat aspru *intelligenția* contemporană. Principala acuză pe care a adus-o acestora a fost aceea „de a fi eșuat în atribuția lor vitală – aceea de vorbi în numele populației suprimată de un stat autoritarist”⁴. Mai mult decât faptul de nu-și fi îndeplinit *mandatul civic*, aceștia au ales să se alăture guvernanților. O poziție comodă, care le asigură un statut după care au tânjit și care însă nu îi exonerează de la vina de a-și fi trădat mandatul.

Un sumar inventar al elementelor ce compun statul construiește imaginea statului rus din vremea URSS: administrația este înțesată de *siloviki*, imnul și însemnele naționale sunt acelea sovietice, curți de judecată corupte și lipsa unei prese libere. Responsabilul pare a fi președintele statului, însă lipsa unei opoziții, unei atitudini critice, a unei voci comune care să reclame abaterea de la normele democratice a facilitat instaurarea unui regim nu foarte diferit de cel comunist.

1 *Grease my Palm, The Economist*, 29 Noiembrie – 5 Decembrie, pg. 58

2 Sintagma *atitudinea critică* este folosit propriu, al filtrării și al evaluării. Nu este vorba neapărat de critică în sensul de respingere.

3 *Spoeaking truth to power, The Economist*, 9 august, pg. 9

4 *The Hand that Feeds Them, The Economist*, 9 august, pg. 25

Vulnerabilitatea *intelligenței* rusești este traductibilă în statusul social și măsurată în recompense financiare. Paradoxal, vocile aceloră cu adevărat reprezentanți ai *intelligenței*, conform cu definiția, sunt mute în Rusia. Un exemplu este acela al jurnalistei ucise în circumstanțe neclare. Însuși Putin reclamă lipsa unui beneficiu efectiv al muncii jurnalistei la viața politică ori socială a Rusiei. „Putin, din păcate, avea dreptate. Țara era aproape surdă la vocea ei”¹

În ciuda evidentelor lacune, Rusia este un stat cu o libertate mult mai mare decât în vremea URSS. „Nimeni nu a dat comanda de a sta pe spate și toată lumea este deja pe pământ”² susține Merietta Chudakova. Analiztii vorbesc de o *autocenzură* a presei, o prudentă dusă la extreme care autosabotează proiectul democratizării.

Rusia Putinofila

În ciuda succesului intern al lui Putin, Rusia rămâne un stat cu probleme majore la nivelul securității societale. Serviciile publice sunt lipsite de performanță, pe alocuri sunt chiar disfuncționale. Putin a consolidat controlului Kremlinului asupra sectoarelor cheie ale economiei, iar miliardarii au ajuns sub influența acestuia.

O analiză simplistă a reformării statului rus sub Putin poate fi descrisă în termenii restaurării unui stat neo-sovietic, restaurând puterea sa prin limitarea puterii celorlalți.

Rusia lui Putin este un experiment inedit și, în mod cert, irepetabil pentru un alt stat. Mecanismele de guvernare impun imposibilitatea de a numi statul Rus o democrație. Mai curând este vorba de o autocrație multicoloră: sunt amestecate idei din guvernarea sovietică cu multe plăceri materiale ale vieții capitaliste. Forme de represiune nu mai sunt unele generalizate, se face uz de ele cu maximă atenție și se urmărește maximum de profit ca și rezultat al utilizării lor.

Vladimir Putin a fost un vector radical de schimbare. Reconstrucția statului rus a fost și rămâne crucială în condițiile în care de aceasta depinde și relaționare cu spațiul internațional. Dar societatea internațională se îndoieste de capacitatea Rusiei de a crea un stat care să poată coopera cu succes cu alte societăți moderne pentru soluționarea comună a unor probleme care privește ambele părți.

În ciuda creșterii economice rapide și a transformării sociale, „instituțiile rusești nu devin nici mai moderne și nici mai eficace, doar mai corupte”³. În ciuda stabilității pe care Rusia o afișează, aceasta este lipsită de un fundament imperativ necesar al unor instituții puternice.

Bidimensionalitatea evoluției statului Rus este aplicabilă și pentru mandatele lui Putin și reconstrucția statului sub coordonarea acestuia. Regenerarea economică a Rusiei a fost incredibilă, încurajându-se în acest fel investițiile străine în Rusia. Societatea rusă și economia acesteia se îndreaptă spre standardele moderne. Însă, paradoxal, sistemul politic este din ce în ce mai îndepărtat de tendințele democratice.

Dimitri Trenin, un scriitor de origine rusă, citat în studiul lui Pierre Hassner *Russia's Transition to Autocracy*⁴, este bucuros de ceea ce se întâmplă la nivel intern: faptul de a fi un stat capitalist, în ciuda lipsei de democrație, va crea o clasă de mijloc care, în mod firesc, va impune instaurarea unei domnii a legii. Astfel, după mai bine de un deceniu de la dizolvarea statului autoritar, națiunea rusă se bucură de potențialul democratic pe care Rusia îl are.

¹ *The Hand that Feeds Them*, *The Economist*, 9 august, pg. 27

² *Ibidem*

³ John, Edwards, Jack, Kemp, *Russia's Wrong Direction: What United States Could and Should do* <http://www.cfr.org/publication/10883/>, pg. 6

⁴ Pierre, Hassner, *Russia's Transition to Autocracy*, *Journal of Democracy*, pg. 6, <http://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Hassner-19-2.pdf>

Pierre Hassner cataloghează guvernarea lui Putin ca fiind „autoritaristă, cu o serie de trăsături fasciste, și rămâne sub suspiciunea de a fi inspirat o serie de acte criminale”¹.

„De ce este atât de greu de susținut punctul de vedere optimist atunci când te confrunți cu realitatea din Rusia? Deoarece Putin, un produs al celui mai sumbru serviciu secret al țării, nu a reușit să-și depășească originea și să înceteze să se poarte ca un locotenent colonel din KGB-ul sovietic. El se mai ocupă și acum de „aranjarea” concetățenilor săi dornici de libertate. Încă mai continuă să le sufoce libertățile, așa cum a făcut-o și înainte în cariera sa”².

Libertăți izolate de exprimare

Libertatea presei este un concept abstract pentru Rusia, ca multe altele, importat dar fără un suport național. Creșterea economică și tehnologică facilitează apariția a noi canale media, însă administrația este foarte vigilentă și preîntâmpină situația în care unul dintre aceste canale se va constitui în surse alternative de informare. „Eliminarea formelor de pluralism importante a devenit unul dintre cele mai importante obstacole în calea reconstrucției post-sovietice”³.

Vladimir Putin a convertit mecanismele mass media în vectori de comunicare și de *metamoforzare* a realității. Realitatea este preluată și cosmetizată conform cu scopurile de conjunctură ale liderului. Știrile par a fi adevărate comunicate de presă ale guvernului, iar jurnaliștii, o adevărată echipă de promovare a imaginii președintelui și guvernului⁴. Editor șef în cadrul unei redacții de știri a unui post radio, Vladimir Potanin povestește pentru *The Economist*: „în 2000 Vladimir Putin s-a întâlnit cu toată redacția și ne-a spus: *trebuie să mă ajutați. Reformele nu sunt populare și sunt dure. După asta puteți face ce vreți, dar momentan lucrați în sprijinul binelui Rusiei*. Eu am spus slujba noastră nu este aceea de a ajuta, ci de a raporta. El a răspuns că nu este suficient”. Libertatea presei este condiționată de un preact al manipulării opiniei publice astfel încât imaginea președintelui să se detașeze de măsurile pe care le găsește a fi nepopulare. Într-un stat democratic, libertatea presei este o recompensă izolată. Interesant este cum Putin identifică conservarea propriei imagini în termeni nealterați cu *binele Rusiei*. In extenso, binele Rusiei devine binele președintelui, iar acesta este, întâmplător, Putin. Jusestificarea acestui mecanism? Nici una.

„Cel mai mare teritoriu, cel mai rece loc, cele mai mari bogății, cele mai crude reguli de pe lume: un teritoriu cu trăsături extreme provocă viziuni extreme”⁵. Președintele Putin este văzut ca un lider autoritar care a efectuat represiuni majore asupra mass media și a libertății de exprimare. Un lider care și-a consolidat puterea prin implantarea în aparatul central a oamenilor din fostele agenții secrete și prin convertirea celor două camere ale Parlamentului în apanaj pentru a duce la final planurile sale în mod necondiționat. Putin își vrea statul pe care îl conduce a fi unul puternic, asta însemnând un corolar format din putere economică, stabilitate politică și respect internațional.

1 *Idem*, pg. 7

2 Anna, Politkovskaia, *Rusia lui Putin*, editura Meditații, București, 2004, pg. 8

3 *Russia Wrong Direction: What USA Can and Should Do*, <http://www.cfr.org/publication/10883/>, pg. 21

4 Exprimarea poate fi catalogată pleonastică în condițiile în care voința președintelui dictează strategia guvernamentală.

5 *Having it Both Ways*, *The Economist*, 20 mai 2004

„Canonizarea” politică și socială a lui Putin

Henry Kissinger justifică popularitatea lui Putin, în Rusia, prin momentul în care acesta și-a făcut apariția. Era vorba de un moment critic în evoluția Rusiei, involuție fiind cuvântul mai potrivit. „În același timp îl apreciază pentru faptul de a fi reconfigurat locul Rusiei pe scena internațională”¹. Descrierea pe care o face lui Putin trasează imaginea unui lider care, într-adevăr, încearcă să instaureze un regim capitalist, lipsit de democratizare: „este foarte inteligent, foarte concentrat la subiectul pe care îl discută și foarte familiarizat cu aspectele ce țin de politica externă. Nu face nicio încercare să te cucerească cu farmecul lui personal. Este o combinație de detașare, o inteligență de apreciat, îndemânare strategică și naționalism rus”.

În articolul *Russia's uneasy handover* din 1 martie 2008, analiștii de la *The Economist* prezintă motivele pentru care este liderul considerat salvatorul Rusiei. Astfel, pe de o parte este vorba de stabilitatea politică pe care a adus-o în Rusia, ulterior regimului lui Boris Yeltsin. Apoi, a impus pacea în Cecenia și în Caucazul de Nord. A reușit să impună din nou statul ca și putere mondială de care trebuie să se țină cont și, nu în ultimul rând, creșterea economică și o acută creștere a standardelor de viață.

Democrația instituită și întreținută de Putin este în mod abuziv numită așa. Sfera ei de cuprindere și mecanismele de funcționare sunt cu totul și cu totul diferite de acelea din Europa Occidentală, de exemplu. Astfel că, dacă pe timpul mandatului lui Yeltsin a existat, spre exemplu, libertatea presei ori dezbaterile publice libere, acum acestea sunt inexistente. Pe de altă parte însă, acea perioadă a fost lipsită de domnia legii, privatizarea s-a făcut în mod abuziv, preponderent înspre oligarhi, puterea și corupția familiei Yeltsin a transformat pretinsa democrație într-o farsă. Putin a construit un regim autocratic în numele restabilirii ordinii și a unei *dictaturi a legii*. „Strategia predominantă a încercat să mențină aparențele în ceea ce privește democrația, în timp ce golea instituțiile de conținutul lor”².

Dar democrația nu poate fi negociată. Termenii în care aceasta se poate manifesta sunt inalterabili, iar orice intervenție în mecanismele dovedite a fi cele care funcționează optim sunt o încălcare a democrației. Dacă aceste încălcări sunt convertite în reguli constante de funcționare ale unui regim, acela nu mai poate fi definit în termenii unui regim democratic funcțional.

Un concept central al sistemului creat de Putin este termenul de *siloviki*. Definiția acestui termen – un cuvânt rusesc „care poate fi tradus cu *băieții puterii*, aici incluzându-se membri ai forțelor armate și alte servicii de securitate. Acest grup reprezintă o masă omogenă de indivizi a căror principală trăsătură o reprezintă obediența față de o rădăcină comună, ajungându-se astfel până la prim poliție politică”³.

Serviciul de Securitate Federal este succesorul KGB. În aceste condiții, proporția covârșitoare a membrilor acestui serviciu este format din foști KGB-iști⁴. Conform unei cercetări menționate de *The Economist*, un sfert din birocrăția Rusiei sunt *siloviki*.

Una dintre principalele probleme este modul în care siloviki definesc puterea. Puțin flexibili, aceștia nu au adoptat acest concept cadrului așa zis democratic. Prac-

1 Kissinger on Putin: „He thinks He is a Reformer”, http://www.time.com/time/specials/2007/personoftheyear/article/0,28804,1690753_1690757_1691285,00.html

2 Pierre, Hassner, *Russia's Transition to Autocracy*, Journal of Democracy, pg. 9, ultima accesare 09.01.2009, <http://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Hassner-19-2.pdf>

3 *The Making of Neo-KGB State*, *The Economist*, 23 August 2007, ultima vizualizare, 09.01.2008

4 Conform declarațiilor lui Vladimir Putin un KGB-ist este pentru totdeauna definit ca atare „There is no such thing as a former Chekist”. Astfel că, conform raționamentului acestuia, membrii FSB sunt, în cvasitotalitatea lor, KGB-iști.

ticile de spionaj și de abuz al puterii, implantarea acestora în firmele mari și arestările abuzive acolo unde voința celor din conducere nu este conformă cu voința statului îndepărtează investitorii străini și afectează astfel economia națională.

Raționalitatea unui management cost-beneficii este înlocuită cu un reflex al coordonării de tip *planificare centrală*, beneficiile urmărite legitimând orice cost, indiferent de caracterul de legal ori abuziv. „Știu cum să desființeze o companie ori să confişte proprietăți. Dar nu știu cum să conducă o afacere. Folosesc forța pentru simplul fapt că nu cunosc o modalitate alternativă de a rezolva lucrurile”¹

Instituțiile statului, sub coordonarea acestor oameni, prin abuzurile și mecanismele de funcționare care sunt limitate și condiționate doar de Vladimir Putin, au ajuns să deseneze un nou tip de stat. „Dacă pe vremea comunismului KGB era un stat în stat, acum acesta a ajuns însuși statul”².

Structura administrației centrale, prin fiecare din verigile ei, se raportează la președintele Putin. Principalii vectori de control inserați de Putin în sistemul de guvernământ sunt Igor Sechin, care controlează activitatea de legiferare și supraveghează problemele economice, și Viktor Ivanov, responsabil pentru persoanele implicate în administrația locală și centrală. Un rol foarte important îl are adjunctul primului ministru, Sergei Ivanov, un fost ministru al apărării. Toți acești oameni sunt indivizi care au lucrat în cadrul serviciilor de contrainformații.

Structura agenților se păstrează, astfel că acum copiii foștilor agenți KGB urmează Academia SSF din Moscova. Mai mult, sunt încurajate căsătoriile între aceștia. Se cristalizează o nouă castă.

Principiul de plasare în grupul trădătorilor propriei țări pare a fi acelea al raportării față de Vest. Un membru al *Serviciului de Securitate Federal* justifică moral crima comisă împotriva Annei Politovskaya prin aportul pe care l-a adus societății internaționale cu articolele sale. „Nu știu cine a ucis-o, însă articolele sale au fost folosite de presei din vest. A meritat ce a primit”³. La nivel oficial, acest tip de comportament, care să oprească orice încercare de a vorbi împotriva statului, este admisă. Astfel că este admisă punerea sub supraveghere a oricărei persoane care are o atitudine critică față de guvernul de la Kremlin.

Conform Olgăi Kryshtanovskaya, sociolog rus, „siloviki reprezintă acea parte a Rusiei care a pierdut cel mai mult din procesul de democratizare. Erau persoane privilegiate în timpurile sovietice, erau deasupra legii. Vor o întoarcere la ceea ce este drept, ceea ce în ochii lor se traduce ca fiind un stat ferm care le acordă o serie de privilegii”⁴.

Una dintre temerile majore rezidă în puterea pe care aceștia o au din perspectiva statutului special asigurat de însuși Putin. Acum sunt la fel de puternici și de lipsiți de constrângeri precum în vremurile regimului sovietic.

Criza economică este o oportunitate pentru noi abuzuri și surse de îmbogățire pentru *siloviki*. *The Economist*, în numărul din 29 noiembrie 2008 prezintă mecanismul prin care aceștia vor intra în posesia unor companii. Noile entități care vor rezulta din criza economică vor fi „nici de stat, nici private, mai rău – opace”. Vor fi preluate de firme *cvasi-de stat* care sunt conduse de oameni afiliați Kremlinului.

Putin și-a făcut din protecția economică și politică a acestor *siloviki*, conform analiștilor *The Economist*, o prioritate. Fie că vor apela la inspectorii de taxe din cadrul SSF, fie, ceea ce este cel mai probabil că se va întâmpla, se va constitui un sistem prin care aceștia vor prelua, în colaborare cu statul, companiile și profitul va reveni sectorului privat, iar datoriile sectorului de stat.

1 Un fost agent KGB care acum lucrează în mediul afacerilor.

2 *The Making of Neo-KGB State, The Economist*, 23 August 2007

3 *Idem*

4 *Power to the Power People, The Economist*, 20 Mai 2004

Medvedev: Putin *reloaded*

Momentul decisiv în ceea ce privește alegerile din Rusia a fost în Decembrie 2007. Vladimir Putin a numit pe Medvedev pe succesorul lui. Ceea ce a urmat a fost firesc: Dmitry Medvedev a fost ales președinte. Popor cu o cultură socială deficitară, a preluat mesajul ca atare de la fostul președinte. Aceștia văd în Putin un lider ce a restabilizat economia Rusiei și a reconfigurat raportul de forțe internațional astfel încât Rusia să conteze din nou. Astfel că era firesc să fie ales Medvedev, acela care a primit din partea lui Putin votul de încredere și care, în noua configurație, urma să îl instaureze pe Vladimir Putin premier. Firescul a devenit realitatea cotidiană.

Optimismul în ceea ce-l privește pe Medvedev rezidă în lipsa unor origini compromițătoare. Este primul președinte post sovietic fără nicio legătură cu KGB.

„Libertatea este mai bună decât non-libertatea” este sinteza convingerilor sale. În ceea ce privește programul lui electoral, a declarat că va aplica această convingere la libertățile individuale, economice și ale presei.

Medvedev va fi în fapt interfața lui Putin, acela că va implementa planurile deja elaborate de acesta. În fapt, Medvedev este improvizația gândită de acesta pentru a se supune limitelor constituționale. Putin se afla în incapacitatea de a beneficia de un nou mandat ... nominal!

O analiză asupra evenimentului fastuos de numire a noului președinte realizată de *The Economist*¹ subliniază persistența unei dileme: „cine este acum responsabil de Rusia?”. Este pentru prima dată în istoria Rusiei, conform analiștilor, când un președinte rus finalizează un mandat într-un moment de popularitate maximă. Însă, așa cum reiese din declarația purtătorului lui de cuvânt „Medvedev va fi șeful statului. Dar bineînțeles că Putin nu pleacă nicăieri. În calitatea de prim ministru, el va implementa politicile pe care le-a stabilit de-a lungul a 8 ani de mandat”.

Vladimir Putin și-a asigurat viitoarea funcție și lărgirea prerogativelor prin modificări constituționale care acum or să îi faciliteze accesul la pârghii care, în mod tradițional, nu erau accesibile primului ministru.

Cetățenii ruși au înțeles necesitatea mecanismelor democratice. În ciuda sesiunii unei sfidări a acestor cadre dezirabile, opinia publică confirmă neîncrederea cu privire la un mandat efectiv al președintelui nou ales. Într-un studiu ce a urmărit încrederea într-un mandat real al lui Medvedev, deși 47% dintre intervievați au numit ca și necesar ca președintele nou ales să dispună de putere reală, doar 22% sunt de părere că acest lucru este posibil.

Atitudinea societății civile față de această situație pare să se înscrie în atitudinea tipică a unui popor căruia îi este refuzat exercițiul democratic minim și imperios necesar al participării publice – de ce să ne facem griji? Va fi decis pentru noi oricum!

Politicile externe - de la și la *versus*

Mesajul lui Medvedev despre starea națiunii, primul discurs în calitate de președinte, a fost și o declarație îndreptată împotriva SUA: acesta s-a suprapus, ca și interval orar, cu discursul lui Barack Obama, primul după câștigarea alegerilor. Medvedev a făcut o sinteză a principalelor evenimente pentru Rusia, iar dintre acestea, a catalogat ca fiind cele mai importante - războiul din Georgia și criza economică. „Pentru ambele, SUA este responsabilă”². Remedierea relațiilor dintre Rusia și SUA, conform lui Medvedev, este responsabilitatea administrației americane.

¹ *A strange Kremlin wedding, The Economist*, 10 Mai 2008, pg. 33

² *Getting Medvedev's, The Economist*, 8 Noiembrie, pg. 35.

Reacția ostilă a Rusiei la adresa societății Occidentale poate fi justificată de șocurile prin care acest stat a trecut în mai puțin de 2 decenii: pierderea unei părți a teritoriului, disoluția URSS, criza economică din 1998, uriașa creștere a diferențelor dintre cei bogați și cei săraci, lărgirea NATO, prezența trupelor SUA în Asia Centrală și posibilitatea ca Ucraina și Georgia să se alăture NATO.

„Evoluția politicilor lui Putin duce Rusia într-o direcție greșită. În loc să fie un exercițiu propedeutic pentru instaurarea democrației sau pentru un rol mai realist și constructiv în relațiile internaționale, pare mai mult a se îndrepta înspre autoritarism în ceea ce privește politica națională, și sursă de probleme în scena internațională”¹.

„SUA nu trebuie să confunde politica externă față de Rusia cu încercarea de a prescrie procese istorice. Este important să ne stabilim ierarhia de priorități. Restructurarea situației domestice a Rusiei nu poate fi atinsă prin utilizarea unui șablon american”². Cu toate acestea, recunoașterea din partea lui Bush a faptului că Rusia este în retragere față de normele democratice. SUA au fost implicate în procesul de monitorizare a alegerilor din Rusia, iar neregulile observate acolo au fost unele grave. Astfel că, începând cu imposibilitatea contracandidaților lui Medvedev de a apărea într-o campanie televizată și ajungându-se până la imposibilitatea din partea organizațiilor nonpartizane de a participa la procesul de numărare a voturilor, au fost sesizate de către observatorii SUA o serie de alte devieri de la firescul unui proces electoral. Cu toate acestea, guvernele din vest trebuie să țină cont de faptul că eforturile de a mediatiza activitățile organizațiilor de observare a alegerilor au fost în trecut clasate de administrația centrală drept interferențe în afacerile interne ale statului ori, mai rău, chiar activități de spionaj. Iar opinia publică a fost convinsă de asta.

Atacurile teroriste din 2001 au forțat o apropiere între aceste două state. Probleme precum combaterea terorismului, lupta împotriva proliferării armelor de distrugere în masă ori problemele de mediu impun, prin natura lor, cooperare pentru soluționarea lor. Însă dezvoltarea ulterioară a relațiilor la nivelul Rusiei și SUA a dovedit faptul că cooperarea este una doar de conjunctură, iar un parteneriat real și longeviv este condiționat de interese care să transceadă relația tensionată tradițională dintre ele. Reprezentanții Washingtonului și ai Kremlinului au folosit în mod optimist termenul de *parteneriat strategic*, însă cooperarea nu poate fi decât una punctuală, cu o delimitare temporală clară.

„Relația dintre SUA și Moscova va părea diferită pentru fiecare dintre părțile implicate, bazată pe principii și așteptări diferite”³. În fapt politica externă a Rusiei este deficitară la nivelul unui plan concertat și coerent cu privire la modul de a se raporta la societatea internațională. Mai mult, în analiza *Council on Foreign Relations* Rusia apare ca un stat care prezintă o unică trăsătură comună în ceea ce privește relaționare cu statele occidentale: „un spirit de competiție din ce în ce mai acerb”.

Rusia se dorește din nou un imperiu. Mai mult, Putin dorește recunoașterea internațională ca și putere a statului pe care îl conduce. Kissinger reiterează momentul pe care presa l-a catalogat drept ridicol: declarația lui Bush cu privire la ochii lui Putin: „m-am uitat în ochii lui Putin și am descoperit un suflet compatibil”. Relația dintre Putin și Bush este o relație de amicitie și asta pentru că Bush a recunoscut statului de partener egal al omologului rus și eligibilitatea statului rus de a se constitui într-un partener al SUA.

1 Pierre, Hassner, *Russia's Transition to Autocracy*, Journal of Democracy, pg. 9, ultima accesare 09.01.2009, <http://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Hassner-19-2.pdf>

2 Kissinger on Putin: „He thinks he is a reformer”, http://www.time.com/time/specials/2007/personoftheyear/article/0,28804,1690753_1690757_1691285,00.html

3 *Russia's wrong direction: what the United States Can and Should do*, <http://www.cfr.org/publication/10883/>, pg. 30

Rusia a inventat un concept de securitate, folosit strict de ei. "Rusia este sortită să aibă un interes de securitate special în ceea ce ea numește *străinătate apropiată* – republicile fostei URSS, spre deosebire de limitele vechiului imperiu. Însă pacea mondială cere ca acest interes să fie satisfăcut fără presiuni militare ori intervenție militară unilaterală"¹. Astfel că, în ciuda delimitărilor geografico-politice, Rusia resimte, supraveghează și încearcă să coordoneze aceste state. Acesta este motivul pentru care se simte sufocată de NATO și pentru care lărgirea alianței prin cuprinderea acestor teritorii este în fapt interpretat ca un asalt asupra lor.

Pe plan internațional Rusia este din ce în ce mai vocală și mai vizibilă. Războiul din Georgia este unul dintre cele mai recente evenimente care au mărit vizibilitatea acestui stat. Acest asalt este interpretat, de majoritatea analiștilor politici, ca o declarație de putere. Rusia transmite un mesaj: încă poate și în mod cert vrea să își recapete statutul de mare putere. În acest punct al discuției este utilă inventarierea și prezentarea stării actuale a forțelor armate rusești. Capabilitatea militară a Rusiei este „prea slabă în comparație cu NATO, însă suficient de puternică pentru a-și speria vecinii”².

Situația armatei rusești este delicată: forțelor armate rusești le lipsește echipamentul special pentru a vedea pe timp de noapte, sisteme de radio care să funcționeze în mod corect, lipsa de coordonare dintre trupele de la sol și cele aeriene. Sumele investite în armata rusească sunt vizibil inferioare acelor investite de statul american în acest domeniu.

Din cauza acestor deficiențe majore și a pentru a facilita ceea ce în definitiv poate fi tradus ca reinstaurare a unui imperiu rus, Medvedev a anunțat pentru la anul sumele care vor fi investite în acest sector: anul viitor (2009) va fi investit cu 27% mai mult decât în anul precedent. Însă este puțin probabil ca aceste investiții să fie eficiente, conform cu spusele lui Alexander Golts, un expert în apărare. Acesta susține: „armata rusească este o gaură neagră în care banii pur și simplu dispar”³.

Inconvenientul deficiențelor la nivel de capabilități militare este depășit la nivelul autorităților rusești prin maximizarea efectelor pe care acestea le au. Utilitatea unui lucru este conferită de modul în care reușește să răspundă unor necesități imediate. Astfel că, în ciuda deficitului de armament modern ori a unui într-o formă tehnică optimă, acesta își justifică eficiența prin capacitatea „de a speria statele sărace ale fostei Uniuni Sovietice”. Mai mult, dovedind o mentalitate simplistă, Pavel Felagenhauer rezumă discuția cu privire la armament bifând funcția primară și suficientă, pentru el – dacă acesta poate ucide, este eficiente.

Recunoașterea Rusiei ca și actor important pe scena relațiilor internaționale a fost materializată prin instituirea Consiliului NATO-RUSIA. Însă a devenit problematică menținerea existenței acestui organism internațional, în condițiile în care parteneriatul ar trebui să se bazeze pe principii democratice, să împărtășească o perspectivă comună asupra problemelor de securitate majore și să fie pregătite și capabile să coopereze pentru a preîntâmpina provocările comune. În studiul *Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do* însuși fundamentul pe care acest parteneriat este reclamat a fiind impropriu. Astfel că motivul pentru care s-a născut acest consiliu a fost ca NATO să liniștească Rusia cu privire la extinderea NATO. Or, „încercarea de a acorda confort psihic nu este suficientă pentru a consolida un parteneriat solid care să funcționeze pe baza unor interese comune”.

În ceea ce privește securitatea, în mod imperativ Statele Unite ale Americii trebuie să își extindă cooperarea cu Rusia pentru a împiedica actori internaționali definiți ca fiind periculoși de la a-și achiziționa materiale, tehnologii și arme foarte

1 Henry, Kissinger, *Diplomația*, editura All, București 2007, pg.711

2 *Advancing, blindly*, *The Economist*, 20 septembrie, pg. 31

3 *Idem*

periculoase. Spre exemplu, în condițiile în care Rusia este singura putere majoră care este implicată în cooperarea nucleară cu Iran.

Cel mai important de la periferia Rusiei este China. Astfel că această zonă, în funcție de configurația politicilor comune se poate constitui fie într-o zonă omogenă politic, având în vedere regimul politic autoritarist, sau un bloc militar.

Relația economică prilejuită de tranzacțiile cu armament dintre Rusia și orice stat care se poate constitui în potențial cumpărător scapă de sub controlul și politicile de vânzare ale armamentului stabilite de SUA și Uniunea Europeană. Comerțul cu armament înspre China, spre exemplu, a fost restricționată de piețele de armament din Occident, însă pentru Rusia aceasta este o piață irezistibilă.

În ceea ce privește comerțul cu armament, tema Rusiei care decide unilateral piețele de desfacere a armamentului este recurentă. Astfel că, spre exemplu, în 2006, în ciuda unui embargo pe care SUA l-a stabilit împotriva statelor din America de Sud producătoare de petrol, Rusia a vândut Venezuelei armament¹.

China este alternativă pentru NATO. Această organizație se extinde, însă Rusia nu este printre statele potențial membre. În mod firesc, se caută o alianță care să contrabalanseze NATO, astfel că s-a ajuns la posibilitatea unei alianțe cu China.

*Federation of American Scientists*² face o analiză cu privire la costurile și beneficiile pe care înglobarea Rusiei în NATO le-ar presupune. Astfel că din punct de vedere geostrategic, extinderea NATO fără a include Rusia asumă o dilemă de securitate atât pentru Rusia, cât și pentru vest. Rusia are două posibilități: ceea ce în relații internaționale este numit *bandwagoning*. Aceasta asuma ca statul care este supus unor amenințări să încerce o alianță tocmai cu statele sursă ale acestor amenințări. Aplicarea acestui model a avut ca și consecințe finalizarea războiului rece. Pe de altă parte, alternativa este aceea de a se ascunde. Ascunderea nu ar fi una sfioasă, ci mai mult o autoizolare bazată pe convingerea unei forțe nucleare majore. A treia variantă pare însă variată optimă pentru Rusia. Aceasta presupune căutarea unui partener cu ajutorul căruia să consolideze o unitate care să contrabalanseze Vestul. Analistii susțin că, în ciuda unui istoric al unor relații nu tocmai optime între aceste două state, rușilor le repugnă în mod natural ideea de a avea inamici pe două fronturi.

Cum ar arăta un parteneriat între China și Rusia? Pentru Rusia, economia în plină expansiune a Chinei și cele 1,2 miliarde de locuitori reprezintă o contrabalansare prețioasă pentru NATO. Pe de altă parte, China ar avea un partener cu 150 de milioane de cetățeni, cu resurse naturale bogate, cu un Produs Național Brut de aproximativ o treime din acela al Chinei, cu o tehnologie militară care, în ciuda inferiorității nete față de vest, rămâne, conform analiștilor de la *Federation of American Scientists*, cu un potențial major în ceea ce privește ulterioara dezvoltare a sectorului militar.

În *The European Neighbourhood policy*³ : „Relațiile Uniunea Europeană – Georgia se bazează pe Convenția pentru Parteneriat și Cooperare care pune bazele liberalizării și cooperării în ceea ce privește o serie de arii de activitate. Uniunea Europeană este cel mai mare donator în ambele zone de conflict Abkhazia și Osetia de Sud”. Astfel că, alături de legăturile energetice dintre Rusia și Uniunea Europeană, această zonă suscită un interes comun pentru Uniunea Europeană și Rusia. În aceste condiții, conflictul dintre Rusia și Georgia din această vară a alterat relațiile dintre aceste două unități politice.

Ulterior conflictului, pe 1 septembrie 2008, Uniunea Europeană a convocat o ședință în care a fost discutată modalitatea de abordare a acestei probleme. Decizia

1 *Russia will sell fighters to Venezuela*, <http://www.iht.com/articles/2006/06/04/news/russia.php>

2 *Russia, NATO and the Future of U. S. – Chinese Relations*, http://www.fas.org/man/nato/ceern/nato-final_vs.htm

3 *The European Neighbourhood Policy*, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure_en.pdf

finală a fost aceea de a nu iniția noi discuții pentru stabilirea unor posibile parteneriate până când Rusia nu își va retrage trupele din Georgia.

Lipsa unui răspuns concertat și a unei atitudini unitare a statelor Uniunii Europene în ceea ce privește conflictul din Georgia readuce în față discuția cu privire la omogenitatea reală a acestui organism suprastatal. Statele care au cerut o reexaminare a relațiilor cu Rusia, o reevaluare și o refundamentare a viitoarelor abordări a problemelor comune sunt Marea Britanie, Polonia, Statele Baltice și Suedia. Celelalte state sunt mai precaute – plasează problema mai mult în sfera diplomației. Învinovătesc Georgia, pe care o vede precum un protejat iresponsabil al SUA, pentru izbucnirea războiului și critică lipsa de diplomație a Rusiei în ceea ce privește recunoașterea independenței celor 2 provincii. Însă concluzia fermă a necolaborării reprezintă un răspuns comun a celor 27 de state, lucru pe care analiștii de la *The Economist* îl găsesc demn de admirație.

Însă pentru Uniune „este mai ușor să ofere ajutor pentru reconstrucție zonelor afectate decât să pedepsească Rusia”¹.

Reacția Rusiei la aceste măsuri ale vestului a fost una rezervată, încrezătoare în superioritatea ei în orice tip de relație din care ar fi exclusă. Medvedev a declarat „G8 va fi practic nefuncțional în afara Rusiei”. În ceea ce privește înghețarea relațiilor cu NATO, cel care pierde cel mai mult din asta este organizația nord atlantică, în condițiile în care Rusia și-ar retrage sprijinul din Afganistan.

Relațiile dintre Rusia și Uniunea Europeană sunt preponderent economice. Interdependențele dintre acestea obligă la soluționări diplomatice și constrâng ambele părți la cumpătare în ceea ce privește declarațiile ostile ori măsurile drastice pentru soluționarea unor situații de criză.

Mâna dreaptă a lui Vladimir Putin, Igor Shuvalov, ocupând funcția de vice premier, descrie o apartenență comună a statelor Occidentului și a Rusiei la un set de valori și de aspirații. Iar faliile dintre aceste două unități se datorează intereselor. Deci fondul este unul comun, însă contextele sunt acelea care produc o diferențiere de direcții: „Prietenii rămân prietenii până când începe procesul de împărțire al banilor. Aceste state au nevoie de acces la resurse și pentru a le obține sunt pregătiți să apeleze la orice modalități, inclusiv la acuzațiile conform cărora Rusia are un set de valori diferit. Tot ceea ce Rusia face este să își apere interesele”.

Definiția intereselor pentru Rusia, pentru poporul rus, face o trimitere clară la imperialismul sovietic pe care aceștia, cu nostalgie, îl regretă. Într-un sondaj, menționat de Pierre Hassner², 55% din respondenți au afirmat că regretul pentru desființarea URSS rezidă în faptul că aceștia nu se mai simt parte a unei puteri mondiale. În ceea ce privește răspunsul la întrebarea cu privire la dorința de a se reconstitui acest imperiu, 12% susțin „da, și este realizabil”, 48% „da, dar nu este realizabil” și 31% „nu, nu îmi doresc asta”. Într-un stat în care cetățenii nu înțeleg necesitatea procesului democratizării, nostalgici după un regim imperialist și totalitarist și nefamiliarizați cu principiile și mecanismele capitalismului democratic, reconstrucția conformă cu valorile Occidentului nu numai că nu este dorită, dar este imposibilă.

Societatea rusă se află în postura de a importa instituțiile și funcțiile democratice, de a le implementa în lipsa unor elemente de fond care să asigure, în final, democratizarea statului. În ciuda intervalului de timp dintre momentul disoluției regimului comunist și momentul prezent, nu există o educație în spiritul valorilor democratice.

Economia funcționează conform principiilor capitaliste, o piață deschisă, investiții străine. Însă factori precum corupția nu facilitează deloc accesul acestora pe

1 *Cold Comfort*, *he Economist*, 6 Septembrie, 2008, pg. 31

2 Pierre, Hassner, *Russia's Transition to Autocracy*, http://muse.jhu.edu/login?uri=/journals/journal_of_democracy/v019/19.2hassner.pdf

piața internă. Sistemul care s-a sedimentat și osificat în Rusia este definit în termenii capitalismului lipsit de democrație.

Rusia este mai curând ostilă în relațiile ei cu statele occidentale. Având în vedere istoria acestui stat, se poate vorbi de o *antipatie naturală* a acestuia față de Vest. Se pare că este din nou instituit realismul politic, statul mizând pe raportul de forță. Deține vaste zăcămintele de resurse energetice, astfel că acest raport este de multe ori în avantajul lor.

Modalitatea de a construi politicile de dezvoltare și investițiile pe care acest stat le face descriu prioritățile administrației centrale. Imaginea de ansamblu prefigurează ca și vârf al ierarhiei priorităților politica externă. Pare că redefinirea Rusiei în termenii unui stat imperialist este scopul spre care converge totalitatea demersurilor. Pe de altă parte, există opinii conform cărora această orientare înspre politica externă și *asmuțire* a poporului rus împotriva americanilor, spre exemplu, este o diversivune de la a distra atenția de la probleme majore interne.

În mod cert cel mai controversat aspect al politicilor rusești rămân politicile energetice. Rusia exploatează la maximum resursele de care dispune – pe lângă beneficiile financiare inerente tranzacțiilor, aceasta face uz și de potențialul pe care acești combustibili îl au. Pentru un stat democrat, coordonarea politicilor externe conform cu voința acestuia, lipsit de flexibilitate și cu argumentul sofist al apelului la autoritate, Rusia face abstracție de faptul că dependența există în două sensuri: statele ce importă combustibili, au nevoie de aceste tranzacții pentru a-și dezvolta economia, iar Rusia are nevoie de aceste tranzacții pentru a menține vie economia.

Tabloul macro al Rusiei descrie o societate lipsită de instituții și practici democratice, absența unor pârguri de implementare a acestora, ineficiența distribuirii banilor publici, acuta lipsă de interes a poporului rus cu privire la actul de guvernare, dezinteresarea autorităților cu privire la educarea cetățenilor în spiritul democratic, practici de corupție și lipsă de responsabilitate a guvernului. Dezvoltarea statului rus pare a nu fi capabil de a folosi resursele financiare ori acelea umane, ci argumentul *robinetului*. Însă unui stat dependent de factori non-umani îi lipsește interesul de a investi în cetățeni, sub orice aspect. În aceste condiții, a numi un stat fără popor *mare putere* devine un lux.

Schimbarea numită Obama

O evaluare ideologică de ambele părți ale Atlanticului

■ IULIA SERAFIMESCU și OCTAVIAN MANEA

This article aims to briefly review the major foreign policy consequences generated on both sides of the Atlantic by the election of the new president of the United States-Barrack Obama. What kind of a foreign policy should the U.S. put forward? Which is the role of America in this brave new multipolar world? What should be the European answer? We argue that in a time of scarce economic and military resources, a time of strategic overextension, a neoconservative foreign policy is definitely not an option. The alternative seems to be the returning to the liberal institutionalism and the multilateralism of the 1990s as a way of doing business in the world: through the international institutions.

Keywords:

leveraged superpower, neoconservatorism, wilsonianism, responsibility to protect, unilateralism vs. effective multilateralism

La 20 ianuarie 2009, administrația Obama și-a început mandatul în condițiile celui mai defavorabil context geostrategic pe care l-a cunoscut America de la președintele Warren G. Harding până astăzi; este o realitate strategică complet nouă, ceva cu care niciodată înainte vreun politician american nu a fost nevoit să se confrunte. Pe scurt, în cuvintele lui Wess Mitchell, **Obama a moștenit „o superputere înălțuită” (a leveraged superpower) și în același timp supraextinsă¹.** Resursele Statelor Unite sunt absorbite simultan de două campanii de stabilizare și *state-building* extrem de costisitoare (Afganistan și Irak); Washingtonul se confruntă cu o Rusie potențial revizionistă hotărâtă să-și reafirme statutul de mare putere prin recunoașterea unei sfere legitime de influență geopolitică (nou proclamata doctrina Medvedev pe fondul războiului din Georgia); asistăm la o creștere a tensiunilor tradiționale dintre Pakistan și India, pe fondul incapacității Islamabadului de a-și controla efectiv anumite părți ale teritoriului suveran, efectul fiind exportul de instabilitate în statele vecine (atacul de la Mumbai); totodată ascensiunea puterilor emergente (a statelor BRIC) determină

1 A. Wess Mitchell, „Obama’s Multipolar Moment, *Los Angeles Times*, 23 noiembrie, 2008, <http://www.latimes.com/news/opinion/commentary/la-oe-mitchell23-2008nov23,0,3844969.story>, accesat 20 februarie 2009

declinul capacității Occidentului de a modela dinamica sistemului internațional; creșterea instabilității în Orientul Mijlociu pe măsură ce Iranul este tot mai aproape de deținerea armei nucleare. Tuturor acestor tendințe negative, li se adaugă poate cea mai gravă recesiune economică prin care a trecut America din 1929, plus o datorie publică de 10 trilioane de dolari. Ce este de făcut? Ce rol trebuie să-și asume America în această lume nouă? Își mai permite America să finanțeze angajamente strategice supra-extinse? Sau să desfășoare o politică externă hiperactivă care ambiționează schimbarea statu-quo-ului și transformarea politicii internaționale?

Noile condiții structurale constrâng Washingtonul la o reevaluare radicală a priorităților. De altfel Barack Obama a câștigat alegerile pe o platformă care promitea un divorț radical de politica externă de orientare neoconservatoare.

Neoconservatorismul și doctrina Bush

În sensul său cel mai profund, neoconservatorismul este o convingere care descrie un voluntarism de tip leninist: „*they believed that history can be pushed along the right application of power and will*”¹. Elitele neoconservatoare și-au construit propria narațiune asupra cauzelor sfârșitului Războiului Rece: America a triumfat pentru că a crezut cu consecvență într-o idee – în democrația liberală. Pentru neoconservatori prăbușirea Zidului Berlinului echivala cu Sfârșitul Istoriei. De aici convingerea că pot împinge istoria decisiv într-o anumită direcție. Colapsul Uniunii Sovietice și așa numitul moment unipolar ofereau Americii oportunitatea de a răspândi în lume democrația. Era de fapt o ajustare a clasicului obiectiv wilsonian (*to make the world safe for democracy*) la imperativul unei lumi unipolare: a face lumea mai sigură prin răspândirea democrației. În acest moment voluntarismul leninist cuplea-ză cu teoria păcii democratice (credința că democrațiile nu luptă una împotriva celeilalte) generând convingerea că guvernământul democratic ar trebui răspândit în întreaga lume. Pentru elitele neoconservatoare, America nu poate fi sigură decât într-o lume a democrațiilor; lumea ideală a Americii (lumea în care securitatea Statelor Unite este asigurată în sens maximal) devine paradisul kantian al păcii democratice. **Neoconservatorismul afirmă o politică internațională revoluționară, cu alte cuvinte o voință politică de răsturnare a statu-quo-ului internațional prin utilizarea puterii unipolare în scopul construirii păcii democratice.**

11 septembrie 2001 devine fereastra de oportunitate care impune discursul neoconservator ca filozofie operațională a administrației George W. Bush-așa numita doctrină Bush. Dar ce înseamnă aceasta doctrină Bush, codificată în cele din urmă în Strategia de Securitate Națională a Americii din 2002? Care sunt componentele sale esențiale? Stephen Krasner (director de „policy planning” și un foarte apropiat consilier al Condoleezzei Rice) identifică 2 ingrediente majore: pe de o parte se afirmă necesitatea perpetuării hegemoniei Statelor Unite; pe de altă parte, democratizarea și răspândirea democrației devin esențiale în asigurarea pe termen lung a securității Statelor Unite. Argumentul susținut de totii reprezentanții administrației era următorul: terorismul transnațional este produsul regimurilor opresive din lumea arabă. Pe termen lung, singura modalitate de a răspunde eficient acestei amenințări înseamna a trata cauzele originare care produc terorismul transnațional, cu alte cuvinte America trebuia să susțină democratizarea lumii².

1 Francis Fukuyama „After Neoconservatorism?”, The New York Times, 19 februarie, 2006, <http://zfacts.com/metaPage/lib/Fukuyama-2006-After-Neoconservatism.pdf>, accesat la 20 februarie 2009

2 Stephen D. Krasner, „Can America find a grand strategy?”, conferința susținută la Cornell University, 17 Septembrie 2008, <http://www.cornell.edu/video/details.cfm?vidID=320&display=preferences>, accesat 20 martie 2009

Se pare ca la numai o săptămână după tragicele atacuri de la World Trade Center, președintele George W. Bush ar fi spus: *We have an opportunity to restructure the world toward freedom, and we have to get it right*. Această convingere este internalizată și de prima Strategie de Securitate de după 11 septembrie și care are rolul de a formula generic obiectivele administrației în noul context: „*Today, the United States enjoys a position of unparalleled military strength and great economic and political influence. The US will use this moment of opportunity to extend the benefits of freedom across the globe*”¹. Misiunea nu era doar aceea de a face lumea mai sigură pentru democrație, ci pur și simplu aceea de a face lumea mai democratică. America își afirma voința de a-și folosi puterea unipolară pentru a crea o balanță de putere în favoarea libertății. Convingerea că securitatea Americii depinde de supraviețuirea și expansiunea libertății în alte părți ale lumii devine laitmotivul oricărui discurs de politică externă în perioada post 9/11: „*The survival of liberty in our land increasingly depends on the success of liberty in other lands. The best hope for peace in our world is the expansion of freedom in all the world. America's vital interests and our deepest beliefs are now one*”².

Fatalmente, problema de fond a neoconservatorismului nu rezidă doar în faptul că este o platformă ne-sustenabilă economic (pentru că în mod evident resursele Americii sunt pur și simplu finite), dar momentul neoconservator a lăsat America mai puțin sigură; a aruncat America în clasică dilema de securitate specifică relațiilor internaționale: politicile de maximizare a securității Statelor Unite au produs o diminuare profundă a securității acelor state amenințate de obiectivele anti-statu-quo ale Washingtonului. Revoluționarismul afirmat al Washingtonului a plasat statele interesate de conservarea statu-quo-ului într-o stare de profundă insecuritate. Eroarea neoconservatorilor este aceea că nu recunosc în celelalte puteri ale sistemului actori raționali cu interese legitime, altele decât cele ale Washingtonului. De aici o imposibilitate structurală de a se negocia cu un Washington care acționează într-o logică neoconservatoare. Nu se poate negocia cu o putere revoluționară, pentru că în mod structural este o putere insatisfăcută (imposibil de satisfăcut pentru că vrea totul); nu i se pot oferi condiții care să o mulțumească. O putere revoluționară nu caută acomodarea sau compromisul. Fatalmente prin natura sa neoconservatorismul rămâne o revoluție permanentă, consecințele sale fiind o Americă mai puțin legitimă și mai izolată în sistemul internațional: „*Aceasta este diferența dintre noi realiști neoconservatori. Noi vom căuta întotdeauna compromisul, vom fi flexibili, vom ceda, vom lucra asupra unor poziții echilibrate. Esența Realismului ca filozofie a relațiilor internaționale este echilibrul. Noi propunem o cale de mijloc. Un neoconservator pur, nu va fi niciodată rezonabil. El nu va căuta să reconcilieze interesele legitime ale celorlalți pentru că nu crede în ideea de reconciliere. O vede ca pe o slăbiciune. Pentru a înțelege logica neoconservatoare trebuie să îl înțelegem pe Napoleon. De fapt nu le putem oferi termeni care să îi mulțumească. Sunt imposibil de satisfăcut*”³.

Wilsonianismul incipient al administrației Obama

Cum se prezintă astăzi moștenirea neoconservatoare? Un răspuns la această întrebare a fost dat în iulie 2008, de Center for a New American Security (CNAS), un foarte influent think tank din Washington DC într-un raport intitulat Strategic Lea-

1 National Security Strategy of the United States, Washington: The White House, September 2002, <http://www.state.gov/documents/organization/15538.pdf>, accesat 20 martie 2009

2 George W. BUSH, „Second inaugural address”, 20 ianuarie 2005, <http://www.bartleby.com/124/pres67.html>, accesat 20 martie 2009

3 Corespondența personală a autorilor cu John Hulsman, expert în probleme euroatlantice la German Council on Foreign Relations, octombrie 2008

dership: framework for a 21st Century National Security Strategy. Autorii constată că astăzi, statura internațională și poziția strategică a Americii au atins un minim istoric iar mulți dintre aliați îi contestă motivele și metodele. În aceste condiții se impune redefinirea rolului global al Americii. Generic ei pledează pentru reîntoarcerea la o logică a Războiului Rece, care a asigurat succesul leadership-ului Statelor Unite: „*Succesul leadership-ului Americii în timpul Războiului Rece a rezultat în mare parte din faptul că SUA și-a promovat interesele naționale în așa fel încât acestea reușeau să avanseze în același timp interesele multor alte state, prin angajamente de tipul NATO sau prin alte alianțe, prin crearea unor instituții globale și regionale*”¹. Puterea americană devine legitimă pentru celelalte state numai atunci când este exercitată prin intermediul alianțelor și al unor instituții care servesc nu doar interese exclusive ale Statelor Unite, ci reușesc să promoveze obiective ale comunității internaționale.

Raportul CNAS și această recomandare în special, sunt extrem de reprezentative pentru filozofia de politică externă a noii administrații, în primul rând pentru că marea majoritate a semnatărilor săi dețin posturi cheie în echipa Obama: Susan Rice (cea care a prefațat raportul CNAS este astăzi Ambasadorul SUA la ONU), Anne Marie Slaughter (directorul departamentului de „policy planning” al lui Hillary Clinton), Michael McFaul (director pentru Afaceri Eurasiatice în National Security Council), James Steinberg (adjunct al Secretarului de Stat, Hillary Clinton) și Ivo Daalder (foarte probabil viitorul Ambasador al SUA la NATO). Prezența lor în poziții influente pare să contureze, cel puțin la nivel programatic, direcțiile majore, și de fapt logica de ansamblu a politicii internaționale asumate de administrația Obama.

Analizând convingerile operaționale ale celor care compun echipa din jurul noului Secretar de Stat, Hillary Clinton, putem identifica 2 elemente pe care aceștia le au în comun:

1. Toți sunt wilsonianiști. Ce înseamnă acest lucru pentru filozofia de politică externă a noii administrații? Este foarte posibil să asistăm la o ruptură majoră cu doctrina războiului preventiv, cruciadele militare de democratizare ale sistemului internațional, sau unilateralismul programatic al primei administrații George W. Bush. Pe de altă parte, o administrație wilsonianistă înseamnă în mod fundamental o Americă, care în interacțiunea cu sistemul internațional va afirma o nouă stilistică a guvernării: va conduce prin intermediul instituțiilor internaționale. Pentru wilsonianiști aceasta este singura cale pentru a corecta deficitul de legitimitate și autoritate lăsat în urmă de neoconservatori; singura metoda de a restaura încrederea în obiectivele și puterea Americii. Se poate spune că ne întoarcem la filozofia afirmată după 1945, când Statele Unite și-au asumat o agendă care ambiționa *furnizarea către sistemul internațional de bunuri publice de natură politică, economică și de securitate*, angajându-se totodată să funcționeze în interiorul unui sistem comun de reguli și instituții. Obiectivul central era consolidarea unui set global de reguli și instituții care să avanseze interesele pe termen lung ale membrilor societății internaționale. La fel și astăzi unul dintre obiectivele majore administrației Obama va fi acela al utilizării instituțiilor internaționale de tipul ONU sau NATO în scopul promovării unor valori și norme comune societății statelor. Spre exemplu, nu cu foarte mult timp în urmă, James Steinberg (astăzi numărul doi în Departamentul de Stat și adjunctul lui Hillary Clinton) susținea că NATO reprezintă (datorită capacităților sale militare unice) un bun public global care ar trebui pus în serviciul unor interese de securitate mai largi - precum sprijinirea operațiunilor validate de Consiliul de Securitate sub capitolul VII.

1 Anne-Marie SLAUGHTER, Bruce W. JENTLESON, Ivo H. DAALDER, Antony J. BLINKEN, Lael BRAINARD, Kurt M. CAMPBELL, Michael A. MCFAUL, James C. O'BRIEN, Gayle E. SMITH, James B. STEINBERG, „Strategic Leadership: framework for a 21st Century National Security Strategy”, Center for New American Security, iulie 2009, http://www.cnas.org/files/documents/publications/SlaughterDaalderJentleson_StrategicLeadership_July08.pdf, accesat 20 februarie 2009

2. **Toți susțin doctrina responsabilității de a proteja.** Această normă reformulează natura conceptului de suveranitate, definind-o nu doar ca drept, ci și ca responsabilitate a fiecărui stat de a-și proteja cetățenii. Atunci când un stat eșuează în această misiune, este de datoria comunității internaționale să intervină și să-și asume această responsabilitate, inclusiv prin utilizarea forței militare. Doctrina responsabilității de a proteja a fost codificată în rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite din septembrie 2005 și asumată explicit de către Consiliul de Securitate prin rezoluția 1674, din 28 aprilie 2006: „*Fiecare stat are responsabilitatea de a-și proteja popoarele de genocid, crime de război, epurare etnică și crime împotriva umanității. Această responsabilitate presupune a face tot ceea ce este necesar pentru a preveni astfel de crime, inclusiv incitarea lor, prin mijloacele potrivite și necesare. Acceptăm această responsabilitate și vom acționa în conformitate cu aceasta*”¹. Totodată, în aceeași rezoluție se afirmă responsabilitatea comunității internaționale de a acționa prin intermediul Consiliului de Securitate, și în acord cu Capitolul VII din Cartă, în caz că mijloacele pașnice nu sunt suficiente iar autoritățile naționale eșuează să-și protejeze popoarele. Din acest moment, „o suveranitate greșit utilizată, în sensul eșecului de a îndeplini această responsabilitate, poate deveni o suveranitate negată”², spunea Anne-Marie Slaughter în 2005.

Cuplând cele două elemente identificate putem obține una dintre cele mai importante orientări probabile ale administrației Obama (cel puțin așa ne arată o analiză atentă a credințelor programatice aparținând unora dintre membrii săi cei mai importanți) - **wilsonianismul intervenționist**. Astfel, este foarte posibil ca, în cazul unui nou eșec de suveranitate - precum în Darfur sau Rwanda, SUA să pledeze la nivelul instituțiilor internaționale pentru implementarea doctrinei responsabilității de a proteja.

De cealaltă parte a Atlanticului, Europa propune multilateralismul eficace

„Schimbarea Obama” a declanșat un entuziasm general în rândul țărilor europene. Cu toate că liniile directoare ale politicii externe americane față de Europa în contextul noii administrații abia încep să se contureze iar entuziasmul poate părea deocamdată lipsit de bază rațională, Europa se bucură în esență de faptul că America a primit un nou nume, a fost, în fapt, rebotezată. Statele Unite încetează să mai fie identificate la nivel european cu George W. Bush, cu o administrație și o ideologie neoconservatoare, iar asupra noului nume care înseamnă America sunt proiectate aspirațiile europene centrate în jurul ideii de multilateralism.

Multilateralismul ca *modus operandi* este apanajul unei lumi post-Război Rece, fiind susținut de europeni în mod oficial încă din 2003 - an de încercare pentru relațiile transatlantice, când Strategia Europeană de Securitate identifica într-un sistem multilateralist eficient singura opțiune pentru a asigura securitatea și prosperitatea într-o lume cu amenințări dar și cu piețe globale. După opt ani de guvernare după principii neoconservatoare însă, perioadă în care America a fost prea puțin înclinată spre multilateralism și destul de insensibilă la frustrarea partenerilor europeni, Uniunea va trebui să aducă mult mai mult decât entuziasm într-o relație transatlantică care se vrea bazată pe un multilateralism eficace. Aceasta deoarece o abordare realistă a sistemului internațional arată că preferința pentru multilateralism este dăunătoare din moment ce constrânge libertatea de acțiune a actorilor (în special în ceea ce privește marile puteri). În plus, în practică, sunt considerate acțiuni multilaterale efortu-

1 Paragraful 138 al Rezoluției Adunării Generale a Națiunilor Unite, 24 September 2005, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN021752.pdf>, accesat 20 februarie 2009

2 Anne-Marie SLAUGHTER, „Security, Solidarity, and Sovereignty: The Grand Themes of UN Reform”, in *The American Journal of International Law*, Vol. 99, No. 3. (Jul., 2005), p. 628

rile colective depuse de exemplu în vederea impunerii de sancțiuni, operațiunile de menținere a păcii sau folosirea în mod colectiv a forței¹, de multe ori multilateralismul fiind identificat în mod incorect cu organizațiile internaționale. Organizațiile multilaterale nu beneficiază însă de putere de tip independent și chiar mai mult decât atât, marile puteri își asigură interesele în cadrul acestui tip de organizație printr-un statut special, care conferă drepturi speciale (de exemplu, dreptul de veto în Consiliul de Securitate al ONU). Astfel, devine clară viziunea americană asupra a ceea ce constituie multilateralism: „*movement toward greater openness, greater nondiscrimination of treatment, and more extensive opportunities to realize joint gains. It does not include endowing multilateral organizations with extensive autonomy*”².

În acest context, există două argumente pe care europenii le pot aduce unei Americi nostalgice unilateraliste (în cazul în care administrația Obama ar avea astfel de nostalgii), ambele fiind legate de ideea de guvernare globală. Cel mai puternic argument este însăși natura sistemului internațional din prezent, un sistem din ce în ce mai multipolar, cu țări care vin puternic din urmă și cu amenințări imposibil de gestionat unilateral, de către un singur actor. În subsidiar, la nivel internațional, încercarea Statelor Unite de a-și reduce nivelul angajamentelor, în special a celor de securitate, trebuie să meargă în paralel cu determinarea actorilor beneficiari ai acestor angajamente de a acționa în vederea maximizării propriei securități; astfel, acest tip de efort presupune multilateralism, denumit chiar de fostul Secretar de Stat american Madeleine Albright „burdensharing”³.

În ultimă instanță decantat chiar din experiența construcției europene, multilateralismul nu este înțeles de europeni drept o modalitate de a echilibra, a limita sau chiar de a se opune unor actori internaționali puternici, ci mai degrabă ca o metodă optimă de a face față provocărilor globale⁴. Într-o nouă relație transatlantică, acest lucru se traduce prin necesitatea ca de ambele părți ale Atlanticului să fie luați în calcul toți actorii din sistem, deoarece globalizarea ne arată că nu mai suntem singuri: „*The balance of power is shifting rapidly from West to East, from North to South, from the national to the local, and the global [...] The others count, from Astana to Beirut, from Ouagadougou to Pristina*”⁵.

În mod concret, reinventarea unui multilateralism eficace înseamnă pentru europeni reinventarea instituțiilor prezente în spațiul internațional. O trecere de la G-8 la G-14, reforma Consiliului de Securitate al ONU ș.a.m.d. sunt necesare deoarece aceste instituții trebuie să răspundă provocărilor unei epoci pentru care nu au fost create, iar caracterul reprezentativ al acestor instituții este o precondiție a legitimității acțiunilor lor. Imperativul reformei instituționale derivă astfel din necesitatea de a atrage noile puteri (de tipul BRIC) într-un sistem normativ de tip euro-atlantic, iar acest lucru nu poate fi realizat în lipsa unei relații transatlantice puternice. În continuarea argumentului, este greu de închipuit că puterile emergente vor putea fi determinate să joace după reguli prestabilite doar în virtutea atracției pe care ar putea-o exercita un sistem axiologic euro-atlantic. Ele trebuie stimulate în acest

1 Renato CORBETTA, William J. DIXON, „Multilateralism, Major Powers and Militarized Disputes”, *Political Research Quarterly*, Vol. 57, No. 1, March 2004, p. 6

2 John Gerard RUGGIE, „Third Try at World Order? America and Multilateralism after the Cold War”, *Political Science Quarterly*, Vol. 109, No. 4, Autumn 1994, p. 560

3 *Ibidem*, p. 568

4 Alvaro de VASCONCELOS, Marcin ZABOROWSKI (editori), „The EU and the world in 2009: European perspectives on the new American foreign policy agenda”, European Union Institute for Security Studies, No. 4, January 2009, disponibil la http://www.iss.europa.eu/uploads/media/European_perspectives_on_the_new_American_foreign_policy.pdf

5 Bernard KOUCHNER, „US-Europe relations: toolbox for a new era”, discurs susținut la Brookings Institution, Washington, 12 noiembrie 2008, disponibil la <http://www.ambafrance-uk.org/US-Europe-relations-toolbox-for-a.html>

sens, iar viziunea europeană asupra acestor stimulente este una care privește mai degrabă dimensiunea economică („carrots”) decât pe cea militară („sticks”), îmbrățișată adesea de Statele Unite: astfel, o ofertă europeană care are la bază o inițiativă franceză privește reforma sistemului de la Bretton Woods și stabilirea unui sistem echitabil și eficient de guvernare economică globală¹.

Agenda euro-atlantică, așa cum poate fi dedusă până în acest moment în urma unor discursuri cheie ale diverșilor oficiali americani (un exemplu ilustrativ este discursul vice-președintelui american Joe Biden la a 45-a Conferință privind Politica de Securitate, de la München) și la nivel european în documente precum Raportul privind Implementarea Strategiei Europene de Securitate din decembrie 2008 („Providing Security in a Changing World”), conține aceleași elemente, aranjate însă într-o ordine diferită de partenerii transatlantici. Dacă pentru Statele Unite prioritatea în termeni de securitate este Afganistanul, pentru Europa ea pare să fie relația cu Rusia, vârful unui triunghi care are la bază pe de o parte securitatea energetică (sau independența energetică) și de cealaltă parte necesitatea de a soluționa conflictele înghețate din spațiul CSI.

Modul în care Rusia speculează dependența mai mare sau mai mică a statelor europene de resursa de gaz, precum și reacția violentă relativ la percepția de confiscare a „străinătății apropiate”, i.e. în conflictul georgian, înseamnă pentru Europa necesitatea de a răspunde unei *politici de putere*. Deși de fiecare dată când Rusia vorbește cu accente de Război Rece soluția este identificarea unei noi forme de dialog², la Washington acest dialog comportă mai multe voci europene. Germania preferă o abordare mai degrabă „de includere” a Rusiei, iar potențiale măsuri dure luate împotriva Moscovei (blocarea aderării la OMC sau excluderea din G-8) ar putea genera tensiuni semnificative în relația transatlantică, în ceea ce privește Berlinul.³ Franța a folosit criza georgiană pentru a ieși la rampă cu o „declarație de putere” europeană care a minimizat rolul diplomației americane iar relația sa cu Rusia este afectată în mare măsură și de tensiunea din relația franco-germană. Cele care nu sunt extrem de convinse de potențialul unei „Europe a Apărării” propuse de francezi sunt însă statele Europei Centrale, care așteaptă de la administrația americană o decizie în ceea ce privește amplasarea scutului antirachetă și care se tem de ascensiunea militară a Rusiei. În opinia unor analiști⁴, aceste state doresc o reîntoarcere la orientarea tradițională a NATO către apărarea teritorială, respectiv apărarea frontierei estice a NATO împotriva unei potențiale agresiuni rusești.

Într-un an care marchează 60 de ani de existență NATO, un discurs european fragmentat reclamă faptul că această instituție nu mai poate fi în centrul unei relații transatlantice ce vizează o problemă impresionantă, de la schimbările climatice și până la intervenția din Afganistan. În plus, NATO trebuie să funcționeze acum în complementaritate cu o „Europă a Apărării”, ale cărei avantaje incontestabile sunt capacitatea de a apela la o combinație de capacități civile și militare și de

1 O poziție europeană comună asupra nevoii și a modalităților de consolidare a relațiilor transatlantice a putut fi trasată în cadrul reuniunii informale de tip Gymnich de la începutul lunii noiembrie 2008, la Marsilia (în continuarea discuțiilor din același cadru care au avut loc în septembrie, la Avignon). La final de mandat al președinției Uniunii Europene, Franța vine cu inițiativa alcătuirii unei astfel de liste de provocări pentru relația transatlantică și pune la punct un instrumentar („toolbox”) relativ la ceea ce Europa poate oferi noii administrații americane, ce așteaptă de la aceasta și ceea ce speră că poate realiza împreună cu America.

2 Bernard KOUCHNER, „US-Europe relations: toolbox for a new era”, discurs susținut la Brookings Institution, Washington, 12 noiembrie 2008, disponibil la <http://www.ambafrance-uk.org/US-Europe-relations-toolbox-for-a.html>

3 Jan TECHAU, Alexander SKIBA (editori), „Transatlantic Relations 2009. European Expectations for the Post-Bush Era”, EPIN Working Paper, No. 20 / November 2008, p. 7

4 Charles A. KUPCHAN, „Obama's Window of Opportunity for Improved Russia, EU Ties”, Council on Foreign Relations, 23 ianuarie 2009, disponibil la http://www.cfr.org/publication/18326/obamas_window_of_opportunity.html

a acționa în afara sferei de angajament a NATO. Viziunea franceză actuală, care răstoarnă un lung șir anterior de perspective gaulliste, este aceea că nu există și nu trebuie să existe concurență între proiectul apărării europene și NATO. Astfel, Franța își pregătește astfel reînțoarcerea în sistemul de comandă militară integrată al NATO (există semne că ar dori să facă acest lucru la Summitul NATO din aprilie de la Strasbourg-Kehl) în timp ce susține un proiect european al apărării subminat de unii aliați europeni: Marea Britanie se opune de exemplu înființării unor centre de comandă europene autonome, independente de NATO.

Punct central al agendei de politică externă americană, angajamentul din Afganistan pune la încercare atât capacitățile NATO cât și relația transatlantică, deoarece Europa pare prea puțin pregătită să materializeze multilateralismul pe care îl predică: *„There will be some token response to an appeal from the U.S. administration. But it will only be a token response. [...] there's not a single European country that wants to see more of its troops go to Afghanistan. In many of them, it is a question of how long they will continue to be involved.”*¹ Franța a contribuit la efortul aliat din Afghanistan cu încă 700 de militari în 2008 și pune imposibilitatea de a mai angaja trupe în teatrul de operațiuni afgan pe seama unui efort semnificativ pe care trebuie să-l susțină în Africa. Alegerile din septembrie din Germania cel mai probabil vor determina amânarea unei decizii de a trimite noi trupe în Afganistan, această decizie fiind pe fond nepopulară. În acest context, europenii ar putea avea în vedere un sprijin concretizat prin operațiuni axate pe dimensiunea de reconstrucție și dezvoltare, precum și de susținere a pregătirii unor componente funcționale ale statului de drept.

O sumă de alte provocări, de ordin strategic (răspunsul care trebuie dat Iranului în ceea ce privește agenda sa nucleară; criza economică și implicațiile asupra comerțului) sau punctuale (situația preluării de către statele europene a prizonierilor de la Guantanamo) urmează să pună la încercare entuziasmul european față de noua administrație americană. Dincolo de plăcuta retorică a multilateralismului eficace, Europa va trebui să-și asume în mod concret responsabilități asociate guvernării globale, iar acest lucru va pune la încercare exact parteneriatul transatlantic care se cere acum reinventat.

„Responsabilitățile cetățeniei globale continuă să ne unească. Americanii și europenii deopotrivă vor trebui să facă mai mult, nu mai puțin... este singura cale de a proteja securitatea noastră comună”, spunea Obama, în toamna anului trecut, în fața a 200.000 de berlinezi. Cum va răspunde o Europă, aflată în plina recesiune economică, unei administrații americane care îi spune că are nevoie de mai mulți soldați europeni în Afganistan, și că fiecare stat NATO trebuie să cheltuiască cel puțin 2% din PIB pentru a menține capacitățile expediționare ale Alianței? Își vor relaxa statele europene restricțiile politice menite a limita autonomia operațională a trupelor dislocate în Afganistan? Sunt pregătiți europenii să desfășoare misiuni de contra-insurgență, asumându-și totodată o distribuție echitabilă a riscurilor și costurilor operaționale în Afganistan?

De răspunsurile la toate aceste întrebări depinde angajamentul principal al administrației Obama față de utilizarea instituțiilor internaționale ca instrumente de avansare a unor interese generic euroatlantice. Afganistanul este un astfel de test. Iar miza este însăși credibilitatea NATO. Europenii trebuie să aleagă: vor o alianță eficientă care să răspundă amenințărilor secolului XXI, sau o alianță orientată spre Războiul Rece? Finalmente un eventual eșec al NATO în Afganistan ar putea genera o victimă colaterală majoră: decredibilizarea multilateralismului.

¹ Robert E. HUNTER, Senior Adviser, RAND Corporation, „Obama May Face ‚Rebuff‘ from Europe on Military Step-Up in Afghanistan”, Council on Foreign Relations, 22 ianuarie 2009, disponibil la http://www.cfr.org/publication/18316/obama_may_face_rebuff_from_europe_on_military_stepup_in_afghanistan.html

Ce fel de stat este Uniunea Europeană?

John P. McCormick, *Weber, Habermas, and the Transformations of the European State. Constitutional, Social, and Supranational Democracy*

Cambridge University Press, Cambridge, 2007, 301 p.

Ține de domeniul evidenței că, în ultimii ani, literatura savantă dedicată evoluției Uniunii Europene a ajuns la proporții considerabile. Totuși, în câmpul destul de arid al studiilor despre natura U.E. autorii care își propun să construiască nici mai mult nici mai puțin decât o „filozofie critică a istoriei de inspirație hegeliană” (p. 15) sunt fără îndoială apariții excentrice. Devine astfel limpede cum, prin amplexarea și ambițiile cercetării, studiul lui John McCormick, profesor de știință politică la Chicago University, constituie una dintre cele mai provocatoare contribuții care se alătură acestei bibliografii.

Întrebarea la care încearcă să schițeze un răspuns McCormick poate fi formulată astfel: în ce măsură statul de drept și democrația sunt compatibile cu instituții supranaționale de tipul celor care alcătuiesc Uniunea Europeană? Cu alte cuvinte, reușește oare U.E. să combine atât statul de drept (*Rechtsstaat*) – creație a secolului al-XIX-lea cât și democrația (*Sozialstaat*) – produsul eminent al secolului trecut, într-o nouă formă politică? Dacă ar fi să-l credem pe McCormick, o astfel de interogație nu poate fi purtată decât în cadrul unei teorii generale asupra modernității. În consecință, pentru a fi capabili să înțelegem Uniunea Europeană în această lumină, merită să observăm maniera în care Max Weber, la începutul secolului XX, și Jurgen Habermas, în scrierile sale recente, au reușit să surprindă, fiecare în felul său, apariția unui nou tip de stat pe scena istoriei europene.

Autorul consacră primele trei capitole (pp. 1-126) comentării acelei secțiuni din *Wirtschaft und Gesellschaft* - compusă în intervalul 1908-1920 și publicată pentru prima oară în 1922 - în care Weber se ocupă de sociologia dreptului. Critica lui McCormick țintește perspectiva pe care sociologul german a dezvoltat-o la adresa modernității, văzută ca un proces perpetuu de raționalizare și birocratizare. De vreme ce modernitatea este exclusiv rodul „dezvrăjirii” vechiului regim, minusul unei astfel de viziuni istorice „lineare” pare să fie incapacitatea de a sesiza orice schimbare de ordin calitativ în interiorul prezentului. Acesta este motivul care îl face pe Weber să vorbească, atunci când analizează noul tip de stat care luase naștere în Germania la sfârșitul secolului al-XIX-lea, despre o „întoarcere la feudalism”. Pe scurt, teza lui McCormick este că, din pricina privirii de ansamblu asupra lumii moderne, Weber tinde să vadă în statul *welfare* nu un pas decisiv înainte, ci din contră, o regresie spre un timp trecut, dominat de acea autoritate patrimonială pe care statul liberal a reușit să o elimine. Desigur, Weber încerca să înțeleagă noua menire care îi revenea dreptului în interiorul *Sozialstaat*-ului. În burghezul secol XIX, statul de drept funcționa după o logică non-intervenționistă – legea răspunzând următorului imperativ: dacă se întrunesc condițiile x, statul va lua măsurile y. (p. 53) Astfel, *Rechtsstaat*-ul era capabil să opereze o distincție riguroasă între stat și societate, între sfera publică și spațiul

privat. Scopul acestui stat „de drept” era combaterea arbitrariului și protejarea proprietății private cu prețul păstrării asimetriilor de putere, avere, prestigiu și cunoaștere pe care le suporta societatea secolului XIX. Mai simplu spus, *Rechtsstaat*-ul nu avea nimic de spus, de pildă, în fața exploatarea copiilor în mine. Nu este de mirare că un contemporan perspicace și oarecum exagerat putea nota, la mijlocul veacului, că statul de drept reprezintă un adevărat „Eden din care au fost izgonite drepturile omului și ale cetățeanului.”¹

Realitatea care se întindea sub ochii lui Weber la începutul veacului XX era cu totul alta de vreme ce, sub presiunea partidelor politice socialiste, a sindicatelor și a Bisericii, din ce în ce mai multe aspecte ce țineau, nu cu mult timp în urmă, de sfera privată erau deja reglementate prin intermediul dreptului public. Statul welfare prăbușește categoriile conceptuale utilizate de statul liberal, linia care delimita societatea de stat devenind din ce în ce mai neclară. Pentru a relua o constatare făcută celebră de Carl Schmitt, un weberian autentic, în *Sozialstaat* legea nu mai este deloc produsul dezbaterii desfășurate în limitele rațiunii, devenind în schimb rezultatul negocierilor, uneori violente, purtate între diferite grupuri din societatea civilă și stat. Pe cale de consecință, ca ghid al procesului legislativ, interesul a luat locul adevărului. Această stare de fapt îl determină pe Weber să descrie noul stat în termenii cu care obișnuia să caracterizeze arhitectura statală a Europei feudale. Indinstincția ce se naștea între public și privat împreună cu efervescența în care se găsea societatea l-au făcut pe Weber să creadă că demiterea *Rechtsstaat*-ului era echivalentă cu reînvierea autorității patrimoniale de extracție feudală. (p. 81) Este meritul lui McCormick că nu ezită să menționeze cum o întreagă generație de weberieni conservatori, în

frunte cu Schmitt, au utilizat această matrice conceptuală pentru a critica Republica de la Weimar. Disoluția *Rechtsstaat*-ului a fost cel mai acut resimțită în rândul liberalilor austrieci. La sfârșitul anilor '20, Ludwig von Mises, terifiat de ascensiunea social-democrațiilor în Austria natală, celebra cămășile negre musolinienne pentru gestul eroic de a reprima sindicatele și Stânga italiană în general. Astfel, pentru că a salvat, chiar și pentru o perioadă scurtă de timp statul de drept și proprietatea privată, „meritul fascismului va dăinui veșnic în istorie.”² După război, cel mai strălucit discipol misesian, Hayek, va vedea, la rândul său, în statul bunăstării o nouă „servitute.” Firește, nu toți contemporanii lui Weber au perceput în această manieră evoluția către statul social. Spre exemplu, în Anglia un grup de gânditori ce îi cuprindea, printre alții, pe J.N. Figgis și Harold Laski au aplaudat pluralismul social dezvoltat în jurul unui stat din ce în ce mai dispus să se implice în treburile societății ca pe o justă revenire la o lume corporatist-medievală.

Ultimele trei capitole (pp. 126-287) cuprind o exegeză idiosincronică a întregii opere habermasienne, accentul căzând pe relația întreținută de gânditorul german cu posteritatea lui Max Weber. Contextul intelectual în care Habermas își compune *Sfera publică* este dominat de dezbaterile între Ernst Forsthoff – unul dintre cei mai mari juriști ultraconservatori germani, un apărător al *Rechtsstaat*-ului – și Wolfgang Abendroth – gânditorul politic social-democrat căruia Habermas îi dedică teza de *habilitation*. Miza disputei, la care și *Strukturwandel der Öffentlichkeit* încearcă să ofere un răspuns, este următoarea: cum pot fi diminuate inegalitățile produse și întreținute de capitalism astfel încât să rămână intacte libertățile clasice pe care secolul XIX le-a consacrat în forma statului de drept? Pe scurt, stafia lui Weber încă băntuia Germania post-belică. Ca și în cazul lui Weber, John

1 Observația aparține lui Karl Marx și este citată de Etienne Balibar în „Propositions on Citizenship”, *Ethics*, vol. 98, nr. 4, 1988, p. 724.

2 Ludwig von Mises citat în Perry Anderson, *Spectrum. From Right to Left in the World of Ideas*, Verso, Londra, 2005, p. 13.

McCormick pare convins că Habermas este ignorant în privința tipului de stat care se dezvoltă sub numele de Uniunea Europeană. Și asemeni lui Weber, originea miopiei pare să fie filozofia istoriei în care a început să creadă Habermas odată cu anii '70. Mai precis, McCormick îl invocă pe Lukács - gânditorul care l-a înțeles cel mai bine pe Weber, al cărui elev a și fost - pentru a explica modul în care Habermas abandonează treptat metodologia neo-marxistă pe care a îmbrățișat-o în tinerețe pentru a-l urma pe Weber. Firește, o astfel de opțiune este, în primul rând, una de ordin strict filozofic, lui Hegel fiindu-i preferat Kant. În al doilea rând, pare să creadă McCormick, modernitatea înțeleasă prin lentilele lui Weber nu este capabilă să îngăduie transformări structurale - „a qualitative leap forward”. În consecință, dacă „bătrânul” Habermas nu vede în Uniunea Europeană decât un *Sozialstaat* gigant este pentru că, în viziunea neo-weberiană a filozofului german, modernitatea nu permite rupturi categorice. Viitorul nu poate lua decât forma unui prezent ușor alterat, nimic mai mult. Desigur, McCormick este îndeajuns de perspicace pentru a nota contradicțiile din opera lui Habermas. Astfel, dacă citim cu atenție *Sfera Publică* putem observa că tipul de continuitate pe care Habermas nu obosește să îl sublinieze între statul *welfare* și U.E. nu a funcționat în cazul trecerii de la statul de drept la statul social. În trenea acestei constatări, am putea deduce că noul tip de stat pe care îl reprezintă Uniunea Europeană în prezent este, la rândul său, esențialmente diferit față de *Sozialstaat*-ul care l-a precedat în ordine cronologică. Firește, asta ar presupune să fim convingși că schimbarea socială în modernitate ia mai degrabă calea rupturii și a discontinuității decât a progresului linear. Asemeni lui Weber, concluziunea McCormick, Habermas este incapabil să sesizeze schimbările structurale pe care obiectul său preferat de studiu din ultimii ani, Uniunea Europeană, le traversează.

În spațiul restrâns al Concluziei (pp. 288-294) autorul se decide, în sfâr-

șit, să dezvăluie ce fel de stat este U.E. Pentru că nu este nici un stat de drept, nici un stat-providență de mari dimensiuni și nici măcar o combinație între cele două, Uniunea este o nouă formă de stat pe care o putem numi, fie și provizoriu, *Sektoralstaat*. Firește, din lipsa materialului empiric „statul sectorial” nu poate fi încă evaluat: „I harbor no illusions about outpacing Minerva's owl or even preempting its flight by offering insights into a sociopolitical configuration like the *Sektoralstaat* before its full consolidation.” (p. 25) Totuși, cel puțin o caracteristică generală se poate, la limită, descrie. Astfel, Europa pare să fie împărțită în sectoare autonome, care au libertatea de a-și fixa agendele de priorități și de a executa politici publice în afara unui control guvernamental strict. Cu alte cuvinte, în noul stat - sau mai degrabă în noile micro-state „policy Europes” - debateră publică devine imposibilă. În final, McCormick este un europesimist de vreme ce observă cum Europa acumulează, pe măsură ce se dezvoltă, un deficit de „publicitate” - a *lack of accountability*. Nu în zadar își încheie McCormick studiul cu un faimos citat din Hegel: „Die Geschichte aber haben wir zu nehmen, wie sie ist; wir haben historisch, empirisch zu verfahren.” Într-adevăr, pentru a sesiza noutatea *Sektoralstaat*-ului trebuie să luăm istoria așa cum este, procedând empiric.

Adrian Grama

Pentru un decizionism altruist

A.P. Iliescu, *Etica socială și politică*
Ed. Ars Docendi, București, 2007.

Am observat în ultima vreme o re-vigorare a demersurilor de construire a unei etici publice, mergând până la propunerea includerii profesiei de „expert în etică” în nomenclatorul profesiilor. Cazurile de etici publice ca etici aplicate sectorial par rezonabile. Cu toții cred că suntem de acord, de exemplu, că sunt necesare o „etică a cercetării”¹ și alte etici profesionale, și că, în acest sens, sunt necesari experți în etică. Avem însă nevoie de o etică socială și politică (ESP) în genere? Dacă da, în ce sens, și care sunt limitele unui astfel de demers? Este bine să avem o ESP normativă publică? Aceasta ar fi întrebarea lansată de eseu, ca o reflectare a ESP asupra ei însăși.

O lucrare recentă a dlui A.-P. Iliescu ne permite să explorăm întrebarea de mai sus. Nu îmi propun o recenzie a cărții. Totuși problema este prea fierbinte pentru a aștepta până atunci. Dezbaterile sunt necesare, iar textul de față este o invitație în acest sens.

Voi extrage câteva pasaje importante, voi sugera câteva căi de dezvoltare a unor potențiale contraargumente, iar în final voi evalua în ce măsură ESP este necesară în România.

De la înțelegere la normare

ESP este necesară ca o contrapondere la maleficul decizionism: p. 14: „marile tragedii ale secolului XX au fost ca-

racterizate tocmai de abolirea eticii și de instalarea decizionismului”, p. 15. „Decizionismul este o atitudine și o politică de impunere (sub diferite pretexte teoretice, religioase, sau politice) a unor decizii arbitrare din punct de vedere rațional, însă convenabile unui grup, unei națiuni sau organizații (favorabile intereselor acestora) drept decizii justificate, necesare, urgente, indiferent ori mai presus de recomandările eticii”.

Obiectul de studiu al ESP constă în constrângerile informale de tip moral: p. 22: „rolul jucat de constrângerile neformale (în modelarea conduitei umane) a fost înțeles mai bine relativ recent”, „Între aceste coduri, norme sau convenții, cele de ordin moral joacă rolul principal”, „Conduita umană și instituțiile nu pot fi înțelese fără o bună cunoaștere a normelor morale care modelează acțiunea individuală și de grup, iar etica socială și politică ne furnizează tocmai elementele acestei cunoașteri”.

Odată cunoscute aceste constrângeri, ele trebuie impuse: p. 23: „Motivul interesului crescând pentru etica economică, socială și politică sunt multiple: (...) reducerea sferei de reglementare a statului (...) și nașterea nevoii *impunerii* [sublinierea mea] unor norme morale în locul celor juridice”.²

2 Lucrarea d-lui A.-P. Iliescu nu este o argumentație a necesității impunerii unor norme morale, ci o prezentare critică a ideilor din acest domeniu de specialitate. De asemenea, lucrarea nu promovează nici delimitarea netă de necesitatea impunerii, păstrând,

1 <http://www.cncsis.ro/includes/etica.html>

Argumentul pentru necesitatea impunerii pare a fi caracterul obiectiv al valorilor: p. 24: valorile morale sunt „reale”, au o „realitate obiectivă”. O altă sursă a necesității impunerii pare a veni din particularitatea valorilor morale, exprimate prin enunțuri normative: p. 25: „enunțurile normative sunt specifice eticii (precum și sferei juridice)”, p. 27: „Distincția dintre norme și fapte empirice este esențială și trebuie permanent avută în vedere”.

Căi potențiale de contraargumentare la afirmații asociate ESP

ESP este acceptabilă ca știință descriptivă a constrângerilor informale, a formei lor actuale și a modificărilor lor în timp. Dar specificul acestor constrângeri este tocmai caracterul neinstituționalizat al lor. Un demers al ESP de tip normativ ar putea altera mecanismele de evoluție culturală a regulilor informale introducând elemente de tip raționalist care sunt caracteristice evoluției instituțiilor formale, nu a celor informale. O abordare raționalistă a instituțiilor informale este și o formă de invadare a sferei private, de extindere a sferei publice. Zona informalului este zona grupurilor mai mici sau mai mari, niciodată a socie-

tății în ansamblu. Aducerea eticii la nivel guvernamental înseamnă omogenizarea grupurilor și destructurarea societății, forțarea creării unei identități, eventual europene, în dauna celor grupale¹. O ESP normativă instituționalizată ar avea un rol similar cu cel al bisericii medievale. Ar fi o re-etatizare a moralului în formă desacralizată, în bun acord cu eliminarea referirilor la creștinism din proiectul european de constituție, și cu rolul tot mai mare acordat eticii economice și sociale în Europa (p. 22: „Uniunea Europeană are programe speciale vizând dezvoltarea cercetării și predării eticii economice și sociale). Etica informală științifică normativă, chiar și atunci când este abordată cât se poate de detașat, conform standardelor academice, poate fi oricând preluată de persoane interesate să o valorifice ideologic. Cum ne asigurăm, de exemplu, că vom bloca o continuare a proiectului eticii socialiste² ? Ce va mai contrabalansa puterea eticianului guvernamental atunci când, în pofida intențiilor noastre, dar folosind preocupările noastre, acesta ar avea control complet asupra regulilor informale? Cum prevenim eventuala apariție a unui Minister al Binelui (ale cărui conotații totalitare sunt îngrijorătoare), fără a renunța la efortul de sensibilizare a opiniei publice la ceea ce simțim ca nedrept în funcționarea actuală a societății?

în fond, distanța necesară oricărui demers de tip academic. Totuși, reiese clar din citatul menționat că există indivizi interesați de ESP pentru a satisface nevoia lor de a impune norme morale (nevoile nu pot fi decât ale unor indivizi, nu există nevoie ale societății, exprimarea de acest tip fiind metaforică). Miza publică a problemei, pe care încerc să o evidențiez în acest eseu, este tocmai cea a posibilului cuplaj dintre lucrări obiective, academice, oneste, și indivizi, alții decât autorii unor astfel de lucrări, care simt nevoia de a impune ceva altor oameni. Ceea ce vreau să destructurez nu este așadar lucrarea ca atare, ci un anumit mod de interpretare și utilizare a unor astfel de lucrări, indiferent cine le-ar scrie, mod de utilizare pentru împiedicarea căruia nici un efort nu este prea mic, și nici o suspiciune nu este exagerată.

1 O identitate europeană se poate crea mai degrabă prin scopuri comune decât prin valori morale comune. Asta dacă dorim neapărat să ocolim secular valori existențiale comune de tipul „In God we trust”. De asemenea, s-ar putea ca integrarea dorită la nivel european să fi mai bine atinsă prin intensificarea comunicării intergrupale decât prin impunerea unei etici pseudo-informale comune.

2 Etica publică normativă socialistă avea un rol fundamental în funcționarea sistemului, după cum arată referirile la ea chiar în Constituție (Constituția din 1965, art. 73, „Jur să respect și să apar Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste!”).

Într-o ontologie alternativă, valorile sunt proprietăți relaționale ale obiectelor, nu intrinseci, cum asumă ESP, ele depind de un evaluator. Pot avea cel mult o realitate obiectivă conceptuală, ca fapte instituționale. Proiectul unei etici bazate pe valori „intrinseci” este interpretabil ca proiectul unei ideologii pentru impunerea puterii unor persoane, a unor evaluatori privilegiați. Chiar dacă e vorba despre persoane altruiste, iar valorile lor sunt cele „bune”, ESP ar rămâne tot un instrument de putere. La limită, dictatura celor buni e tot o dictatură.

Nu există, se poate argumenta, o distincție netă între descriptive și normative, primele putând fi interpretate ca normative ascunse, asumate în vederea succesului practic, de a atinge un anumit scop¹. Relația dintre discursurile factuale și cele de tip etic este mult mai subtilă decât simpla distincție descriptiv – normativ și nu exclude esteticul și sacru, ci le antrenează în mod necesar. Dacă argumentele că așa stau lucrurile rezistă², și atâta vreme cât este rezonabil să acceptăm că asumările cu privire la fapte nu trebuie impuse, ce ar mai legitima impunerea etică a normativelor informale?

Cred că în cel mai bun caz, când nu este ipocrită, ESP este un decizionism altruist, rezervat însă celor puternici și declarat „universal”. ESP pare a fi un produs intelectual creat ca răspuns la o cerere guvernamentală, un instrument cu utilitate în controlul identității grupale și a comportamentului cetățenilor. ESP nu este creată pentru binele cetățenilor, ci ca suport argumentativ pentru susținerea unei anumite forme a binelui public (postulat guvernamental de către indivizii cu putere, nu creat organic din alegeri private ale cetățenilor) ca bine al cetățenilor.

1 „X are proprietatea Y” se poate interpreta ca având sensul următor: „Dacă vreau să ating scopul Z atunci trebuie să asum că „X are proprietatea Y” ”.

2 Am propus posibile căi de argumentare în acest sens în două eseuri publicate în *Ideii în Dialog*: „Obiectul ca fapt instituțional” și „Creație și evoluție”.

Pentru a fi morală, ESP ar trebui să evolueze cultural către un decizionism altruist accesibil tuturor cetățenilor. Dacă EPS operaționalizează public instinctul moral de sorginte aristotelică (și de aici o anumită pretenție de obiectivitate), modul de concepere a acestuia trebuie compatibilizat cu libertatea individului. Nu este acceptabilă întoarcerea la holismul antic. Valorile propuse de o EPS trebuie gândite mai degrabă ca bunuri conceptuale publice supuse evoluției culturale sub mutațiile creatoare ale indivizilor decât ca valori intrinseci, care nu se pot schimba în timp. Un decizionism altruist democratic ar genera etici regionale fundamentate pe valori recunoscute ca relaționale, nu intrinseci, și poate că ar duce chiar la dispute. Degenerarea disputelor în conflicte poate fi prevenită de un cadru formal adecvat, nesubstanțial.

Am avea așadar următorul model de evoluție a regulilor informale morale: un stadiu în care predomină decizionismul egoist (nedrept și generator de orori – fascismul și comunismul), un stadiu al decizionismului altruist elitist³ asimilabil ESP (incapabil de evoluție culturală și antrenând un risc mare de colaps social atunci când setul de valori „intrinseci” alese eșuează în a susține integritatea sistemului socio-politic) și, în fine, un stadiu al decizionismului altruist bazat pe valori relaționale, democratic (ca tip ideal) în ce privește stabilirea a ce e bine și ce e rău (capabil să mențină potențialul adaptativ al societății și flexibilitatea necesară într-un mediu internațional turbulent).

ESP în România

Sunt de părere că orice demers de susținere a oportunității unei etici publice generale (sau chiar numai de informare cu privire la debaterile asupra unor

3 Așa-zisa elită de 5% din populație, concept drag gorbaciovistilor care au ținut sub control evoluția României după evenimintele din decembrie 1989.

astfel de etici) într-o perioadă post-comunistă trebuie să ia în discuție și să avertizeze cu privire la consecințele practice ale eticii socialismului real. Nu cred că este acceptabilă moral la o ora actuală o atitudine de detașare obiectivă, academică, față de realitățile socialismului, din două motive. Primul ține de lezarea sensibilității celor care au suferit, al doilea ține de prevenirea unor noi suferințe. În legătură cu primul motiv, amintirile despre „etica și echitatea socialistă” și felul cum era aceasta folosită pentru înregimentarea cetățenilor nu s-au șters încă din memoria oamenilor. Și nici nu se vor șterge prea curând, atâta vreme cât managerii formați sub regimul comunist continuă să populeze instituțiile publice, inclusiv pe cele academice, și să folosească standarde etice anacronice, egalitariste, pentru a controla comportamentul subordonaților. În legătură cu al doilea motiv, riscul de utilizare a ESP în scopuri totalitare este încă mare.

Pe de altă parte, un efect pozitiv al informării oamenilor cu privire la ESP este aducerea moralității acțiunilor guvernamentale și a implementării regulilor formale în discuție publică. În condițiile abjecției pieței politice românești, ilustrată de autor cu citate convingătoare din publicistica interbelică, pe care oricine le simte din păcate extrem de actuale, ESP este binevenită, contrabalansând prin exces realitatea politică românească. În fond, poate că ESP ar putea funcționa și instituțional pentru o vreme, sub atentul control al societății civile, cu condiția să ținem minte că nu poate fi decât un instrument de etapă, cu rol preponderent educativ. Dar în aranjamentul constituțional actual societatea civilă este prea slabă pentru a se putea opune unui eventual Minister al Binelui¹. La viitoarea amendare a legii fundamentale ar trebui stipulată necesitatea controlului extern al contribuabililor (prin societatea civilă) asupra statului cu interzicerea oricăror fluxuri financiare direc-

te, nebazate pe competiție de proiecte, din partea guvernului către societatea civilă, și implicit cu respingerea conceptului de „organizație neguvernamentală de utilitatea publică” ca fiind malefic pentru interesul public, pentru că transformă o parte din societatea civilă în clientela politicianilor la putere.

Crearea unei ESP este în actuala stare de lucruri din România (în care decizia cu privire la ce e bine și ce e rău aparține celor cu bani mulți) un serviciu public. Va trebui însă mare grijă ca instituționalizarea acestui demers să nu creeze o castă și interese de castă ale „eticienilor”. În acest sens, crearea profesiei de „expert în etică” și a unor departamente guvernamentale de profil ar putea fi o eroare majoră, dacă eticienii chiar doresc binele oamenilor și nu doar bani publici pentru a se ocupa de binele oamenilor.

Poate părea mai simplu să impui o etică în spațiul românesc decât să facilitezi formal autoorganizarea unui sistem de interacții care responsabilizează persoana. Și poate chiar este mai simplu. Dar dacă vrem să facem ceva pentru oamenii acestei țări (sistemism) și nu doar pentru țara aceasta (holism), impunerea eticii nu poate fi decât un prim, simplist pas pe drumul spre responsabilitatea și libertatea individului. Altfel sacrificăm mugurii viitorului pentru frunzele ofilite ale trecutului (socialist).

Virgil Iordache

¹ Fără a mai pune la socoteală dificultatea insurmontabilă a alegerii unui Etician Șef din actuala clasă politică.

Despre imigrație, islamism și relevanța politică a confuziei semantice

Giovanni Sartori, *Ce facem cu străinii? Pluralism vs Multiculturalism*

trad. Geo Vasile, Humanitas, București, 2007

Cea mai recentă traducere în limba română a gânditorului italian Giovanni Sartori („Ce facem cu străinii? Pluralism vs Multiculturalism”, trad. Geo Vasile, Humanitas, 2007) îngemânează două tipuri de reflecții care se condiționează reciproc: cea asupra societății plurale (conținută în prima ediție a cărții) și cea asupra islamismului și a imigrantului islamic (sub forma unui Apendice). A le pune în legătură înseamnă a face un prim pas în înțelegerea fenomenului imigrației, una din problemele cele mai acute ale Europei de astăzi. Versiunea originală a cărții a fost publicată în 2000. Evenimentele tragice care au urmat după (atentatele de la 11 septembrie din New York, cele de la 11 martie 2004 din Madrid sau 7 iulie 2005 de la Londra, revoltele din suburbiile Parisului din vara anului 2005 sau asasinarea în Olanda a unui cunoscut regizor de către un fundamentalist islamic) întărește pertinenta observațiilor lui Giovanni Sartori.

Oportunitatea reflecției nu stă însă doar în a propune o nouă perspectivă de abordare a fenomenului imigrației, ci și în aceea că sugerează un răspuns diferit de cel pe care în mod oficial Europa l-a dat. Soluția lui Sartori la problema imigranților este diferită de cea a factorilor de decizie și a unei semnificative părți a opiniei publice în egală măsură pentru că aparține unui liberal (care se pornește de la discuția principiilor pentru a ajunge la consecințele lor) și pentru că vine de la un gânditor pentru care claritatea conceptelor utilizate este esenți-

ală. Din acest punct de vedere Giovanni Sartori este un autor neobișnuit. La fel ca și în „Postgândirea și imbecilizarea omului prin televiziune”, gânditorul italian acuză ceea ce numește „evaporarea conceptelor”, adică „distrugerea ideilor limpezi și distincte” (p. 25). În cazul lucrării de față, un bun exemplu de evaporare a conceptelor îl constituie cuvintele „pluralism” și „multiculturalism”. Adesea, discursul public (fie al politicianilor, fie al opiniei publice) utilizează cele două cuvinte pe post de sinonime. În realitate, după cum demonstrează Sartori, ele nu sunt sinonime, ci mai degrabă antonime. În acest fel, confuzia conceptuală sfârșește negreșit în confuzia soluțiilor pe care decizia politică trebuie să le dea celor care, dintr-un motiv sau altul, bat la poarta Europei.

Să vedem, în continuare, ce sens atribuie autorul celor două concepte. În primul rând, ideea de pluralism nu poate fi înțeleasă în afara celei de toleranță. Pluralismul a intrat în vocabularul politic ca urmare a unei evoluții istorice continue de la intoleranță la toleranță, de la toleranță la respectul disensiunii și de aici la „credința în valoarea diversității” (p. 22). Ca fundament al societății deschise (teoretizată de Karl Popper în 1945, în opoziție cu societatea închisă, totalitară de atunci) care înseamnă raționalism critic, libertate individuală și toleranță (p. 13), „simptomele” pluralismului se reflectă în consens și conflict. Altfel spus, o societate manifestă valoarea pluralismului ca bază a existenței sale atunci când

prin negociere și compromis indivizii (fi-e care cu propriile interese) ajung la consens (p. 31). Acel tip de consens care dă măsura pluralismului nu este una cu unanimitatea în măsura în care refuză tirania majorității. Așadar, pluralismul sfârșește în felul în care indivizii ajung la consens și se manifestă prin dispoziție toleranță, asocieri voluntare neimpuse din afară, ci doar în baza intereselor comune și tocmai pentru că aceste interese individuale sunt variate, afilierea sunt multiple (p. 43).

Așa cum este folosit în discursul public, multiculturalismul se exprimă antitetice pluralismului. Potrivit lui Sartori, cele două pot fi sinonime doar în situația în care sunt înțelese ca o stare de fapt, adică ca o „expresie care înregistrează pur și simplu existența unei multitudini de culturi” (p. 51). Multiculturalismul devine antonim pluralismului atunci când devine un (alt) *-ism* (aidoma *-ismelor* secolului trecut, precum comunismul, fascismul, nazismul), adică o valoare în sine care se urmărește realizată și nu doar conștientizată (de la concepte a plecat și teoria socialismului numai că nu a mers mai departe de gândirea consecințelor, o rețetă perfectă a utopiei fie că ne referim la socialismul de început, fie la cel marxizat). Dacă pluralismul valorizează diversitatea, multiculturalismul o fabrică, o multiplică chiar și atunci când nu este necesar. În formulare latină, pluralismul se poate exprima prin „e pluribus unum” (din mai mulți unul), în vreme ce eticheta „pluribus distinctio” (din mai mulți, dezmembrarea) se atașează multiculturalismului antipluralist (p. 53). În contrast cu multiculturalismul pro-pluralist de origine liberală (care așa cum a fost subliniat anterior apără, dar în același timp frânează diversitatea pentru a lăsa loc integrării și formării unui singur tot din diversitatea membrilor care-l compun, necesită acel procent de asimilare pentru a crea integrarea – p. 52), genealogia intelectuală a multiculturalismului anti-pluralist pornește din gândirea marxistă. O dată ce conflictul cu capitalismul a fost pierdut prin destrămarea instituțională a comunismului, revizuirea ortodo-

xismului marxist a pus bazele discursului multicultural care analizează contextul în termeni de hegemonie a unei culturi asupra alteia și, prin urmare, necesitatea de a lupta împotriva stării de fapt (p. 53).

Volumul „Politica recunoașterii” („The Politics of Recognition”) a filosofului canadian Charles Taylor reprezintă argumentul acestui tip de gândire pe care Sartori îl invocă. Politica recunoașterii, așa cum apare formulată de Taylor, devine inacceptabilă în optică liberală întrucât, în primul rând, tratamentul preferențial (*affirmative action*) acordat grupurilor care în trecut au fost oprite sau discriminate (grupuri definite în baza culorii, genului) presupune „cetățean diferențiat” și un stat sensibil la diferențe (stat *difference sensitive*). În al doilea rând, discriminarea pozitivă (favorizarea grupurilor considerate a fi oprite, ignorate în trecut precum femeile, negrii, persoanele de aceeași orientare sexuală) nu constituie un demers pentru a anula discriminarea, ci dimpotrivă pentru a diferenția (p. 69). Altfel spus, discriminarea pozitivă nu reprezintă o măsură temporară pentru a integra ceea ce este divers, ci pentru a multiplica, a inventa diversitatea. Altfel spus, politica recunoașterii nu înseamnă altceva decât dezintegrarea diversității. Taylor ajunge la această finalitate tocmai pentru că ignoră distincția dintre pluralism și multiculturalism (p. 62).

S-au clarificat până aici conceptele de pluralism și multiculturalism. În continuare, va fi lămurit conceptul de imigrant și de ce traducerea în acțiune politică a conceptelor discutate anterior prezintă o relevanță deosebită pentru destinul unei societăți politice precum națiunea. Simplu spus, un imigrant este un „altul”, un străin. În italiană, de pildă, *straniero* se traduce prin străin. Așadar, străinul (*straniero*) este un straniu, o persoană diferită de ceilalți. Diferită, însă, în baza a ce? Sartori enunță patru criterii prin care imigranul devine un surplus al diversității: criteriul lingvistic, cutumiar, religios și etnic (p. 87). Integrarea celor diferiți lingvistic și cutumiar este diferită (mai ușoară) decât a celor

diferiți etnic și religioși (p. 92). De conștientizarea acestui fapt depinde succesul politicii de integrare a imigranților.

Profilul societății europene exprimă din ce în ce mai distinct trăsăturile unui proiect multicultural care însă încetul cu încetul își arată limitările. Evenimentele tragice amintite în debutul acestui articol sugerează, potrivit lui Francis Fukuyama, eșecul politicilor pe care unele state europene le-au adoptat ca răspuns la provocarea imigrației crescânde provenind din țările musulmane. Într-o optică comună cu a lui Sartori, Fukuyama oferă Olanda ca exemplu concret a ceea ce s-ar putea numi politică multiculturală ineficientă, bazată pe conceptele care sprijină teoria lui Taylor: recunoașterea grupurilor și acordarea de drepturi speciale (Fukuyama, p. 15).

Desigur, dacă într-adevăr ar fi vorba de un eșec, așa cum se prezintă în momentul de față, ar fi nepotrivit să fie explicat prin confuzia celor două concepte. În definitiv, înțelegerea lor necesită un pasiune, răbdare și devotament manifest domeniului istoriei ideilor politice (ceea ce nu justifică ignorarea de către factorii de decizie a autorilor precum Sartori). La realizarea nuanțelor se poate ajunge printr-un efort de a răspunde la patru întrebări: integrarea cui? Integrare cum? și, în fine, integrare de ce? (p. 88). Răspunsul la aceste întrebări nu poate ocoli cele patru criterii după care pot fi clasificați imigranții. Astfel, se ajunge într-un alt mod la separarea pluralismului de multiculturalism în baza măsurilor diferite pe care fiecare dintre cele două concepte le presupune față de noii veniți.

De ce a ajuns Europa în acest punct nu pare deloc ușor de răspuns. S-ar putea explica tocmai prin faptul că nu a făcut un efort de a răspunde la întrebările de mai sus. Însă mai mult decât atât, refuzul de a discuta politic religia se află la rădăcina problemei. Doar trei ani s-au scurs de când s-a decis că Uniunea Europeană trebuie definită în mod secular, adică fără nici o referire la moștenirea iudeo-creștină pe care aceasta o poartă, în primul rând din motive istorice. Asu-

marea acestei moșteniri ar fi fost o probă clară a faptului că europenii (mai exact, cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene) s-au definit pe ei înșiși și, mai ales, și-au definit propria formă politică în care să conviețuiască. A fi conștient de acest lucru înseamnă a avea răspuns la întrebările actualmente extrem de dificile ale Uniunii Europene: care-i sunt limitele extinderii și, în strânsă corelație, cine, cum și de ce trebuie integrat.

Statisticile arată că cetățenii statelor musulmane sunt cei mai numeroși dintre imigranți. În studiul lui Fukuyama, Franța, Germania și Olanda sunt menționate ca state membre ale UE cu cea mai numeroasă comunitate musulmană (mergând până la 8% din totalul populației, în cazul Franței). Tocmai pentru că abordarea politică a religiei prezintă relevanță pentru răspunsul la problema imigranților, se cuvine menționat că valorile politice ale unui creștin sunt foarte diferite față de cele ale unui musulman. În primul rând, spre deosebire islam, tendința totalistă a creștinismului (prin totalism înțelegându-se forța cu care valorile asociate unei religii au invadat spațiul social) a fost blocată de civilizația romană care nu a făcut posibilă derivarea unui drept din cărțile sfinte, după cum a fost cazul islamului, și nu a avut „puterea spadei” (p. 112). De aceea, creștinismul pentru a exista a fost adesea mult mai forțat la negociere, compromis și dialog cu forța seculară decât islamul. Astfel, o primă distincție care rezultă din această evoluție istorică trebuie făcută: dacă în Occident dreptul este autonom, în Islam el este heteronom, adică nu poate fi separat de religie (p. 113). Ca atare, dacă occidentalul creștin percepe Statul și Biserica (entități separate), musulmanul percepe mai degrabă Statul-Biserică.

O a doua distincție ține de structura instituțională a celor două religii. Dacă occidentul poate fi decreștinat, în vreme ce dezislamizarea este dificil de imaginat, acest lucru se întâmplă deoarece polcentrismul islamismului (înrădăcinarea socială prin structurarea pe orizontală) se opune structurii ierarhice a creștinismului (structurarea pe verticală) (p. 119).

Alături de Sartori, Olivier Roy în „Globalized Islam: The Search of a New Ummah” („Islamul globalizat: căutarea unei noi Ummah”), consideră că fundamentalismul, departe de a fi o caracteristică a musulmanului la el acasă, este comportamentul sau mai degrabă consecința firească a deznădăcinării. După cum meditația constituie o practică centrală a budismului, iar confucianismul se prezintă ca o etică a înțelepciunii (ambele având o dimensiune profund privată), pentru musulmani moscheea este curcială în măsura în care nu este doar un loc de rugăciune, ci și de comuniune. Așadar, islamismul este o credință publică de dimensiune colectivă (p. 124). Pentru Roy, dat fiind faptul că în societatea musulmană identitatea individului este atribuită de părinți și mediul social, precum și dimensiunea legalistică a religiei (conformarea exactă cu regulile sociale), ruperea credincioșilor musulmani de mediul lor devine o probabilă sursă a radicalizării. O soluție la această dificultate ar consta, într-adevăr, în recunoașterea grupului (comunitățile musulmane) și acordarea unor drepturi speciale față de restul membrilor societății (de exemplu derogare de la legea familiei sau școli religioase). Altfel spus, măsuri care se înscriu în teoria multiculturalismului pot fi privite ca soluții viabile. Poate fi însă acest lucru compatibil cu occidentul European care a creat liberalismul conform căruia Statul este neutru (nu doar față de Biserică) și insensibil la diferențe, funcția este impersonală (adică există o separație între funcție și persoană pe care o ocupă), iar legile sunt generale (adică egale și inclusive pentru toți cetățenii)? Desigur că nu. O problemă concretă în acest sens a constituit-o scandalul voalului islamic din Franța. Egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor statului francez a intrat în conflict cu imperativul păstrării identității cetățenilor francezi de religie musulmană. În măsura în care, în virtutea principiului liberal apărât de statul francez, cetățenia nu poate fi una diferențiată, iată problema musulmanilor. Aici, în acest tip de conflict, trebuie căutată rădăcina exceselor

care s-au tradus adesea în violență și care nu reprezintă decât un foc mornit gata să explodeze (oricine ajunge în anumite cartiere ale Franței sau Germaniei își poate da seama de aceste focuri care mocnesc la temelia cel puțin a acestei părți a Europei).

Pe lângă confuzia dintre pluralism și multiculturalism sau refuzul de asuma-re a propriei identități a cărei sevă vine din rădăcina aflată în solul creștinismului (Carl Schmitt în „Teologie politică” a arătat faptul că majoritatea cuvintelor din lexicul politic pe care se definește construcția politică a statelor Europene sunt la origine concepte creștine, golite însă de conținut religios), europenii au încercat aplicarea unui model care funcționează doar în SUA. Altfel spus, s-a neglijat diferența de structură dintre Europa care în momentul când imigranții au bătut la ușă (relativ recent pentru că până în secolul XX bătrânul continent a exportat emigranți pe fondul creșterii demografice și adesea a abuzului statelor asupra propriilor cetățeni) avea deja conturată o definiție a ceea ce este străin tocmai pentru că națiunile și contra-națiunile existau (deci susceptibilă aplicării conceptului de pluralism) și Statele Unite care de la bun început s-au născut ca „națiune de naționalități” (p. 43), deci oarecum permeabilă noțiunii de multiculturalism (în acest sens, poate nu pare într-un totu-l lipsit de relevanță faptul că Charles Taylor este canadian).

Modul weberian în care Sartori își încheie argumentația (nu înainte însă de a spune că doctrina drepturilor omului capătă substanță doar în interiorul cetățeniei, lucru care face ca doar cetățeanul să fie titular al drepturilor persoanei, p. 150) merită evocat și în acest context. Credincios spiritului raționalist de organizare a societății, Max Weber distinge între etica intenției (*Gesinnungsethik*) și cea a răspunderii (*Verantwortungsethik*). În mod paradoxal, deși respinge abordarea sociologică a religiei (probabil în numele principiului -vag lumii musulmane- al separării Bisericii de Stat și al unei așa-zis etici seculare a spațiului public), Europa se află, în opinia lui Sartori,

într-o etică religioasă, sentimentală. Acest lucru înseamnă că soluția propusă de liderii politici se oprește doar la principiul toleranței fără a-i discuta însă și consecințele. Discursul corectitudinii politice, în egală măsură, împiedică raționalizarea consecințelor. Caracteristică unei societăți raționale, etica răspunderii alătură principiul consecinței în măsura în care politica colectivizează deciziile, iar definiția completă a omului politic nu exclude considerarea efectelor fiecărei decizii (p. 161).

A privi un proiect aproape fiecare proiect de construcție politică a societății drept un nou început, independent de influența trecutului, face parte din tradiția europeană. Acestei logici pare să nu scape nici proiectul european. A con-

sidera trecutul european mai ales în ceea ce privește mentalitatea colectivă ale cărei origini creștine nu sunt de ignorat (chiar dacă unii privesc într-un mod prea optimist secularizarea societății), nu înseamnă nici pe de parte a închiderea porților noilor veniți. Înseamnă, pe de o parte, definirea Europei în care oricine este binevenit cu condiția de a respecta tradiția locului, iar pe de altă parte, motivarea unei etici politice raționale coincidentă cu cea a răspunderii. Aceasta ar fi o posibilă concluzie la care cititorul ar ajunge după parcurgerea celor 165 de pagini ale „Ce facem cu străinii” de Giovanni Sartori.

Nicolae Drăgușin

Problema puterii americane la începutul secolului 21

Josef Joffe, *Überpower: The Imperial Temptation of America*
W.W. Norton, New York, 2006

Überpower este modul în care autorul american de origine germană Joseph Joffe caracterizează puterea fără precedent a Statelor Unite ale Americii la începutul acestui secol în cartea sa *Überpower: The Imperial Temptation of America*. Autorul inventează un nou termen pentru definirea puterii și poziției Statelor Unite în cadrul sistemului internațional alăturând cuvântul german *über* (care se traduce prin supra, super, puternic sau mai presus) și cuvântul englez *power* – putere. Astfel America nu este doar o simplă mare putere, ci Marea Putere sau Supra Puterea acestui început de secol.

Această descriere este parțial inspirată de caracterizarea făcută Statelor Unite de către Hubert Vedrine, fost ministru de externe al Franței: „Statele Unite ale Americii este dominantă pe toate planurile: economic, tehnologic, militar, financiar lingvistic și cultural. Nu a existat nimic asemănător până acum.” Discrepanța această între SUA și celelalte state are un dublu efect: pe deoparte America este practic invulnerabilă la un atac venit din partea altui stat și pe de altă parte puterea americană este impredictibilă și considerată o amenințare pentru ceilalți actori din politica internațională.

Nu putem discuta însă despre provocarea puterii americane fără a avea în vedere caracteristicile ei. Din punct de vedere material SUA rămâne cea mai bogată națiune din lume cu un PIB de 13,84 de trilioane de dolari, de-

ține cea mai puternică și mai bine echipată armată din lume capabilă să fie desfășurată oriunde în lume și al cărui buget militar este mai mare decât suma bugetelor de apărare ale statelor Uniunii Europene. Populația americană este în creștere, depășind în acest moment cifra de 300 de milioane de locuitori, fapt datorat atât sporului natural cât și a emigrației. Cantitatea uriașă de putere acumulată de Statele Unite precum și poziția sa geografică o face aproape invulnerabilă atacurilor venite din partea altor state membre al sistemului internațional. Practic singurul mod efectiv în care existența SUA poate fi amenințată este un atac nuclear masiv, dar care s-ar dovedi în același timp sinucigaș pentru inițiatorul său, datorită riposteii arsenalului nuclear american. În ciuda acestei invulnerabilități *de facto* în fața amenințărilor simetrice, 11 septembrie 2001 a demonstrat o vulnerabilitate majoră a Statelor Unite în fața amenințărilor asimetrice.

În general Statele Unite ale Americii poate fi caracterizată ca o mare putere benignă, în ciuda cantității imense de putere acumulată, SUA nu amenință existența altor actori din cadrul sistemului și nu caută, ca Marile Puteri din trecut să cucerească teritoriile altor state. Acest ultim fapt nu înseamnă neapărat ca puterea SUA nu este percepută ca o amenințare sau cel puțin privită cu o oarecare îngrijorare. Discrepanța dintre puterea și capabilitățile SUA și celelalte state reprezintă un dezechilibru

major de putere și în acelaș timp unic în istoria relațiilor internaționale. Asemenea dezechilibre de putere sau apariția unui potențial hegemon era corectată în mod tradițional prin crearea unei coaliții internaționale capabile să readucă sistemul internațional în echilibru. Majoritatea războaielor moderne, începând cu Războiul de 30 de ani și încheind cu Al Doilea Război Mondial au fost războaie purtate pentru menținerea echilibrului de putere și împiedicarea apariției unui hegemon. În cazul Statelor Unite în ciuda dezechilibrului manifest de putere creat, nu există încă nici un fel de coaliție/alianță care să readucă echilibrul sistemului internațional. Această situație se datorează pe de parte existenței armelor nucleare, ce face declanșarea unui conflict militar general improbabilă și pe de altă parte imposibilității celorlalți actori de a contrabalansa în mod eficient puterea Statelor Unite.

În ciuda unei retorici active a unor actori internaționali majori legate de crearea unei lumi multipolare, configurația sistemului internațional de la sfârșitul Războiului Rece până în prezent a fost unipolară. S-a încercat balansarea puterii americane în mod indirect prin mijloace conceptuale (promovarea multilateralismului), simbolic prin încheiere de parteneriate strategice între China și Rusia pentru a-și arată nemulțumire și opoziția față de politica SUA, tentative de a izola Statele Unite în cadrul organizațiilor internaționale, refuzul de a legitima acțiunile SUA prin refuzul de a vota inițiativele SUA în cadrul forurilor internaționale sau de a contribui cu forțe armate sau alte mijloace la intervențiile americane, contrabalansare prin organizare reprezentată de poziția comună a Franței, Germaniei și a Federației Ruse în cazul *Operațiunii Iraqi Freedom* și în final lovirea directă a puterii americane prin atacuri de natură teroristă, tactică utilizată de *Al Qaeda*.

Problema puterii americane în acest moment nu ține neapărat de vitalitatea ei materială. SUA continuă să

fie dominantă atât în termeni economici cât și militari, iar această situație va tinde să continue timp de cel puțin o generație. Josef Joffe identifică nevoia formulării unei strategii care să consolideze această putere și să o facă acceptată de către ceilalți membri ai sistemului internațional. Problema nu este deci cantitatea, ci calitatea puterii. În acest sens Joseph Joffe propune o strategie care combină trei elemente: balansarea amenințărilor (*balancing*), crearea de alianțe redundante care să facă din Statele Unite națiunea indispensabilă pentru securitatea lumii (*bonding*) și în final construirea de instituții și arene politico-economice internaționale care, în opinia autorului, să transforme „rivalii în parteneri și să împiedice transformarea aliaților în inamici.” Pe lângă toate acestea, SUA trebuie să fie capabilă să furnizeze în cadrul sistemului internațional bunuri publice. Aceste bunuri publice internaționale sunt în principal susținerea unui cadru stabil de securitate internațională și susținerea economiei globale. Scopul acestei strategii de politică externă propuse de autor este de a construi un anumit consens global și de a conferi legitimitate puterii americane.

Noțiunea de legitimitate în cadrul sistemului internațional este complexă și uneori tinde să fie confundată cu legalitatea. Legitimitatea ține de o combinație a trei elemente: influența sau capacitatea de a convinge alți actori de justetea, credibilitatea sau necesitatea unor acțiuni, diplomația sau modul în care un stat își conduce și administrează afacerile externe și în final recunoașterea de care se bucură în cadrul sistemului internațional. Legitimitatea mai poate fi înțeleasă și drept capacitatea de a-i face pe ceilalți să-ți îndeplinească voința fără a fi nevoie să utilizezi mijloace coercitive. Pentru Josef Joffe principală problemă a politicii externe americane este reprezentată de uriașa discrepanță dintre nivelul de urias putere acumulat în raport cu ceilalți membri ai sistemului internațional și legitimitatea scăzută a acesteia în percepția lor.

Tentația imperială a Americii, a doua parte a titlului acestei lucrări indică consecința discrepanței de putere dintre Statele Unite ale Americii și ceilalți membrii ai sistemului internațional: utilizarea de către SUA a puterii și capabilităților sale împotriva inamicilor și rivalilor săi fără a se consulta cu alte state, fie ele aliate sau doar parteneri, cu ignorarea și/sau afectarea intereselor legitime ale acestora. Originea tentației imperiale nu stă doar în cantitate de putere acumulată în timp de Statele Unite, de asemenea ea nu poate fi atribuită doar unei anumite ideologii prezente în spațiul public american. Tentația imperială este o expresie a excepționalismului american și își are originile în doctrina democratică pe care a fost clădită SUA. Unul dintre Părinții Fondatori, William Jefferson, considera la începutul secolului XIX că viitorul tinerei republici ține de crearea în emisfera vestică a unui imperiu al libertății. Pentru politica externă americană excepționalismul american a însemnat cel puțin la nivel retoric respingere politică de putere (vezi cele 14 puncte ale președintelui Woodrow Wilson), promovare libertăților individuale, a liberului schimb dar și extinderea teritorială spre vest sub doctrina *Manifest Destiny* sau eliminarea puterilor coloniale europene din emisfera vestică prin Doctrina Monroe.

Tentația imperială este totuși o cale periculoasă de a avansa interesele Statelor Unite în lume. Chiar dacă în momentul de față Statele Unite sunt unica Mare Putere în cadrul sistemului internațional nu înseamnă că este și omnipotentă. Unilateralismul deși util în anumite situații, nu poate fi baza unei politici externe coerente pe termen lung. Cooperarea și o anumită predictibilitatea a acțiunilor Statelor Unite reprezintă o bază reală pentru menținerea puterii americane pe termen lung. Coerciția și utilizarea forței, deși instrumente de politică externă prezente în arsenalul tuturor statelor și utilizate cu predilecție de marile puteri, nu pot crea un climat de securita-

te propice Americii. Percepția puterii americane ca fiind bazată pe forță și coerciție și având un caracter impredictibil va avea ca rezultat creșterea opoziției față politica externă americană, îi va îndepărta pe aliații tradiționali ai Americii, va compromite recrutarea de noi aliați și va duce la apariția unor noi rivali.

Totuși trebuie avut în vedere că strategia propusă de Josef Joffe, chiar dacă aparent bine fundamentată, ignoră un element esențial ce ține de dinamismul sistemului internațional. Ceea ce trebuie avut în vedere în cazul de față este echilibrul puterii, sau mai bine spus absența unui echilibru al puterii. Strategia imaginată de autorul american are ca ultim scop legitimarea și menținerea puterii americane actuale și integrarea ei într-un cadru internațional care să o facă acceptabilă și benefică pentru ceilalți actori din sistem. Această strategie ignoră apariția unui rival, a unui pretendent care nu acceptă ordinea creată de SUA și este hotărât să o răstoarne. Acest rival pe deoparte trebuie să fie capabil să provoace puterea americană și pe de altă parte trebuie să fie capabil să impună propria ordine globală. Chiar dacă SUA ar face tot ce i-ar sta în putință pentru a-și consolida puterea, nimic nu garantează apariția unui stat sau a unei alianțe care să conteste puterea americană.

În ciuda avantajelor militare, economice și politice de care se bucură Statele Unite, posibilitatea apariției unui competitor strategic reprezintă cea mai mare amenințare pe termen lung pentru puterea americană. O dată apărut un asemenea competitor două scenarii sunt posibile, fie Statele Unite confirmă în cadrul conflictului cu rivalul său faptul că este cel mai puternic stat din sistem, fie va fi forțată să abdice din această poziție. În prezent nu există încă un stat sau o alianță de state care să conteste puterea americană în mod efectiv. Există în schimb posibili rivali cum ar fi China, India, Uniunea Europeană și Rusia. Aceștia în ultimii ani au acumulat cantități importante

de putere, dar sunt încă prea slabe să conteste puterea SUA. De asemenea această acumulare de putere s-a făcut într-un mediu internațional dominat de SUA și au beneficiat implicit de efectele dominației americane: pace relativă la nivel global și creșterea treptată a prosperității. Aceste ultime două variabile ar putea acționa în favoare Statelor Unite, rivalul sau rivalii trebuind să fie capabili să ofere cel puțin același nivel de securitate și prosperitate în cadrul sistemului internațional pentru a lua locul Americii.

Cartea lui Josef Joffe oferă o perspectivă interesantă și originală asupra

puterii Statelor Unite și a politicii sale externe. Meritul autorului american constă nu numai în evaluarea politicii externe americane, ci în oferirea unei strategii coerente pentru politica externă americană în viitorul apropiat. Autorul demonstrează că posedă o cunoaștere profundă a problemelor internaționale ale momentului combinată cu înțelegerea atât caracterului puterii Statelor Unite, cât și a capacităților altor actori majori din cadrul sistemului internațional.

George Vișan

Index de autori

Amanda Bosovcki – Doctorand în Sociologie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, master în Comunicare Socială și Relații Publice la aceeași universitate. Expert, Agenția pentru Strategii Guvernamentale, Guvernul României.

Irina Bujder – Masterand la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Daniel Buti – Licențiat în Științe politice (2003). Masterat în Construcție Politică și Management Electoral (2004). Doctorand în Științe politice (SNSPA). Asistent universitar la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”.

Adrian Cioroianu – Profesor la Facultatea de Istorie a Universității București; fost Senator și fost ministru de Externe, este în prezent vicepreședinte cu Afaceri Europene al PNL; cea mai recentă carte: *Istorie, eroi, cultură politică*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2008.

Octavian Manea – Masterat în Relații Internaționale (2007), Universitatea București; licență în Științe Politice (2005), Universitatea București.

Dan Pavel – Predă științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. A înființat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, Facultatea de Științe-Politice, Administrație Publică și Jurnalism, împreună cu Emil Boc și Vasile Pușcaș. Fost redactor-șef adjunct și fondator al publicațiilor 22, *Sfera Politicii*, *Polis*. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. În prezent, coordonează firma de consultanță politică, DDHM Strategic Consulting.

Ioana Paverman – masterand la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Alexandru Radu – profesor de științe politice, Universitatea Dimitrie Cantemir. Apariții recente: *Partidele politice românești după 1999*, București, Editura Paideia, 2003, *Sisteme politice contemporane, mică enciclopedie*, București, Editura Cartea Universitară, 2004, *Sisteme electorale, tipologie și funcționare* (2007), Ed. ProUniversitaria, București.

Iulia Serafimescu – Masterat în Relații Internaționale (2007), Universitatea București; licență în Științe Politice (2005), Universitatea București.

Adrian Spirchez – Masterat în istorie la CEU, Budapesta și în științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Lavinia Stan – Associate Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, și Director, Center for Post-Communist Studies. Apariții recente: Lavinia Stan, ed., *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union: Reckoning with the Communist Past*, London: Routledge, 2008.

Stelian Tănase – Profesor de științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. Apariții recente: *Clienții lui Tanti Varva*, Editura Humanitas, București, 2009, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, Editura Humanitas, București, 2009, *Maestro* (roman), Editura Polirom, București, 2008.

Cecilia Tohăneanu – Predă filosofie politică la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”. Apariții recente: *Realismul ca filosofie a științei*, Editura Cartea Universitară, București, 2005, *Epistemologia istoriei. Între mitul faptelor și mitul semnificațiilor*, Editura Științifică, București, 1998.

Diane Vancea – Profesor, Universitatea Ovidius, Constanța.

Irina Zamfirescu – Masterat Studii de Securitate - 2009 (Universitatea București, Facultatea de Sociologie și Asistență socială), licențiat Filosofie 2007 (Universitatea București, Facultatea de Filosofie), analist media Agenția de Monitorizare a Presei.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

Abstract:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 1/3 de pagină. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (*.doc) sau Rich Text Format (*.rtf). Lungimea dorită a unui articol este de 6 - 10 pagini. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

Keywords:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în forma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

Articolul:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alineate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la două rânduri. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*.¹ Dacă trebuie să citați diferite articole sau cărți, o veți face în următoarele modalități:

1. Pentru articole, se indică prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul articolului între ghilimele, apoi titlul revistei scris cu italice, numărul acesteia, paginile între care se întinde articolul și pagina de unde citați: **Ion Popescu (2009), „Actualitatea politică”, *Sfera Politicii*, nr. 10, pp. 25-34, p. 30.** Nota de subsol corespunzătoare este, bineînțeles, aceasta.²

2. Dacă veți cita imediat același articol, atunci mențiunea trebuie să fie ***Ibidem***, ca în nota de mai jos, fără menționarea paginii, dacă citați din același loc³, sau cu menționarea paginii, dacă citarea se referă la altă parte a articolului, de exemplu, ***Ibidem*, p. 37**, așa cum și puteți vedea⁴.

3. După același model, puteți cita și articolele din cărțile care conțin asemenea articole: prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul articolului între ghilimele, apoi titlul cărții scris cu italice, localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura, paginile între care se întinde articolul și pagina de unde citați: **Marin Ionescu (2009), „Evenimentul politic”, *Politice*, București: Editura, pp. 10-40, p. 15.** Nota de subsol corespunzătoare este aceasta.⁵

4. În citarea cărților de autor se respectă aceleași norme, menționându-se prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul cărții scris cu italice, localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura și paginile sau pagina din care se citează. De exemplu: **Dumitru Ionescu (2009), *Analize politice*, București: Editura, p. 215.** Nota de subsol corespunzătoare arată, desigur, astfel.⁶

5. Pentru citarea diferitelor documente sau lucrări de pe Internet, veți respecta regulile de până acum privind autorul, menționarea titlului lucrării sau al documentului. În plus, veți menționa și data accesării, ca în următorul exemplu, ***Document*, <http://www.modeldecitare.ro>, accesat 02.02.2009**, care poate fi regăsit și în nota de subsol.⁷

6. Lucrările citate anterior, și care sunt recitate, după un număr oarecare de citări sau referințe la alte articole sau cărți, se menționează în forma prenume și nume autor, *Op. cit.*, pagina, ca în exemplul acesta: **Ion Popescu, *Op.cit.*, p. 23.** Nota de subsol arată astfel.⁸

1 Alegeți din bara de titluri opțiunea *footnotes* și adaugați, la subsol, clarificările dumneavoastră.

2 Ion Popescu (2009), „Actualitatea politică”, *Sfera Politicii*, nr. 10, pp. 25-34, p. 30.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, p. 37.

5 Marin Ionescu (2009), „Evenimentul politic”, *Politice*, București: Editura, pp. 10-40, p. 15.

6 Dumitru Ionescu (2009), *Analize politice*, București: Editura, p. 215.

7 *Document*, <http://www.modeldecitare.ro>, accesat 02.02.2009.

8 Ion Popescu, *Op.cit.*, p. 23

SUMMARY

Editorial

<i>The 2008 Parliamentary Elections: Old Wine In New Bottles</i>	3
<i>Lavinia Stan, Diane Vancea</i>	

2008 Elections and Political Change

<i>Reform Or Electoral Experiment?</i>	14
<i>Alexandru Radu</i>	
<i>The New System. An Analysis On The Newest Tendencies Of The Political And Party Systems In The Post-communist Romania</i>	22
<i>Dan Pavel</i>	
<i>An Improbable, Impossible But Still, Ultra Majoritarian Government.</i>	29
<i>Adrian Cioroianu</i>	
<i>The 2008 Parliamentary Elections.</i>	36
<i>Daniel Buti</i>	
<i>Political And Administrative Change</i>	42
<i>Irina Bujder</i>	
<i>The New Government And The Repersonalization Of The Power</i>	48
<i>Ioana Paverman</i>	
<i>The Treason Of The Noble Ones – Notes On Romanian Social-Democracy</i>	55
<i>Adrian Spirchez</i>	

Interogation Mark	60
--------------------------------	----

Archive

<i>Sfera Politicii's Archives</i>	63
<i>Stelian Tănase</i>	

Essay

<i>Law and Morality</i>	71
<i>Cecilia Tohăneanu</i>	
<i>Romanian Public Administration: Europeanization And Resistance To Change</i>	76
<i>Amanda Bosovcki</i>	

International Affairs

<i>The Strictly Nominal Changing Of The Russian Presidential Mandate</i>	89
<i>Irina Zamfirescu</i>	
<i>The Changing Named Obama</i>	103
<i>Iulia Serafimescu, Octavian Manea</i>	

Reviews

<i>What Kind Of State The European Union Really Is?</i>	111
<i>Adrian Grama</i>	
<i>For An Altruist Decisionism</i>	114
<i>Virgil Iordache</i>	
<i>On Immigration, Islamism And The Political Relevance Of The Semantic Confusion</i>	118
<i>Nicolae Drăgușin</i>	
<i>The Problem Of The American Power At The Beginning Of The 21st Century</i>	123
<i>George Vișan</i>	

Index of Authors	127
-------------------------------	-----

2008 Elections and Political Change

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.

Răspunderea pentru textele scrise aparține autorilor.

Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.

Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

